

LIIAN MONTA KUUBAA

Maanpako, yhteisön muisti ja kuubalaisuuden konstruktiot

Miamin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museossa

Anni Juulia Sams

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaali- ja kulttuuriantropologia

Pro gradu –tutkielma

Tammikuu 2015

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä □– Författare – Author Anni Julia Sams			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Liian monta Kuubaa – Maanpako, yhteisön muisti ja kuubalaisuuden konstruktiot Miamin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museossa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaali- ja kulttuuriantropologia			
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year tammikuu 2015	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 125
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tässä pro gradu –tutkielmassa tarkastellaan yhteisöllisen muistin politisoitumista Miamissa vuonna 1973 perustetun Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapauksessa. Museon perustivat Kuubasta vuoden 1959 vallankumouksen jälkeen paenneet kuubalaissiirtolaiset. Heidän tavoitteenaan oli ylläpitää kuubalaista kulttuuria ja kansanperinnettä kunnes kuubalaiset maanpakolaiset voisivat palata kotimaahansa. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miksi vuonna 1988 museolla järjestetty huutokauppa aiheutti yhteisön sisäisten suhteiden kärjistymistä ja miksi museon toiminta lopulta hiipui kokonaan.</p> <p>Tutkimusmetodi on antropologinen osallistuva havainnointi, etnografinen kenttätyö ja arkistotutkimus. Tutkimusaineisto on pääosin kerätty noin kahden kuukauden aikana kenttätyössä Miamissa vuonna 2006. Arkistoaineisto koostuu Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon arkistoista kerätystä 49 dokumentista, jotka sijaitsevat Miamin yliopiston Kuubalaisissa kokoelmissa (<i>The Cuban Heritage Collection</i>). Haastatteluaineisto koostuu viidestä haastattelusta, joista kolme haastateltavaa olivat olleet keskeisiä toimijoita museossa. Lisäksi aineistona on osallistuvan havainnoinnin keinoin kerättyä materiaalia, kenttämuistiinpanoja sekä Kuubalaisista kokoelmista kerätyt 71 museota koskevaa mediatekstiä.</p> <p>Tutkielmassa osoitetaan, että vastamuistin prosessien ja virallisen historian välinen jännite joutuu neuvottelun kohteeksi museotoiminnassa, jossa kollektiivinen muisti tulee julkiseksi. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, kuinka muistin poliittisuus ilmenee kuubalaisyhteisön yrityksessä institutionalisoida muistia ja näin osallistua kuubalaisuuden rakentumisen prosesseihin. Miamin kuubalaisyhteisön ja erityisesti ensimmäisen, kultaisen maanpaon sukupolven tiivis institutionaalinen rakenne ja kulttuurinen ja poliittinen yhtenäisyys ovat mahdollistaneet valtiolliselle kuubalaisuudelle rinnakkaisen, Miamin paikallisen julkisuuden rakentamisen. Tämä kuubalaisuuden määrittely nojaa erityiseen aikaprojektioon, jossa autenttiseksi Kuubaksi tunnustetaan vallankumousta edeltävä Kuuba, ja jossa sosialistinen Kuuba nähdään tätä kuubalaisuutta vääristävänä kontekstina. Kuubalaisten nostalginen nationalismi voidaan ymmärtää Victoria Boymin restoratiivisen nostalgian käsitteen kautta niin, että menneisyyden neuvottelu museotoiminnassa pyrkii tuottamaan uudelleen käsitystä kodista ja kuromaan kiinni temporaalista etäisyyttä ihanteelliseen menneisyyden Kuubaan tilanteessa, jossa yhteisö on pakon edessä maantieteellisesti etäällä kotimaasta.</p> <p>Tutkielmassa todetaan, että Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo voidaan nähdä Johannes Fabianin ja John R. Eidsonin mukaan vastamuistia tuottavana sosiaalisena toimintana, jossa tehdään yhteisöllisestä muistista julkista. Museossa osallistuttiin yhteisöllisen muistin tuottamiseen ja keskusteluun autenttisesti kuubalaisuudesta vastakkaisena Kuuban valtion historiankäsitykselle. Tutkielmassa päädytään siihen, että Miamin kuubalaisyhteisössä vallitsevan maanpaon ideologian kautta yhteisöllisen muistin julkista esittämistä kontrolloidaan niin, että museon tuottama historiallisuus ei riittävästi edustanut sitä ympäröivää kuubalaisyhteisöä, eikä täten saanut yhteisön tukea taakseen. Tätä voidaan pitää yhtenä syynä siihen, että museon toiminta lakkasi, vaikka Miamissa kuubalaisyhteisö odottaa edelleen kotiinpaluun mahdollisuutta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Kuuba, Yhdysvallat, siirtolaisuus, pakolaisuus, maanpako, pakolaiset, diaspora, poliittinen kulttuuri, taide, muisti, kollektiivinen muisti, nostalgia, politiikka, ideologiat, nationalismi, kansallisvaltio, antropologia, sosiaaliantropologia, etnografia, kenttätyö,			

Sisällysluettelo

1.	Johdanto: Kaukaa nähty Kuuba.....	1
2.	Kenttätyö, metodit ja aineisto	6
2.1.	Kentällä kaupungissa.....	6
2.2.	Kentän monet muodot	12
2.2.1.	Antropologiaa arkistoissa	12
2.2.2.	Kenttätyön paikat.....	14
2.3.	Kentällä Miamissa: ”Oletko kuubalainen?” - ” ¿Tú eres Cubana?”.....	17
2.4.	Museon tapauksen rakentuminen	23
3.	Kuuban läheisyys: kansainväliset suhteet ja siirtolaisuuden sukupolvet.....	27
3.1.	Kuuba ja Yhdysvallat	31
3.2.	Kuubalaisten keskittyminen Miamiin	35
3.3.	Kultainen sukupolvi ja petos Sikojenlahdella: ”Yhdysvallat tavoittelee vain omaa etuaan”.....	37
3.4.	Museon perustaminen.....	41
3.5.	Rikollisia ja lauttapakolaisia: Marielin satama ja Elián Gonzalezin tapaus	45
4.	Kansallisen identiteetin rakentuminen siirtolaisyhteisössä ja kuubalaisen maanpaon ideologia.....	50
4.1.	”Emme ole siirtolaisia” – maanpakolaisuus ja diaspora yhteisön identiteetin määreinä	50
4.2.	Kollektiivinen muisti, nationalismi ja määrittelyn valta museoinstituutiossa.....	55

4.3.	Siirtolaisuuden ideologiat.....	61
4.4.	Kuubalaisen maanpaon ideologia.....	64
5.	Siirtolaisuuden sukupolvet Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon kriisissä	70
5.1.	Museon kriisi.....	70
5.2.	Kulttuuripolitiikkaa: ilmaisunvapaus ja kauppasaarto	77
5.3.	Museoinstituutio ja maanpaon ideologia julkisen kollektiivisen muistin kontrollina 81	
6.	Nostalgia ja nationalismin narratiivit museotoiminnan tulkinnoissa	88
6.1.	Nostalgia, nykyisyys, utopia.....	90
6.2.	Nationalismi, transnationalismi ja kansallisyhteisön konstruktio.....	94
6.3.	Nationalismin narratiivit: ”Museon kriisi on kuin Kuuban kriisin mikrokosmos”97	
7.	Johtopäätökset: Yksi museo, liian monta Kuubaa	103
8.	Lähteet:	107
	Luentolähteet:.....	116
	Haastattelut:.....	116
	Arkistolähteet (121 kpl):.....	117
	Lehtiaineisto (71 kpl):.....	117
	Kirjeenvaihto (21 kpl):.....	122
	Museon päämääriin liittyvät tiedonannot (6 kpl):	124
	Lehdistötiedotteet (8 kpl):	124
	Museon johtokunnan kokouksen pöytäkirjat (14 kpl):.....	124

Muut alkuperäislähteet (5 kpl):..... 125

1. Johdanto: Kaukaa nähty Kuuba

Vuonna 2015 Kuuba on yhtäkkiä otsikoissa: kylmää sotaa seurannutta kauppasaartoa ollaan purkamassa ja diplomaattisuhteet Yhdysvaltoihin palautuvat. Skeptikot uskovat, ettei mikään muutu; optimistit ennustavat kuubalaisille parempia aikoja ja talouden kohenemistä. Varmaa on se, että Kuuban ja Yhdysvaltojen taloudellisten ja poliittisten järjestelmien vuoropuhelu ei tule olemaan helppoa yli 50 vuoden antagonistisen kauden jälkeen. Kirkkaalla säällä Floridan eteläkärjestä voi kuvitella näkevänsä häivähdyksen 150 kilometrin päässä sijaitsevasta Kuubasta, mutta myrskyssä ylitystä ei kannata lähteä yrittämään.

Tässä tutkielmassa kiinnostukseni kohdistuu siihen, kuinka muisti ja muistaminen politisoituivat, kun Yhdysvaltoihin paenneet kuubalaiset perustivat Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon (esp. *El Museo Cubano de Arte y Cultura*) Miamiin vuonna 1973, ja mitä siitä seurasi. Sosialistisissa yksipuoluejärjestelmissä, kuten Kuubassa, virallisella historiankirjoituksella on tiukka yksinäisyyden vaatimus ja narratiivi kansallisesta historiasta on poliittisen legitimaation tuottajana tiukasti varjeltu konstruktio (Watson 1994, 2). Kun sosialismi nähdään historiallisena välttämättömyytenä ja yhteiskunnallisen kehityksen huipentumana, on paikallisen historian tuottaminen tämän narratiivin tukemiseksi erityisen merkittävää sekä poliittisesti että ideologisesti (mt., 2–3). Regressiivinen ja homogenisoiva käsitys kansanperinteestä (engl. *heritage*) on kuitenkin vain yksi yhteisöllisen muistamisen muoto (Eidson 2005, 566). Virallista muistia myös repressiivisissä järjestelmissä jatkuvasti haastetaan sekä yksityisissä että julkisissa muistamisen teoissa ja vaihtoehtoiset, rinnakkaiset muistamisen tavat säilyvät sosiaalisesti jaettuina käsityksinä menneisyydestä (Watson 1994, 3). Maanpakolaiset menettivät kuitenkin asemansa myös näissä Kuuban epävirallisen muistamisen prosesseissa. Muistamisen poliittinen ulottuvuus korostuu Yhdysvaltoihin Kuubasta vuoden 1959 vallankumousta ja järjestelmän repressiota paenneiden kuubalaisten tilanteessa. Michel Foucault’lta vaikutteita saaneen Johannes Fabianin vastamuistin (engl. *counter-memory*) käsitteen sekä yhteisöllisen eli kollektiivisen ja julkisen muistin jaottelun kautta voidaan hahmottaa muistamisen hajaantuneita käytäntöjä ja sitä, kuinka muistamiseen liittyviä sosiaalisia jännitteitä hallitaan niin julkisessa kuin yksityisessäkin

muistamisen sfäärissä (Fabian 2007, 105). Esitän, että vastamuistin prosessien ja virallisen historian välinen jännite joutuu neuvottelun kohteeksi museotoiminnassa, jossa kollektiivinen muisti tulee julkiseksi. Analysoin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapausta tästä julkiseksi tekemisen näkökulmasta ja tarkastelen erityisesti sitä, kuinka muistin poliittisuus ilmenee kuubalaisyhteisön yrityksessä institutionalisoida muistia ja näin osallistua kuubalaisuuden rakentumisen prosesseihin.

Kuubalainen siirtolaisuus jakautuu sukupolviin lähtöhetken ja sen aikoihin vallinneiden poliittisten ja historiallisten olosuhteiden mukaan (Pedraza, esitelmä 2006). Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustanut, heti vallankumouksen jälkeen lähteneiden kuubalaisten kultaiseksi luonnehdittu sukupolvi menetti vallankumouksessa sosiaalisen statuksensa, mutta heitä pidetään Yhdysvalloissa edelleen menestyjinä siirtolaisten joukossa. Tämän sukupolven suhdetta Kuubaan luonnehtii jopa väkivaltainen antagonismi ja erityinen maanpaon ideologia (Pérez 1992), jonka kautta kansallista yhteisöä ja sen maantieteellisiä ja temporaalisia ulottuvuuksia ymmärretään. Maanpaon ideologia on ihannemuoto, stereotypia ja poliittinen orientaatio, joka kehystää keskustelua, jota Miamissa Kuubasta käydään. Samalla Kuuban valtion ja Yhdysvaltain jännitteiset suhteet nousevat metonymiseksi vertailukohdaksi maanpakolaisten kansallisyhteisön määrittelyissä ja tämän yhteisön sisäisten ristiriitojen tulkinnoissa.

Ensimmäisen aallon kultaiset kuubalaiset lähtivät Kuubasta uskoen, että maanpako olisi heidän elämässään vain lyhyt ja väliaikainen ajanjakso (Pedraza 1996, 265). Kun museo perustettiin vuonna 1973, oli vallankumouksesta kulunut 15 vuotta, ja tätä kirjoittaessani haastateltavani olivat eläneet maanpaossa yli puoli vuosisataa. Museon analyysi perustuu pääosin omaan haastattelu- ja arkistoaineistooni, jonka keräsin kenttätöissäni Miamissa. Kenttätöni, tutkimusmenetelmät ja aineistoni esittelen tarkemmin tutkielman seuraavassa luvussa. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon historia jäsentyy aikaan ennen ja jälkeen vuonna 1988 museolla järjestettyä taidehuutokauppaa, jonka seurauksena museolla räjäytettiin pommeja, poltettiin tunnustetun kuubalaistaiteilijan taideteos ja järjestettiin lukuisia mielenosoituksia. Ristiriidat huutokaupan ympärillä tiivistyivät keskusteluun kauppasaarosta, maanpaon ideologiasta ja taiteen ilmaisunvapaudesta. Miamissa vastustettiin vahvasti sitä, että Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museolla esiteltiin ja kaupattiin nykykuubalaisia taideteoksia. Kyse ei ollut yksittäisten taideteosten

poliittisuudesta, taiteen arvosta tai sisällöistä, vaan maanpaon ideologian mukaisesta periaatteesta, jonka mukaan kaikki dialogi Kuuban kanssa on tuomittavaa ja kaikki kanssakäyminen tai vaihtosuhteet Kuuban kanssa hyödyttävät viime kädessä ainoastaan sosialistihallintoa (Pérez 1992, 95–97). Vuoden 1988 huutokaupan jälkeen museon toiminta ei enää palannut entiselleen, sillä se kärjisti museota jo aiemmin vaivanneet sisäiset ristiriidat julkisuudessakin keskustelua herättäneeksi konfliktiksi. Huutokaupan välillisenä seurauksena voidaan pitää sitä, että vuonna 1989 taideteokset poistettiin kauppasaarron piiristä ja niiden myymisestä tuli laillista Yhdysvalloissa (lehtiaineisto 4.2).

Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon analyysissä lähdetään siitä, että museotoiminta oli tapa osallistua neuvotteluun autenttisesti kuubalaisesta identiteetistä ristiriitaisessa tilanteessa, jossa museon perustajat ovat kuubalaisina maanpakolaisina. He kokevat kotikävyä maahan, joka pakotti heidät lähtemään, eikä antanut heidän palata. Museotoiminnassa pyrittiin luomaan sellaista menneisyyttä, joka tukee koetun kuubalaisyhteisön jatkuvuutta nykyisyydessä, kun vallankumouksen katkos ja virallisen Kuuban historiankirjoitus syrjäytti Kuubasta paenneet ja leimasi heidät maanpettureiksi. Maurice Halbwachs (1992) määrittelemä kollektiivisen muistin käsite avasi keskustelun muistin ja muistamisen sosiaalisuudesta ja tarjoaa funktionalistisen selityksen muistamisen merkitykselle yhteisössä. Halbwachsilla yhteisö määrittää sen, mitä ja miten yksilö voi muistaa. Toisaalta kollektiivinen muisti on väistämättä myös kollektiivista unohtamista, sillä historian valikoituessa yhteisöllisen menneisyyden narratiiviksi tarinasta neuvotellaan pois kiistanalaiset elementit, jotka eivät tue yhteisön tasapainoa (mt., 183). Kun Halbwachs koheesiota korostavaan näkemykseen yhdistetään muistin poliittisuuden ulottuvuus, voidaan ymmärtää maanpakolaisten pyrkimystä tuottaa ja määrittellä autenttista kuubalaisuutta julkisesti museon tilassa ja toiminnassa. Johannes Fabianin (2007) muistin politiikka sisältää ajatuksen siitä, että yhteisössä käydään jatkuvaa taistelua siitä, kuinka tieto menneisyydestä tulee osaksi julkisuutta (mt., 96–96; 104–105). Julkisen muistin ja kollektiivisen muistin välillä tehdään tässä ero: kollektiivisen muistin saattaminen julkiseksi vaatii neuvottelua, jossa ihmisillä on erilaisia positioita riippuen heidän asemastaan yhteisössä. Vastamuisti virallisen narratiivin rinnalla määrittyy tässä ensisijaisesti suhteessa sosialistisen Kuuban monologiseen historiankirjoitukseen, mutta myös Yhdysvaltojen poliittiseen lähihistoriaan, jossa kuubalaissiirtolaisten suhde viralliseen valtiolliseen linjaan on pettymysten ja epäluottamuksen värittämä. Tutkielman kolmannessa luvussa taustoitan

tarkemmin Kuuban, Yhdysvaltain ja kuubalaisten maanpakolaisten suhteita, kuubalaissiirtolaisuuden sukupolvia sekä Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustamista.

Kuuba merkitsee Miamin kuubalaissiirtolaisille kahta rinnakkaista, toisiinsa hierarkkisessa suhteessa olevaa kansallisvaltiota: Kuubaa ennen vallankumousta, joka edustaa todellista kuubalaisuutta, sekä vallankumouksellista nyky-Kuubaa, joka perustuu väärään historiantulkintaan ja epäautenttiseen näkemykseen kuubalaisesta kulttuurista. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo perustettiin ylläpitämään ja rakentamaan jälkimmäiselle vaihtoehtoista käsitystä kansanperinteestä ja autenttisesta kuubalaisuudesta, jonka alkuperä on ensin mainitussa, vallankumousta edeltäneessä ”vanhassa Kuubassa” (esp. *La Cuba Vieja*). Museon sisäisten ristiriitojen värittävä historia ilmentää Miamin kuubalaisen yhteisön ideologista dynamiikkaa ja sen kautta voidaan ymmärtää niitä tapoja, joilla maanpakolaisiksi itsensä määrittelevät kuubalaiset asemoivat itsensä suhteessa Kuubaan. Museon toiminta heijastaa jatkuvuuden kaipuuta nostalgisen menneisyyden ja utooppisen tulevaisuuden rajapinnalla, jolla näiden poliittisessa maanpakolaisuudessa elävien ihmisten kansallinen identiteetti rakentuu. Museo kulttuurisena instituutiona uusintaa yhteisön sisäisiä valtasuhteita ja edustaa aina tiettyjen ihmisten näkemystä historiallisesta totuudesta ja yhteisestä tarinasta. Ensimmäisen aallon kultaisia kuubalaissiirtolaisia yhdistävä maanpakolaisuuden historia ja sille pohjautuva maanpaon ideologia luovat dominantin rakenteen, jonka perustalle tämän yhteisön kollektiivisen muistin julkinen ilmentymä rakentuu. Tämän tutkielman neljännessä luvussa tarkastelen kuubalaisten maanpakolaisten kansallisen identiteetin rakentumista ja osoitan maanpaon ideologian keskeisen aseman kuubalaisuuden neuvottelussa.

Teoreettinen kärkeni on Halbwachs, Fabianin ja Eidsonin kollektiivisen muistin määrittelyissä. Viitekehyksenäni toimivat antropologiset keskustelut historiasta, muistista ja kansallisyhteisön rakentumisesta siirtolaisyhteisöissä. Esittelen siirtolaisuuden käsitteistöä, keskeisimpinä maanpakolaisuuden ja diasporan käsitteet, ja pohdin muistin, nostalgian ja nationalismien asemaa kansallisyhteisön määrittelyn prosesseissa. Esitän, että kuubalaisyhteisön julkisesta sfääriä dominoiva maanpaon ideologia jäsentää erityisesti ensimmäisen sukupolven kuubalaissiirtolaisten toimintaa, historiankäsitystä ja suhdetta Kuubaan, ja että tämän ideologisen rakennelman kautta määriteltiin myös Kuubalaisen

taiteen ja kulttuurin museon toiminta ja päämäärät. Esitän, että Miamin kuubalaisyhteisön ja erityisesti ensimmäisen, kultaisen maanpaon sukupolven tiivis institutionaalinen rakenne ja kulttuurinen ja poliittinen yhtenäisyys ovat mahdollistaneet valtiolliselle kuubalaisuudelle rinnakkaisen, Miamin paikallisen julkisuuden rakentamisen. Väitän, että tämä Miamin Kuuba on maanpakolaisille ensisijainen ja se määrittänyt dynaamisen hierarkkisessa (Autio 2001) suhteessa nyky-Kuubaan. Vanha Kuuba ja autenttinen kuubalaisuus määritellään neuvotteluissa julkisesta kollektiivisesta muistista, joissa keskeiseksi nousee jännitteinen suhde Kuuban valtioon. Tämän tutkielman viidennessä luvussa analysoin tarkemmin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapausta: käyn läpi museon historiaa sen perustamisesta vuonna 1974 museon kokoelmien luovuttamiseen vuonna 2002 ja tulkitseen museon tapahtumia lähtökohtanani edellä esitetty muistin politiikan kehys. Kuudennessa luvussa tarkastelen erityisesti nostalgian käsitettä ja nationalismin narratiiveja sekä niiden ilmenemistä museotoiminnassa.

Paikan ja alkuperän merkitys korostuu tilanteessa, jossa ihminen joutuu vastoin tahtoaan pakenemaan kotimaastaan. Samalla kansallisuuden ja sijainnin välinen suhde problematisoituu kun siirtymistä ja useista kotipaikoista tulee keskeinen osa ryhmäidentiteettiä. Kansallisyhteisön temporaalinen jatkuvuus asettuu kyseenalaiseksi ja oma asema virallisessa poliittisessa narratiivissa täytyy neuvotella uudelleen. Kuten tässä tutkielmassa tulen osoittamaan, maanpaossa eläville kuubalaisille museotoiminta tarjosi tilan, jossa voitiin manipuloida julkista muistia ja näin tuottaa yhteisöllistä jatkuvuutta ja kuroa kiinni temporaalista ja maantieteellistä etäisyyttä, joka henkilöhistoriallisesti oli syntynyt suhteessa kotimaahan. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museota ei kuitenkaan enää ole. Tavoitteeni onkin selvittää museon perustamisen ja sen toiminnan analyysin kautta sitä, miksi museo projektina epäonnistui. Fabian kirjoittaa, että ”muistin tutkiminen on lähtökohtaisesti häiritsevää” (2007, 93): muistot ovat samalla hyvin yksityisiä ja toisaalta väistämättä sosiaalisesti määrittyneitä, ja kollektiivisen muistin tarkastelu edellyttää jatkuvaa tasapainoilua henkilöhistoriallisten kokemusten vaalimisen ja jatkuvan neuvottelun kohteena olevan julkisen muistin välillä. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapaus auttaa jäsentämään näitä muistin politiikan häiritseviä jännitteitä ja ymmärtämään menneisyyden representoinnin kriittistä potentiaalia.

2. Kenttättyö, metodit ja aineisto

Antropologian tutkimusalan ja tutkimuskohteiden määrittelyissä kenttättyö on edelleen varsin keskeisellä sijalla, ja kenttä määrittyy usein korostetun erillisenä paikkana suhteessa tutkijan kotipaikkaan (Clifford 1997b, 186–187). Aihwa Ong on esittänyt kritiikkiä antropologista kentän käsitettä kohtaan, sillä hänen mielestään ei-länsimaisten sijaintien mieltäminen ”kenttinä” tai lännessä rakentuneiden hypoteesien testauslaboratorioina on kyseenalaista, eikä edes tieteellisesti hedelmällistä (Ong 1990, 29–30). Ongin mukaan on tärkeää analysoida transnationalismin kulttuurisia rakenteita sekä vähemmistöjen että enemmistöjen näkökulmasta, ja kohdistettava katse myös vahvempien osapuolten valtaan ja toimijuuteen (mt., 30). Ymmärrän tämän kritiikkinä tietynlaista saarille sijoittuvaa sankariantropologiaa kohtaan, jossa tutkimuksen antropologisuuden määrittelee sen kohteen kulttuurinen etäisyys tutkijasta, ja jossa tämän kulttuurisen etäisyyden mittarina on paremman puutteessa käytetty etäisyyttä tutkijan kotipaikan ja tutkimuskentän välillä. Vaikka tällainen stereotyyppinen käsitys antropologian oppihistoriasta on tarkoitushakuinen eikä ole koskaan kuvastanut antropologiaa tieteenalana, voin todeta, että omaa kenttättyöjaksoani Miamissa kehystivät paineet oikeaoppisuuteen, eikä edes toisella puolella maapalloa sijainneen Miamin kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon mieltäminen kentäksi tai antropologiseksi tutkimuskohteeksi ollut aivan helppoa. Kenttättyökurssilla painotettu ohje piirtää kartta ja talo eivät ole järin käyttökelpoisia suurkaupunkiympäristössä, vaikka osallistuvan havainnoinnin metodit voivat ollakin yhteneväisiä kentän kehyksistä riippumatta. Kuitenkin huomasin noudattaneeni kentän valinnassa etäisyyden maksimoinnin periaatetta suhteessa omaan elämääni Helsingissä.

2.1. *Kentällä kaupungissa*

”Kaupunkiantropologina mietin koko ajan täällä, että olenko tarpeeksi kentällä. Olenko kaukana kotoa, varsinkin kun voin soitella netin kautta niin helposti kaikille Suomeen? Mutta oikeastaan kaikista eniten tulee kenttäolo matkustaessa julkisessa liikenteessä, koska se todella jakaa ihmiset täällä. Olen kai jollain tapaa nojatuolin ja kentän välitilassa.”

(Kenttäpäiväkirjasta 2.11.2006.)

Pidän osallistuvan havainnoinnin metodia antropologien keskeisimpänä tutkimusmenetelmänä, ja mielsinkin sen yhtenä keskeisimmistä tutkimusmenetelmistä myös omassa kenttätöyssäni. Kuitenkin monestakin syystä sen soveltaminen Miamiin sijoittuvassa aineistonkeruuvaiheessa tuntui ongelmalliselta. Ensinnäkin olin päätyneet valitsemaan tutkimuskohteeksi museon, joka oli jo suljettu ja tutkimuskohteena oleva toiminta sijoittui menneisyyteen. Tutkimukseni perustuukin pääasiassa suoran havainnoinnin sijaan arkistotutkimukseen ja haastatteluaineistoihin, eikä varsinainen osallistuminen yhteisön toimintaan ollut mahdollista. Spradleyn (1980, 60) osallistumisen tasoja erittelevän luokittelun mukaan omassa kenttätöyssäni toteutin lähinnä ”passiivista osallistumista”: haastattelin asianosaisia ja tarkkailin yleistä elämänmenoa, mutta en varsinaisesti osallistunut tutkimuskohteena olevaan toimintaan, eikä minulla ollut tiettyä sosiaalista roolia tutkimassani yhteisössä. Toisaalta myös tutkimusaiheeni edellytti maantieteellisen paikan ongelmallisuuden pohtimista, tutkinhan ihmisiä, jotka pitävät itseään maanpakolaisina. Saan kai kiittää itsepäisyyttäni niin kenttäni kuin tutkimuskysymyksenikin valinnasta, sillä käytännön tasolla opintoni ovat valmistaneet minua kohtaamaan aivan toisenlaisen kenttätodellisuuden. Toisaalta kyläyhteisön etnografista nykyisyyttä tavoitellessa voi ehkä sivuuttaa sellaisia paikallisuuden rakentumiseen ja tutkijasubjektiin liittyviä ongelmia, joita suurkaupungin monituisten yhteisöjen keskellä aineistoaan keräävä kenttätöyläinen ei voi välttää. Miamiissa ei jäänyt epäselväksi, kuinka fragmentoituneissa ja eriytyneissä maailmoissa yksittäiset kuubalaissiirtolaiset elävät.

Tutkimukseni onkin mikrotason etnografiaa, jossa en pyri hahmottelemaan koko yhteisön rakennetta, vaan fokusoin tiettyyn sosiaaliseen instituutioon tämän yhteisön sisällä (kts. Spradley 1980, 29–30) – tarkemmin sanottuna Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museoon. Jos etnografian tarkoituksena on ”havaita se kulttuurinen ymmärrys, jonka mukaan ihmiset suuntaavat käyttäytymistään ja tulkitsevat kokemuksiaan” (Spradley 1980, 30–31), pyrin tässä tunnistamaan niitä historiallisesti ja kulttuurisesti muodostuneita ymmärryksen tapoja, joille Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon toiminta perustui.

Akhil Gupta ja James Ferguson näkevät kaukaisten kenttien nauttiman suuremman arvostuksen olevan sidoksissa ”imperialistiseen nostalgiaan”, jossa kentän sopivuus riippuu sen toiseuden asteesta. Tämä puolestaan riippuu niin sen sosiaalisesta kuin spatiaalisestakin etäisyydestä akateemiseen keskukseen. (Gupta & Ferguson 1997, 13–14.) Ehkä

nimenomaan tämän kärjistetyn ja stereotyyppisen näkökulman sisäistäneenä minä, radikaalina vasemmistolaisena itseäni pitävä, ajokortiton vegaani, koin tarpeelliseksi keskittyä tutkimaan maailman autoistuneimman valtion oikeistolaisinta siirtolaisyhteisöä, ensimmäisen aallon kuubalaisia maahanmuuttajia. Kenttävalintani perustui alueelliseen asiantuntemukseen ja kielitaitoon, mutta näin jälkeenpäin ajatellen toteutin myös Guptan ja Fergusonin kritisoimaa toiseuden maksimoinnin periaatetta, vaikkakin oman rajallisen elämäkokemukseni puitteissa. Oman toiseuteni sain kokea esimerkiksi sotamuseon yksityiskierroksella Sikojenlahden veteraanien seurassa tai kävellessäni paikallisten tapojen vastaisesti kilometrien matkoja jalkakäytävättömän esikaupunkialueen halki. Sain kerättyä kelvollisen aineiston opinnäytetyötäni varten, mutta voinen pitää kenttätyötäni onnistuneena myös toisessa mielessä: sain koetella subjektiivisuuteni rajoja etäällä minulle turvallisista kehyksistä.

Olen opiskellut sekä kaupunkitutkimusta että urbaania antropologiaa, joten kaupungin teoria on minulle tuttua. Koska tutkin kaupungin sijaan mennyttä museoinstituutiota, kaupungista tuli kuitenkin tutkimukseni sijainti, ei sen kohde (García Canclini 1997, 345–346). Kaupungin moniäänisyydessä ja havainnoinnin fragmentaarisuudessa aloittelevan etnografin valtasi usein hämmennys. Maanpaon ideologia on keskeinen avain Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapauksen analyysissäni, mutta kentällä kohtaamani ihmiset eivät useinkaan allekirjoittaneet voimakkaan anti-Castrolaista politiikkaa, joka tiedotusvälineissä usein tuntui olevan vallalla. Toisaalta kaikilla oli jaettu ymmärrys siitä, miksi niin monet sen allekirjoittavat. Lapsena vallankumouksen jälkeen Yhdysvaltoihin muuttanut Andy Gomez määritteli vanhempiansa sukupolven intohimon politiikan edustajiksi, sillä he eivät halunneet olla missään tekemisissä Kuuban kanssa, mutta toteaa oman ikäisistään:

”Tämä ei myöskään ole kovin homogeeninen ryhmä. Mitä tällä tarkoitan? Me emme kaikki vain äänestä republikaaneja. Me äänestämme parasta ehdokasta, republikaania, demokraattia tai sitoutumatonta. Järjen politiikkaa.” [...] ”Joten on todella, todella iso ero ideologisesti – kutsun sukupolveni hiljaiseksi enemmistöksi. Ja miksi: erityisesti niille meistä joiden vanhemmat ovat yhä elossa, se johtuu kunnioituksesta. Koska me tiedämme mitä vanhempamme ovat joutuneet kokemaan.”
(Andy Gomez, 13.11.2006)

Politiikka on jatkuvasti läsnä amerikankuubalaisessa arjessa, ja ehkä juuri siksi se on myös arka aihe erityisesti sukupolvien välisessä kanssakäymisessä. Siirtolaisuus on seuraavassakin polvessa korostanut kuubalaisten sukupolvien välisiä eroja, sillä harvan 50- ja 60-luvulla syntyneen kuubalaissiirtolaisten lapset ovat käyneet Kuubassa tai puhuvat espanjaa ensimmäisenä kielenään. Toisaalta siirtolaiset edustavat hyvin erilaisia sosiaalisia taustoja, ensimmäisen aallon vanhasta varallisuudesta 1980- ja 1990-luvuilla lähteneisiin taloudellisiin siirtolaisiin. Usein ajauduin pohtimaan sitä, mikä Miamin kuubalaissiirtolaisista lopulta tekee sosiaalisen yhteisön, ja mikä heidät erottaa angloamerikkalaisista naapureistaan tai puolisoistaan. Toisaalta vallankumousta seuranneen kuubalaissiirtolaisuuden erityislaatuisuutta, joka on saanut tutkimuskirjallisuudessa nimityksen *the Cuban exception*, ei voida pitää aivan ainutlaatuisena Yhdysvaltain monia siirtolaisryhmiä kotouttaneessa kontekstissa (Duany 2011, 135). Niin poliittisen historian, kansainvälisten suhteiden kuin sukupolvien konfliktinkin näkökulmista kuubalainen poikkeus muistuttaa monella tavoin muiden eteläisen Amerikan valtioiden tilanteita. On kuitenkin yksi merkittävä tekijä, joka tekee kuubalaisesta maanpaosta poikkeuksellisen: äärimmäinen vihamielisyys, joka ilmenee sekä Yhdysvaltoihin muuttaneiden suhteessa Kuubaan että Kuuban ja Yhdysvaltain poliittisissa suhteissa. (Duany 2011, 137.) Koska maastamuuttoa on pidetty vallankumouksen jälkeisinä vuosikymmeninä enemmän tai vähemmän maanpetturuutena, suhde Kuubaan on ollut poliittisen pakolaisuuden värittämä ja erityisesti ensimmäisen sukupolven siirtolaisten asema samankaltainen kuin muiden vainoa paenneiden henkilöiden (Pedraza 2007, 26–27).

Anna-Mari Tapaninen kirjoittaa, että vaikka hänen haastattelemansa eteläitalialaisessa kaupungissa asuvat naiset tulevat erilaisista taustoista, haluaa hän näkökulmien erittelemisen sijaan kiinnittää huomionsa niihin kulttuurisiin rakenteisiin, jotka sitovat näiden naisten puheita yhteen – ”on oltava jotain yhteistä, josta voi olla eri mieltä”, Tapaninen kirjoittaa (1996, 12–13). Marshall Sahlins on todennut, että kiistely kulttuurisista kategorioista edellyttää aina yhteistä ymmärrettävyyden järjestelmää, joka mahdollistaa sekä erimielisyyksien aiheet että niiden ilmaisut (2005 [1993], 488). Se, mitkä tekijät tässä jaetussa ymmärryksessä erottavat ja mitkä yhdistävät yksittäisiä henkilöitä vaihtelee, mutta yksilölliset positiot ovat väistämättä yhteismitallisia, sillä ne voidaan asettaa samalle kulttuuristen merkitysten kartalle. Vaikka Miamin kuubalaissiirtolaiset jakautuvat monituisin tavoin suhteessaan Kuubaan – dialogin kannattajiin ja kauppasaarron puolustajiin,

omaisuutensa säilyttäneisiin ja heihin, joilla omaisuutta ei koskaan ollutkaan, matkustuskieltoa kannattaviin ja maassa jatkuvasti vieraileviin, kotikielenä englantia puhuviin ja lapsensa Miamin kuubalaiskouluihin lähettäviin, ja niin edelleen, loputtomasti – heitä kuitenkin yhdistää näkemys Kuuban nykyisen tilanteen epäkohdista. Asiat voisivat olla toisin, ja niiden pitäisi olla toisin. Konkreettisessa mielessä heitä yhdistää myös vuosikymmenien kuluessa vakiintunut diasporinen julkinen sfääri (Appadurai 1996, 147), joka kuubalaisen siirtolaisyhteisön tapauksessa on voimakkaasti sidoksissa myös Yhdysvaltain talouselämään. Kuubalaissiirtolaisten diasporinen julkinen sfääri ylittää kyllä valtioiden rajoja mutta on myös niiden rajoittama, sillä Kuuban valtion tiedotusvälineet ja Yhdysvaltain kuubalaisten julkinen sfääri ovat varsin erillisiä instituutioita. Yhdysvalloista on lähetetty hallituksen tukemaa Castron hallinnon vastaista Radio Martí ja TV Martí – lähetyskuubaa, mutta Kuuba on onnistunut estämään signaalit tehokkaasti ja yleisö on jäänyt varsin pieneksi¹ (Gott 2005, 300; alaviite 61, 358). Ympäri vuorokautisten televisio- ja radiolähetysten lisäksi Martín alla toimii nykyisin myös uutissivusto Martí Noticias, jonka kautta myös ohjelmia voi kuunnella ja katsella (verkkolähde Martí Noticias). Verkkoviestintä on tuonut jonkin verran avoimuutta ja vaihtoehtoisia ääniä Kuubasta ulkomaailmaan ja takaisin suuntautuvaan informaatioon. Verkkoyhteyksien käyttö on kuitenkin Kuubassa edelleen varsin rajoitettua, sillä viimeaikaisista avauksista huolimatta vielä muutama vuosi sitten erään hallitusta kritisoivan blogin mukaan tietokoneen omistaminen on sallittu vain valtion työntekijöille ja yliopistolaisille, hotellien internet-yhteyksien käyttäminen on kuubalaisilta kielletty, ja vain noin kahdella prosentilla kuubalaisista on pääsy verkkoon (Sanchez 2009). Vuosien varrella Yhdysvaltoihin

¹ Radio Martín lähetykset alkoivat 20.5.1985 ja TV Martín 27.3.1990, ja niiden fyysiset tilat sijaitsevat Miamissa Floridassa, josta myös tv-signaalia on lähetetty säähallon avulla kohti Kuubaa (saatavilla osoitteessa (avattu 5.8.2009): <http://martinoticias.com>). Jo ennen valtion rahoittamaa Martíä vuonna 1960 Jorge Mas Canosa perusti Radio Swanin, joka toimi tiedotuskanavana Kuuban vastavallankumouksellisille Sikojenlahden maihinnousun aikana 1961, ja tätä seurasi Radio Americas (Cuban Information Archives, *Broadcasting to Cuba - Radio Martí & C.A.N.F. 1960-1990 part 1*, saatavilla osoitteessa (avattu 13.8.2009): http://cuban-exile.com/doc_126-150/doc0146a.html, 13.8.2009).

kehittynyt kuubalaisomisteinen media, sanomalehdet, televisio ja radiokanavat, pitävät kuitenkin huolen siitä, että Kuuba pysyy esillä julkisuudessa. Kuubalaissiirtolaisten diasporinen julkisuus on varsin institutionalisoitunutta ja sillä on myös huomattavaa poliittista vaikutusvaltaa sekä paikallisesti että liittovaltion tasolla.

Kuten urbaanissa ympäristössä tuotetussa antropologisessa tutkimuksessa usein on asian laita, haastattelututkimus muodosti omasta aineistostani merkittävän osan.

Kaupunginosatutkimusta lukuun ottamatta miljoonakaupungin havainnoiminen kylätutkimukseen kehitetyn metodin avulla voi tuntua mahdottomalta (Caldeira 2000, 11), sillä kenttätöitä koskevat periaatteet koskevat melko samankaltaista ideaalista tutkimuskohdetta, jollaiseksi monet kentät eivät kuitenkaan ole muokattavissa (Tapaninen 1996, 2–3). Urbanissa ympäristössä yksityinen sfääri suljetaan hyvinkin tarkkaan ovien, aitojen ja porttien taakse, eivätkä antropologin yritykset tunkeutua näiden lävitse saa muodostua osallistuvan havainnoinnin keskeiseksi sisällöksi (mts., 1–3, 10–11).

Antropologi asettuu vieraan asemaan, ja kenttätö koostuu paljolti kuuntelemisesta ja keskustelemisesta.

Kenttä sijaitsee käsitteellisessä maailmassa, ei maantieteellisessä paikassa. Kuitenkin tämän käsitteellisen maailman tulkitseminen on mahdollista ainoastaan analysoimalla käytännön aktiviteetteja tietyssä paikassa. Näkymätön tulee ymmärrettäväksi suhteessa näihin aktiviteetteihin.
(Siikala 2001, 41–42.)

Kenttä tulee siis määritellä sekä maantieteellisenä että käsitteellisenä paikkana. Toisaalta tämä käsitteellisesti rakentunut maantieteellinen sijainti näyttäytyy antropologille merkityksellisenä vasta siellä tapahtuvan sosiaalisen toiminnan kautta. Samalla kun paikallisuus kielletään antropologisena käsitteenä, on se kentän taustalla metodologisena käsitteenä yhä voimakas. Gupta ja Ferguson puhuvatkin kentästä eräänlaisena antropologisena metaforana, joka erottaa antropologian *täällä* tapahtuvasta yliopistotutkimuksesta ja liittää sen *muualla* tapahtuvaan materiaalin keräämiseen (1997; 4, 8). Urbaani antropologia ei sinänsä edellytä kaupunkiympäristön erityistä problematisointia, mutta kaupunkirakenteen sosiaaliset vaikutukset ja esimerkiksi anonymiteetin asema siinä vaikuttavat suuresti kenttäkokemukseen ja yhteisöllisyyden rakentumiseen. Erityisesti osallistuvan havainnoinnin metodi voi olla ongelmallinen kaupunkikentällä, jossa

sosiaalinen vuorovaikutus näyttäytyy ulkopuoliselle fragmentaarisenä ja yksilöstä käsin määräytyvänä. Kaupunkiyhteisöjä ei voi aina havaita katsomalla.

2.2. Kentän monet muodot

Suuri osa aineistostani on peräisin Miamin yliopiston kirjaston kuubalaisten kokoelmien arkistoista. Sinne oli onnekseni toimitettu kaikki museon jälkeen jääneet paperit museon itsensä menetettyä tilansa ja lopetettua toimintansa. Valikoin Miami Universityn arkistoista niitä lähteitä, joihin analyysitaitoni purisivat – tekstejä. Jätin suosiolla pääosin kopioimatta valokuvat, näyttelyluettelot, ja suurimman osan päiväämättömistä asiakirjoista, ellei niiden sisällöstä voinut helposti päästellä summittaista ajankohtaa. Taidehistoriallisen näkökulman halusin myös siirtää sivuun ja keskityin aineiston keruussa erityisesti museon kriittisiin vaiheisiin 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa. Istuttuani viikkokaupalla arkistossa minulla oli pinoittain aineistoa ja olin jopa sopinut ensimmäisen haastatteluni arkiston johtajan kautta, mutta silti mieltäni kaiheri tunne siitä, että olen jollain tavalla päässyt liian helpolla – arkistolaatikoita vain kannettiin eteeni ja aineistoa kertyi huomaamatta yllin kyllin opinnäytetyön tarpeiksi. Toisaalta Miami kenttänä tuntui liian suurelta ja hajanaiselta, ja pakenevista vaikutelmista ja omista satunnaisista reiteistäni koostui rajallinen kokemukseni paikasta, joka jatkuvasti määriteltiin suhteessa toisaalla sijaitsevaan Kuubaan, jossa en ollut koskaan käynyt. Seuraavassa pohdin arkistotutkimuksen asemaa antropologian metodeissa ja esittelen erään erityisesti siirtolaisuuden tutkimusta hyödyllisesti jäsentävän metodisen työkalun, George E. Marcusin (2001) monipaikkaisuuden paradigman. Arkistotutkimuksen ja monipaikkaisuuden kautta pyrin avaamaan kenttätutkimuksen käsitettä sellaisena kuin se omaan tutkimusprosessiini soveltuu, ja samalla jäsennän niitä lähtökohtia joiden kautta tutkimuskysymykseni on tarkentunut tämän prosessin edetessä.

2.2.1. Antropologiaa arkistoissa

Arkistotutkimus on usein keskeinen osa kenttätutkimusta ja erityisen merkittävä osa arkistoilla on historiallisessa antropologiassa. Arkistoaineiston etu on Mary Des Chenen (1997) mukaan se, että sen tuottama tieto ei ole niin voimakkaasti sidoksissa tutkijan persoonaan ja asemaan kentällä kuin henkilökohtaisen kommunikation ja osallistuvan havainnoinnin tuottama tieto on – dokumentti pysyy samana lukijasta riippumatta. Arkistotutkimus ja osallistuvan havainnoinnin menetelmät tuottavat jossain määrin erityyppisiä epistemologisia

haasteita liittyen antropologisen tiedon luonteeseen. On hedelmällisintä lähteä tutkimuskysymyksestä käsin pohtimaan sitä, mitkä menetelmät voivat tuottaa juuri omiin kysymyksiin vastaavaa tietoa. (Des Chene 1997, 77–78.)

Koska Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon toiminta sijoittuu menneisyyteen, on arkistolähteiden käyttö lähtökohtaisesti perusteltua. Sen sijaan osallistuva havainnointi ja yhteisön elämään osallistuminen tai sosiaalisen statuksen saavuttaminen siinä jää tutkimuksessani varsin ohueksi – museota ei ole enää, joten sen toimintaan osallistuneiden ihmisten kohtaaminen tapahtui vain haastattelutilanteissa. Haastattelut toivat hyödyllisiä uusia näkökulmia tutkimukseeni ja paikkasivat arkistomateriaalin aukkoja. Toisaalta jo pääsy Cuban Heritage Collectionin arkistoihin ja mahdollisuus käydä läpi vielä luetteloimatonta aineistoa museon menneisyydestä eivät olisi olleet mahdollisia ilman niitä sosiaalisia suhteita, joita olin jo ennen kentälle lähtöä solminut Miamin kuubalaisen yhteisön ja tutkijoiden keskuudessa. Miamissa asuminen ja vieraassa suurkaupungissa selviytyminen saivat minut arkistoissakin tuntemaan, että olen voimakkaammin keskellä niitä tapahtumia, joista luen, vaikka heikompi hetkinä tunsinkin itseni jokseenkin hyödyttömäksi. Henkilökohtainen suhteeni tutkimusaiheeseen syventyi kentällä olon epämukavuuksien ja sitä seuranneen Kuuban matkan kautta. Voinen edes hieman paremmin kuvitella, mistä aineksista ensimmäisten muuttoaaltojen kuubalaissiirtolaisten katkeruus ja halu palata koostuvat.

Historiallinen antropologia ei varsinaisesti ole oma tutkimussuuntauksensa, mutta sitä voidaan pitää orientaationa, joka on ollut erityisen yleinen kansallisvaltion ja poliittisen antropologian tutkimuksessa (Des Chene 1997, 81; alaviite 1). Yleisen kuubalaissiirtolaisuuden analyysin ja tapaustutkimuksen avulla tulkiten menneisyyden tapahtumia osana kulttuurista ja poliittis-historiallista jatkumoa. Toisaalta kapeampi teoreettinen kehykseni poliittisen ja historiallisen antropologian sisällä on keskustelu muistista, erityisesti Halbwachsin (1992) funktionalismia seuranneet muistin poliittisuuden (Fabian 2007) ja vastamuistin (Eidson 2004) käsitteet. Miamin kuubalaisen museon tapauksen kannalta arkistotutkimus oli välttämätöntä ja ensisijaista, mutta tutkimuskysymyksiini vastaamisen kannalta myös arkistojen ulkopuolella oleskelu tuotti täysin omanlaistaan tietoa – lihaa luiden ympärille, eli juuri sitä, mitä Clifford Geertz (1973) kutsui ”tiheäksi kuvaukseksi” (engl. *thick description*). Kaikki kohtaamani ihmiset, ja erityisesti

toki he, joita haastattelin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museoon liittyen, laajensivat ymmärrystäni siitä, mitä on olla kuubalainen maanpakolainen.

2.2.2. Kenttätöön paikat

George E. Marcusin mukaan antropologiassa on tapahtunut kenttätöön paradigmanmuutos, jonka seurauksena yksi hyödyllinen suunta antropologian metodien kehittämiseksi olisi monipaikkaisen etnografian (engl. *multi-sited ethnography*) kehittäminen ja käsitteellistäminen.

Marcus kirjoittaa:

Skemaattisesti muotoiltuna: tämä paradigma koskee sellaisia tapauksia joissa on erittäin vähän varsinaista kontaktia tai vaihtoa kahden paikan välillä, mutta toisen paikan (sen, joka on strategisempi?) toiminta riippuu voimakkaasti kuvitelmista siitä, mitä toisaalla tapahtuu. [...] Tässä kuvitelmassa erityisen tärkeiksi muodostuu sosiaalinen kartografia tai toisaalla sijaitsevat sosiaaliset referentit. [...] Alkuperäinen kenttätö pyrki selvittämään monipaikkaisen strategian mukaisesti, mikä toisaalla sijaitseva paikka askarruttaa ja rajaa kentälle sijoittunutta kuvittelua. [...] Kenttätö sananmukaisesti etenee sitten sinne, mitä ensimmäisen paikan kuvitelmissa käsitetään ja rakennetaan dynaamiseksi toiseudeksi.

(Marcus 2001, 223)

Siirtolaisyhteisöjen tutkimus on abstraktilla tasolla väistämättä monipaikkaista.

Siirtolaisuuden monipaikkaisuus perustuu yhteisön maantieteelliseen hajaannukseen ja maanpakolaisuudessa siirtolaisista tulee väistämättä sivullisia yhteisön jäseninä myös kansallisvaltion näkökulmasta. Nämä rinnakkaiset ja samanaikaiset todellisuudet olivat jo Benedict Andersonin (1991 [1983], 187–188) mukaan kansallisvaltion ja kansakunnan muotoutumisen ehto. Marcusin monipaikkaisuus edellyttää maantieteellistä etäisyyttä tämän andersonilaisittain kuvitellun yhteisön eri ryhmien välillä, jolloin vallitsee jännite dynaamisen toiseuden ja sen tukeman todellisuuden välillä. Marcusin paikat eivät ole maantieteellisessä yhteydessä toisiinsa ja tästä seurauksena niillä on hierarkkinen suhde – samanaikaisuus näyttäytyy erilaisena riippuen siitä, kummasta paikasta käsin sitä tarkastellaan. Kaksi maailmaa ovat vuorovaikutuksessa mielikuvien tasolla, ja siksi on tärkeää selvittää, kuinka vastavuoroista tämä mielikuvien (engl. *imaginaries*) tasolla tapahtuva vuorovaikutus on (Marcus 2001, 224).

Ajatus monipaikkaisesta etnografiasta on hyödyllinen Miamin kuubalaisten tutkimuksessa. Orientaatio on näissä tapauksissa harvinaisen selkeä – dynaaminen toinen on kotimaa tai

kohdepaikka näkökulmasta riippuen ja monipaikkaisuuden lähtökohta auttaa hahmottamaan sitä muuttuvaa ja toimintaa kehystävää kulttuurista rakennelmaa, jonka kautta yhteisön sijaintia ja rajoja jatkuvasti käsitellään arkielämässä. Miamin kuubalaissiirtolaisten tapauksessa juuri politisoitunut aikaperspektiivi tekee monipaikkaisuuden rakentumisesta monitahoisen kysymyksen. Marcusin mukaan monipaikkainen etnografia perustuu oletukselle siitä, että paikallisen tiedon tutkimuksessa ulkopuolista kuvaavat kartat ja ajallinen orientaatio ovat yhtä tärkeitä tekijöitä kuin sisäinen logiikka, ja itse asiassa tämä rakentuu niiden varaan (2001, 224). Vaikka tähän malliin perustuen voi ajatella, että nykyisin Kuuba edustaa Miamiin kotiutuneille ensimmäisen polven siirtolaisille dynaamista toista, on kommunistisen nyky-Kuuban ja tätä edeltäneen nuoruuden kotimaan eli Vanhan Kuuban välillä myös hierarkkinen suhde, jossa sosialistinen Kuuba nähdään negaationa siitä, mitä oikea kuubalaisuus on. Ja silti Kuuba maantieteellisenä paikkana, kommunistisena valtiona ja kansallisen kulttuurin sijaintina on ehdottomasti ensisijainen kotimaa suhteessa Yhdysvaltoihin. Kotimaiden välillä esiintyy sekä konkreettista että informaation vaihtoa – Kuubaan lähetetään rahaa ja toisaalta maan uutiset luetaan päivittäin Miamissa paikallisesta espanjankielisestä sanomalehdestä. Vanha Kuuba sijaitsee itse nykyisin Miamissa ja vain menneisyydessä Kuuban saarella. Vallankumousta edeltävä Kuuba on kuviteltu alkuperä, se kotimaa, joka rakentuu jatkuvasti uudestaan dynaamisessa suhteessa nyky-Kuubaan ja sen päivänpolitiikkaan.

Marcusin mukaan hänen monipaikkaisuuden paradigmansa on metodinen, ei teoreettinen apuväline, vaikka sen kautta voi myös jäsentää kulttuurin ja paikan orientaatioita rajojensa ulkopuolelle. ”Monipaikkaisuus on enemmän kuvitteellinen kuin tietty strategia etnografian suunnitteluun”, Marcus kirjoittaa (2001, 226). Monipaikkaisuuden paradigma sopii tutkimukseeni hyvin siksikin, että sen kautta ajatellen koko kenttätyöni jäsenyy Miamiin ja Kuuban dynaamisen suhteen kautta. Sekä aika Miamissa että vierailu Kuubassa auttoivat minua ymmärtämään Kuubalaisen museon tapausta paremmin. Vietettyäni muutaman kuukauden Miamissa matkustin Kuubaan, josta olin niin paljon kuullut ja lukenut ensimmäisen Miamiin sijoittuneen työvaiheen aikana. Vaikka minulla ei ollut varsinaisia tutkimuksellisia ambitiesiä Kuubassa oleskelun suhteen, olinhan jo valinnut tutkimuskohteekseni Yhdysvalloissa sijainneen museon, oli siellä oleskelu olennaista omien mielikuvieni ja oman kartografisen maailmani rakentumisessa. Monipaikkaisuuden paradigman mukaan kenttätyö toisessa paikassa on luonteeltaan erilaista kuin

ensimmäisessä – se ei ole yhtä intensiivistä, ja sen tarkoitus on ottaa selvää elämäntavasta mielikuvien ohella (Marcus 2001, 224). Tutkimuskysymyksenä säilyy kuitenkin paikan suhde ensisijaiseen kenttään. Koska oma tutkimukseni keskittyi tiettyyn tapaukseen, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museoon, ja tarkastelin Miamin kuubalaista yhteisöä tiukasti tästä historiallisesti ja temaattisesti rajatusta näkökulmasta, ei varsinaisen aineistonkeruun ulottaminen Kuubaan tuntunut olennaiselta. Kuubassa viettämäni aika oli kuitenkin myös osa sitä prosessia, jonka kautta ymmärrykseni Kuubalaisen museon tapauksesta syventyi. Lisäksi isäpuoleni puoliksi kuubalainen serkku oli pyytänyt minua Helsingissä toimittamaan Havannassa asuvalle tädilleen englanninkielisiä romaaneja. Heidän kauttaan tulin myös itse osaksi näitä materiaalisen ja virtuaalisen vaihdon rakenteita ja sukulaisuuden verkostoja, joita kuubalaissiirtolaiset valtiollisten rajojen yli kotimaahansa ylläpitävät.

Monipaikkaisuus etnografian lähtökohtana voi myös auttaa purkamaan sellaisia elitistisiä asetelmia, joiden kautta paikallinen tieto ja sosiaalisuuden rakenteet kenttätyöläiselle suodattuvat – esimerkiksi tutkijan akateeminen ja keskiluokkainen status yhteisössä sekä informanttien valikoituminen tämän mukaan. Näiden sosiaalisten hierarkioiden ulkopuolelta katsoen sosiaalisuuden määrittelyihin saadaan myös niiden referenttien näkökulma, jotka ovat ”ainoastaan kuviteltuja tai abstraktisti rakentuneita eliitin visioissa sosiaalisuudesta” (Marcus 2001, 233). Kuuban ja Miamin kuubalaisten suhteeseen tämä ajatus suhteutuu kiinnostavasti, sillä ne tavat, joilla nyky-Kuubaa ja kuubalaista arkielämää kuvitetaan Miamin ensimmäisen aallon kuubalaissiirtolaisten keskuudessa, niin mediassa kuin arkipuheessakin, ovat hyvin kärjistettyjä. Viimeaikaisten siirtolaisten puhe olisi epäilemättä jonkin verran enemmän sidoksissa nykytodellisuuteen. Elitismi käsitteenä asettuu tietysti kyseenalaiseen valoon, sillä ne ihmiset, joita minä tutkin – Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustajat ja menestyneet kuubalaistaiteilijat – ovat erittäin varakas ryhmä ja oma asemani suomalaisena antropologian opiskelijana, joka jostakin kumman syystä on kiinnostunut tästä museosta, oli monille vähintäänkin epäselvä. Tutkimani yhteisö on lähtökohtaisesti varakasta, mutta ehkä juuri siitä johtuen en itse kokenut olevani sosiaalisella arvoasteikolla aina aivan samalla tasolla. Haastateltavani esimerkiksi joutuivat hakemaan minut autoillaan milloin mistäkin, kun halusivat tavata paikoissa joihin ei julkisilla liikennevälineillä päässyt. Toisaalta tämäkin ehkä alleviivasi ulkopuolisuuden statustani, joka taas teki minut näennäisesti objektiivisemmaksi ja aroista aiheista puhumisen helpommaksi. Joka tapauksessa omat kokemukseni nyky-Kuubasta

helpottavat kaikkien näiden kuviteltujen ja koettujen Kuubien, utopioiden ja nostalgian sävyttämien nationalismien suhteiden hahmottamista. Maanpakolaisyhteisön jännitteet syntyvät suhteessa kotimaahan, joka on vielä olemassa – siihen on vain kovin vaikeaa päästä käsiksi.

2.3. Kentällä Miamissa: ”Oletko kuubalainen?” – “¿Tú eres Cubana?”

Kävin ruokakaupassa, ja se oli huvittavaa. Ostin kasviksia, melonia, El Bustelo -kahvia ja El Nuevo Heraldin sekä The Miami Heraldin. Kassa jutteli minulle espanjaksi, ja pakkaajapojan kanssa myös, ja sitten kysyi ”¿Tú eres Cubana?”. Vastasin tietysti että en, olen Suomesta. Se sanoi sitten viitaten lehteen päin, että olen kiinnostunut kuubalaisten asioista, ja sanoin että joo, olen kiinnostunut kuubalaisesta kulttuurista Miamissa. Pakkaajapoika ihmetteli opinko espanjaa Miamissa, ja sanoin, että en, koulussa Suomessa. Se kysyi ihmeissään, että puhutaanko Suomessa espanjaa, ja sanoin, että ei puhuta, mutta kyllä sitä silti voi opiskella, ja se sanoi että okei, ¡hasta luego!

(Kenttäpäiväkirjasta 17.11.2006)

Toisaalta tulee sellainen olo, että no, tässäkö tämä nyt on, tavallisia ihmisiä, jotka ilahtuvat kun olen kiinnostunut heistä; pitääkö sitä tulla tänne asti etsimään?

(Kenttäpäiväkirjasta 14.11.2006)

Kenttätöni sijoittuu vuoden 2006–2007 loka–tammikuulle, ja tästä ajasta vietin kaksi kuukautta Miamissa ja noin kolme viikkoa Kuubassa, Havannan ja Santiago de Cuban kaupungeissa. Keväällä 2006 kävin inspiroivia keskusteluja University of Chicagossa Kuubaa tutkivien jatko-opiskelijoiden ja tutkijoiden kanssa. Siellä solmin myös muutamia kontakteja Miamiin, joiden avulla pääsin muun muassa tutustumaan University of Miamin Cuban Heritage Collectionin aineistoihin, joista keräsin pääosan kirjallisesta tutkimusaineistostani. Tutkimukseni käsittelee ensisijaisesti Miamin kuubalaista yhteisöä, mutta myös Kuubassa viettämäni aika oli monin tavoin hyödyllinen tutkimusprosessin kannalta. Muutamassa viikossa ehdin toki vain raapaista nyky-Kuuban monimutkaista arkipäivää, mutta koen havaintoni tästä huolimatta hyödyllisiksi. Miamissa kenttäni tuntui suuntautuvan tavalla tai toisella kohti Kuubaa, sillä maa on jatkuvasti läsnä kuubalaissiirtolaisten ja samalla koko kaupungin arjessa – esimerkiksi ravintola- ja kulttuuritarjonnassa, kirjakauppojen valikoimissa, radio-ohjelmissa ja sanomalehdissä.

Marcusin monipaikkaisuusparadigman kautta ajateltuna Miami on ensisijainen ja Kuuba toissijainen kenttäni.

Erityisesti Havannassa minua majoittanut vanha aviopari, joiden poika oli emigroitunut Miamiin, avasi minulle oman elämäntilanteensa kautta näkymän kuubalaissiirtolaisuuteen toisesta suunnasta. Kenttätöni valmistelu alkoi jo keväällä 2006 Chicagon yliopistossa solmimieni aiempien kontaktieni kautta. Olin jo kauan ennen kentälle lähtöä sähköpostitse yhteydessä myös Miamin kuubalaisia tutkineisiin antropologeihin ja erityisesti Miamin kuubalaisyhteisöä tutkinut Holly Ackerman Duke Universitysta auttoi minua alustavasti muotoilemaan tutkimuskysymystäni. Kaiken kaikkiaan koen, että kenttäjakso oli laajempi ja antoisampi prosessi kuin kenttätöni rajattuna noihin muutamiin Miamissa viettämiini kuukausiin. Kenttätöni Miamissa ei sujunut kuitenkaan täysin ongelmitta.

Henkilökohtaisesti kenttätöistä päällimmäisenä tunteena minulle muistuvat mieleen yksinäisyys ja turhautuneisuus, erityisesti ensimmäisinä viikkoina, jolloin etsin itselleni sopivaa asuntoa. Kontaktini Miamissa olivat lähinnä akateemisia, eikä minulla ollut ketään, jota olisin voinut pyytää auttamaan asunnon etsimisessä. Saavuttuani Miamiin muutin siis Miamin edustalla sijaitsevassa Miami Beachin saarikaupungissa sijaitsevaan hotelliin, josta muutaman viikon päästä muutin Coral Gablesissa sijaitsevaan vuokra-asuntooni. Miamin alue koostuu useasta kaupungista, joista Miami Beach sijaitsee saarella mantereen edustalla, North Miami mantereella Miamin kaupungin pohjoispuolella. Coral Gables on kaupunki Miamin kaupungin lounaispuolella, ja etelässä suur-Miami rajautuu South Miamin kaupunkiin.

Ensimmäisen viikon etsin asuntoa vastailemalla ilmoituksiin puhelimitse ja sähköpostitse, ja lopulta sain vuokrattua yksiön Coral Gablesin kaupungin koillisosasta, läheltä Little Havanaksi (esp. *La Pequeña Habana*) kutsuttua vanhaa kuubalaiskaupunginosaa ja University of Miamia. Coral Gablesin valintaan asuinpaikaksi vaikutti moni seikka, joista ehkä tärkeimpänä se, että sitä pidetään turvallisena kaupunginosana. Etenkin kaupungissa, jossa lähes kaikki muut käyttävät autoa, on olennaista että uskoo olevansa turvallisella alueella, vaikka kaduilla ei ole muita jalankulkijoita. Coral Gablesin kaupungissa toteutetaan 1930-luvulla alueen suunnitelleen George Merrickin visiota ”kauniista kaupungista” (engl. *city beautiful*), minkä seurauksena kaupungissa on jalkakäytävät jokaisen tien varrella. Tämän lisäksi elämäni Coral Gablesissa helpotti arkipäivisin pohjois-etelä – suunnassa kulkeva

ilmainen trolleybussi, jonka imago on jostain syystä huomattavasti parempi ja käyttöaste korkeampi kuin muun julkisen liikenteen. Ehkä tämä johtui siitä, että ilmainen trolley kulkee ainoastaan Coral Gablesin kaupunginosan sisällä. Trolley oli lähes aina sitä käyttäessäni täynnä paikallisia asukkaita ja jopa vanhempia lapsineen, kun taas kaupungin läpi kulkevat julkisen liikenteen linja-autot lähes tyhjiä.

Kuva 1. Miamin kaupunginosia: Pikku-Havanna, Etelä-Miami ja Coral Gablesin naapurikaupunki. Kuvan lähde (5.1.2015): <http://www.hot-map.com/miami-map>

Viimeistään saapumisestani lähtien minulle oli selvää, että autottomuus tulee olemaan suuri ongelma Miamissa. Minulla ei ole ajokorttia, joten kyse ei ollut varsinaisesti valinnasta. Miamilainen kirjailija Gonzalo Barr (2006, 52) tiivistää vallitsevan autoiluideologian novellissaan seuraavalla tavalla: ”[Olla] Miamissa ilman autoa on sama kuin olla epäihminen. Yhtä hyvin voisit olla olematta olemassa.”² Näkymättömyys asettaa toki haasteita tutkijalle. Omalla

² Alun perin: ”[B]eing without a car in Miami is the same as being an unperson. You might as well not exist”

kohdallani autottomuus kuitenkin ilmeni pikemminkin olemassaolon hankalien puolien ylikorostumisena, näkyvyytenä näkymättömyyden sijaan – tunsin kävelijänä pistäväni silmään kaikkialla – olin ainoa, joka kantoi ruokakasseja kadulla, sillä ruokaostoksille mennään autolla. Olin ainoa, joka nousi bussiin Coral Gablesin kaupunginosassa, koska sen asukkaat eivät käytä julkista liikennettä – kaupungissa vuosikymmeniä asunut vuokranantajani totesi minulle kohteliaasti, että on aina halunnut kokeilla julkista liikennettä, mutta ei vain ole saanut aikaan. Tämä ei liene poikkeuksellista autoistuneissa Yhdysvalloissa. Suur-Miamin kaupunkirakenne suosii autoilua, sillä varsinaista keskustaa ei ole, julkinen liikenne on melko kankeasti järjestetty, eikä keskeisilläkään teillä ole aina jalkakäytäviä. Kaupungin rakentamisbuumin vuoksi Miami oli kenttätyöjaksoni aikaan täynnä rakennustyömaita, mutta jalankulkijoille ei oltu useinkaan järjestetty poikkeusreittejä, mikä osaltaan vaikeutti kaupungissa liikkumista. Lisäksi nuorena naisena ja ainoana jalankulkijana sain usein kuulla epämiellyttävää huutelua ja kommentointia kaduilla jalan liikkuessani, ja muutaman pimeällä tehdyn kauppारेissun jälkeen päädyinkin viettämään iltojani lähinnä kotosalla muutamia taksilla tehtyjä matkoja lukuun ottamatta.

Nopeasti Miamiin saapumiseni jälkeen ymmärsin, että Pikku-Havanna ei ole enää ainoastaan kuubalaiskaupunginosa, kuten se vielä 1980-luvulla oli ollut ja on edelleen vuonna 2015 turistioppaiden ja kauppasaarron purkua uutisoivien sanomalehtien mukaan. Tätä entistä juutalaiskaupunginosaa Coral Gablesin koillispuolella asuttavat nykyisin kuubalaisten lisäksi muut latinalaisamerikkalaiset viimeaikaiset maahanmuuttajat. Suurin yksittäinen ryhmä Calle Ochon alueella ovat pidempään jo olleet nicaragualaiset, joiden hyvät suhteet kuubalaiseen yhteisöön helpottivat taloudellista integraatiota ja edistivät kuubalaiselle rinnakkaisen nicaragualaisen palvelurakenteen syntymistä alueelle (Portes & Stepick 1994, 167–168). Little Havanassa kerran kuukaudessa järjestettävä Cultural Friday – tapahtuma, jonka on tarkoitus edistää kaupunginosan kulttuuritoimintaa ja estää sen syrjäytymistä, oli siellä käydessäni kuihtunut pieneksi koruja ja käsitöitä myyvien kojujen rykelmäksi. Calle Ocho, Little Havanaan sijoittuva Tamiami Trail -nimisen läpikulkuväylän osa, jota kirjallisuudessa ja turismimielikuvissa kuvataan Miamin kuubalaisen katuelämän keskuksena, on nykyään lähinnä vilkasliikenteinen autotie. Kadulla on muutamia Kuubaan liittyviä matkamuistoja myyviä liikkeitä, espanjankielisiä ruokakauppoja, kuubalaisia leipomoita ja latinalaisamerikkalaista musiikkia myyvä levykauppa. Calle Ocholla sijainnut kuuluisa kuubalainen kirjakauppa paloi juuri, kun olin Miamissa. Samalla vaurioita kärsivät

neljä korttelissa sijaitsevaa kuubalaisyritystä. Tämä ei ollut ensimmäinen kerta, kun naapuruston pienet liikkeet kärsivät tulipaloista, ja viranomaiset olivat päätyneet siihen, että kyse oli kirjakaupankin kohdalla tuhopoltosta. Yritysten omistajat kertoivat El Nuevo Heraldille, että kiinteistöjä oli yritetty toistuvasti ostaa, ja epäilivät tonttia havittelevien rakennuttajien olevan tuhopolttojen takana. (Lehtiaineisto 1.24.)

Turistioppaiden mukaan Little Havanan kuubalaisin tunnelma on paikallisten eläkeläisten dominopuistossa, verkkoaidoilla rajatulla betonipöydillä kalustetulla muutaman kymmenen neliömetrin alueella, josta kiihii kymmenien metrien päähän dominonappuloiden jatkuva läiske. Matkamuistomyymälöiden ja muiden kuubalaisuudella ratsastavien liikkeiden keskellä dominoa pelaavat vanhukset todella tuovat Miamissa niin harvinaista eletyn julkisen kaupunkitilan tuntua Pikku-Havannaan – olkoonkin, että puistoa ympäröivät korkeat takorauta-aidat, joiden läpi turistit kurkistelevat aitoja kuubalaissiirtolaisia kuin harvinaista eläinlajia eläintarhassa. Alueella sijaitsee myös Sikojenlahden maihinnousun museo, jota minulle henkilökohtaisesti esittelivät kolme maihinnousun veteraania, sekä patsaspuisto, jossa on erilaisia muistomerkkejä Kuuban vallankumousta edeltävän historian kansallissankareille ja Sikojenlahden maihinnousussa kuolleille marttyyreille. Calle Ochon varrella sijaitsee myös Woodlawnin hautausmaa, jonne on haudattu muun muassa kaksi entistä Kuuban presidenttiä, jotka ovat kuolleet maanpaossa Miamissa. Hautausmaan eijuutalaista puolta pilkuttavat siellä täällä haudoilla liehuvat pienet Kuuban liput. Myös miamilaisella hautausmaalla kuuluu liikkua autolla: käveleskelyni Woodlawnissa keskeyttivät kolme hautausmaan henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä, jotka tiedustelivat sähköautoistaan kyydin tarvetta.

Kuva 2. Woodlawnin hautausmaa, Miami: Kuuban ja Yhdysvaltain liput miaminkuubalaisen mahtimiehen Jorge Mas Canosan haudalla.

Erityisen haastavaksi ja näin jälkeenpäin myös kiinnostavaksi osaksi kenttätöitä itse koin sukupuolen esittämiseen kohdistuvien odotusten ja ristiriitojen ilmenemisen omalla kenttämatkallani. Yksin matkustavana nuorena naisena kuulin usein ihmetteleviä kommentteja siitä, kuinka rohkea olin, mutta keskustelujen sävy muuttui aina ymmärtäväisemmäksi kerrottuani, että tuolloinen avomieheni oli tulossa Miamiin joulukuussa, jonka jälkeen matkustaisimme yhdessä Karibian-lomalle. Etenkin suur-Miamin kaltaisessa autokaupungissa yksin kaduilla käveleskelevä nuori nainen on lähtökohtaisesti uhkarohkea eikä häntä ensimmäiseksi luokitella yliopisto-opiskelijan kategoriaan. Toisaalta ne viikot, jotka vietin Miamin yliopiston kirjastossa arkistoaineistoja kaivellen, eivät suuremmin poikenneet opiskelijaelämästäni Suomessa.

Myös Kuubassa matkustaessamme minua luultiin usein kuubalaiseksi, ja useampaan kertaan minua kohdeltiin ikään kuin olisin mieheni maksullinen seuralainen. Ilmeisesti muistutimme Santiagon ja Havannan ravintoloista tuttuja pariskuntia, joita vanhemmat turistimiehet ja nuoret kuubalaisnaiset muodostivat – mieheni talvinen kalpeus ilmeisesti muodosti liian

suuren kontrastin omaan Miamin auringossa päivettyneeseen olemukseeni. Hänen seurassaan minut kaiketi kategorisoitiin yhdeksi turisteilla elantonsa tienaaavista *jineteroista* eli maksullisista seuralaisista – jopa niin, että havannalaismuseon lipunmyyjä yritti kivenkovaan myydä minulle kymmeniä kertoja halvempaa paikallisten pääsylippua.

Kuva 3. Kuubalaistaiteilija Amelia Peláezin (1896–1968) teos *Frutero con Vitrales* (Hedelmämalja ja lasimalaukset), 1963. Arvostetun kuubalaistaiteilija Peláezin retrospektiivi järjestettiin Kuubalaisen taiteen museossa Miamissa vuonna 1988 samaan aikaan, kun museon toiminta kriisiytyi. Kuvan lähde: <http://www.latinamericanart.com/es/obras-de-arte/amelia-pelaez-frutero-con-vitrales-fruit-bowl-with-stained-glass-windows.html>.

2.4. Museon tapauksen rakentuminen

Aloitin kenttätyöni toden teolla tutustumalla University of Miamin kirjaston kuubalaiseen arkistoon, Cuban Heritage Collectioniin (CHC), josta muodostuikin monessa mielessä kenttäni merkittävin sijainti. Olin jo Suomessa valinnut tutkielmani aiheeksi Miamin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin, jonka lopettamisen jälkeen CHC:iin oli toimitettu kaikki museolta säilöön jääneet paperit. Muutaman viikon kävin läpi 32 pahvilaatikoon kasattuja papereita, näyttelyluetteloita, asiakirjoja ja lehtileikkeitä, ja keräsin aineistoa kirjaston elektronisista lehtitietokannoista. Kirjastossa tutustuin myös Lesbia Varonaan, kirjastonhoitajaan, jonka yhteystiedot olin saanut eräältä Miamin kuubalaisia tutkivalta tuttavaltani. Hän auttoi minua erittäin paljon tutkimustyössäni ja järjesti myös ensimmäisen haastatteluni. Tuskin olisin myöskään päässyt käsiksi museon papereihin ilman tätä kontaktia, sillä olin ilmeisesti ensimmäinen, joka laatikot avasi niiden yliopistolle saapumisen jälkeen. Kävi myös ilmi, että naapurissani asui tämän ensimmäisen

haastateltavan, museota perustamassa olleen Rosita Abellan, sisarenpoika perheineen, joka myös työskenteli University of Miamin kirjastossa. Myös naapurini kanssa kävin muutamia museoon liittyviä keskusteluita. Haastattelujen tekeminen oli mukavaa, vaikka siinä oli myös omat haasteensa – erityisesti se, että haastateltavat olivat usein kiinnostuneempia minusta, kuin olin osannut odottaakaan, ja esittivät kysymyksiä, joihin en itsekään oikein osannut vastata. Ensimmäisen haastatteluni jälkeen 14.11.2006 kirjoitinkin kenttäpäiväkirjaani:

”Aluksi [Rosita] oli todella kiinnostunut siitä, miksi suomalainen tyttö haluaa tehdä tutkimusta Kuubasta. Olen ottanut vakiovastaukseksi, että isäni serkku on puoliksi kuubalainen, ja siksi kiinnostuin Kuubasta, vaikka jälkimmäinen ei ole aivan totta. Mutta se on jotenkin helppo tapa selittää asia.”

Isäpuoleni serkku todella on kotoisin Kuubasta ja kävin kenttämatkallani myös Havannassa tapaamassa hänen sukulaistitiään – sukulaisuussuhteen kautta kiinnostukseni kuubalaissiirtolaisiin tuli ymmärrettäväksi ja tämä selitys nieltiin yleensä mukisematta. Haastateltuani Rositaa minun oli erittäin vaikeaa saada kontaktia uusiin haastateltaviin, ja pohdin tässä vaiheessa myös mahdollisuutta miettiä uudelleen tutkimukseni fokusta ja haastatella muitakin kuin museoon liittyviä henkilöitä. Näiden saaminen puhelimeen oli nimittäin kovan työn takana, ja päädyinkin useaan kertaan selittämään samoille sihteereille tutkimukseni tarkoitusta. Soittopyyntöihini ei vastattu, mutta lopulta sain järjestettyä yhden haastattelun yliopistolla työskentelevän kuubalaisen Andy Gomezin kanssa, sekä tapaamisen kuubalaisen museon entisen johtajan Ileana Fuentesin kanssa. Fuentesin haastattelu muodostuikin aineistonkeruuni käännekohtaksi, sillä hänen näkökulmansa museon konfliktiin poikkesi valtavasti aiemmin keräämästäni lehtiaineistoista välittyneestä informaatiosta. Fuentesin kautta taas sain sovittua haastattelun kuubalaistaiteilija Humberto Calzadan kanssa. Hän oli mukana Kuubalaisen museon toiminnassa ja oli osa *Miami Generation* -nimistä kuubalaisten taiteilijoiden liikettä 1970-luvulla, ja jälleen kerran tarjosi uuden näkökulman niin Fuentesin kuin El Nuevo Heraldinkin esittämiin selontekoihin museon tapahtumista. Keskusteluni naapurissa asuvan kuubalaisperheen kanssa olivat myös varsin valaisevia. Vuokranantajani luona tapasin Kuubasta Hondurasin kautta Miamiin emigroituneen Cristina Moranin, ja hänen kanssaan käymäni useat keskustelut sekä hänen omaelämäkerrallinen esseensä perheensä vaiheista avasivat minulle näkökulman Miamin kuubalaisuuteen tutkimani, museon toimintaan liittyvän kuubalaisyhteisön ulkopuolelta.

Keskustelujen ja haastattelujen lisäksi aineistoni koostuu kenttätutkimukseni aikana kertyneistä satunnaisista havainnoistani eri puolilla Miamiä; esimerkiksi käyntini kuubalaiskirkko Ermita de la Caridadissa, Miamin kirjamesseujen kuubalaistapahtumissa, Calzadan taidenäyttelyn avajaisissa ja Sikojenlahden maihinnousun museossa auttoivat minua muodostamaan elävän kuvan siirtolaisten Miamiasta. Luin päivittäin El Nuevo Heraldia, joka on paikallisen sanomalehden The Miami Heraldin kuubalaisomisteinen espanjankielinen sisarlehti. El Nuevo Heraldissa Kuuban uutisille oli varattu omat sivunsa, jotka ovat erillään sekä Yhdysvaltojen että Latinalaisen Amerikan uutisista. Supermarketissa, josta usein ostin sanomalehdet, eräs kassaneiti kysyi minulta ”¿*Tu eres cubana?*” – ”Sinähän olet kuubalainen?”. Miksipä muuten lukisin El Nuevoa ja ostaisin kuubalaistyyppistä kahvia. Useat ihmiset kuvittelivat, että halusin jäädä Miamiin töihin, vaikka olin jo selittänyt vain kerääväni aineistoa Suomessa kirjoittamaani opinnäytetyötä varten. Spradley kutsuu ”matalan profiilin eduksi” sitä, että antropologi sulautuu tutkimusympäristöönsä (Spradley 1980, 48), ja tämän suomista eduista sain itsekin siis kentällä nauttia.

Sosiaalisen tilanteen alkeiselementtejä ovat toimijat, toiminta sekä paikka (Spradley 1980, 40). Omassa tutkimuksessani paikka on abstrakti ja monitahoinen: sosiaalisuuden paikkana on toisaalta Miami ja siellä sijainnut Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo, toisaalta taakse jätetty Kuuba siellä jossakin. Sosiaalinen toiminta, joka tapahtui Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon ympärillä, sijaitsi Miamissa, mutta paikkana museo rakentui väistämättä suhteessa Kuubaan. Ensimmäisen polven siirtolaisuuden dilemmana voi paikan suhteen pitää sitä, että nykyinen sijainti voisi olla mikä vain – se, millä on merkitystä, on taakse jätetty ja menetetty kotimaa. Sosiaalisten tilanteiden analyysin kannalta olennaista on se, millä tavalla yksittäisten henkilöiden teot muuttuvat sosiaalisesti merkityksellisiksi tapahtumiksi. Toiminta ei sinänsä vielä ole sosiaalinen tapahtuma, vaan tapahtuma muodostuu vasta kun eri toimijoiden toiminta asettuu suhteeseen toisiinsa, ja kun toimista muodostuu kokonaisuus, jolla on eri merkitys kuin yksittäisten toimijoiden erillisillä tekemisillä (Spradley 1980, 41). Kokonaisuuden merkitys ei ole erillisten toimijoiden yhteissumma, vaan se edeltää itse tapahtumaa: tapahtuma muodostuu, koska sillä on merkitystä – koska ihmisillä on odotuksia, jotka tapahtuma täyttää tavalla tai toisella. Oman tutkimuskohteeni historiallisesta luonteesta johtuen kenttätutkimukseni ja aineistoissani korostuvat erilaisten toimijoiden näkökulmat, joiden kautta rakentuu kuva toiminnasta ja

paikasta. Seuraavassa taulukossa (taulukko 1) esitän, minkä aineistojeni kautta eri osapuolten toiminta ja sen merkitykset nousivat esille tutkimuksessani.

Taulukko 1. Osapuolet Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapauksessa sekä aineistot, jotka kuvaavat tapahtumia näiden osapuolten näkökulmasta.

TOIMIJAT	LÄHDEAINEISTOT
Lehdistö	lehtikirjoittelu, Humberto Calzadalta saatu raportti, haastattelut
Museon perustajat ja henkilökunta	museon paperit, haastattelut, Humberto Calzadalta saatu raportti
Kuubalaissiirtolaiset	lehtikirjoittelu, omat kenttäkokemukseni, kirjallisuus, haastattelut
Miamin kaupunki ja paikalliset poliitikot	museon paperit, asiakirjat, lehtileikkeet
Museovieraat	lehtileikkeet, haastattelut

Keskeisin toimijaryhmä museon tarinassa on luonnollisesti museoon suoraan liittyvät toimijat – sen perustajat ja toimintaa ylläpitäneet kuubalaissiirtolaiset, ja toisaalta myös toimintaa pitkälti rahoittaneet yksityishenkilöt. Nämä kaksi ryhmää lienevät osittain päällekkäiset, vaikka tarkkaa tietoa museon rahoituksesta ei lähteistäni käy ilmi. Aineistoista löytyi hyvin vähän mainintoja näyttelyjen kävijämääristä, eikä museon strategiaa ja päämääriä koskevissa tiedonannoissa esitetty tavoitteita näiden suhteen. Tämä tukee käsitystäni siitä, että museon toiminta oli melko pienen ja elitistisen piirin toimintaa, eikä se koskaan vakiintunut suuremman yleisön tietoisuuteen.

Tärkeimmän osan aineistostani muodostavat museon toiminnassa sitä perustettaessa mukana olleiden Rosita Abellan ja Humberto Calzadan sekä museon johtajana myöhemmin toimineen Ileana Fuentesin haastattelut. Kun ihmiset, joille museo on ollut henkilökohtaisesti tärkeä paikka, puhuvat sen perustamisesta ja huutokaupan ympärille kietoutuneista ristiriidoista, piirtyy tapahtumista inhimillinen ja emotionaalinen kuva. Kaikki haastateltavat olivat selvästi edelleen kiihdyksissään siitä, että Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo ei onnistunut vakiinnuttamaan toimintaansa, ja että monien pyrkimyksistä huolimatta sen toiminta ei saanut kuubalaisten yhteisöltä eikä paikallispoliitikoilta tukea, joka olisi pitänyt instituution hengissä.

3. Kuuban läheisyys: kansainväliset suhteet ja siirtolaisuuden sukupolvet

“Kuubalaiseksi kasvaminen Miamissa tarkoitti, että synnyinpaikkani säilyi elävänä muistona”, kirjoittaa lapsena Kuubasta Miamiin heti vuonna 1959 pakolaiseksi lähtenyt Myra Mendible (2001, 5). Siirtolaisille Kuuba maantieteellisenä paikkana ja kotimaana on jätetty yhtäältä taakse, maantieteellisesti mutta myös temporaalisesti menneisyyteen. Toisaalta yhteisössä käytävinä lukuisina keskusteluina, uutisina, muistoina ja merkkeinä se elää Miamin kuubalaisessa arjessa omaa elämäänsä. Kuuba ei monelle Miamissa asuvalle kuubalaissiirtolaiselle merkitse ensisijaisesti samannimistä valtiota, vaan sitä maata, joka ympäröi heidän elämäänsä ennen sieltä lähtöä ja muuttunutta tulevaisuuden Kuubaa, jonne voisi ehkä vielä joskus palata. Poliittisen pakolaisen kansallisuuden rakentumisen kronologista ulottuvuutta ei voi liikaa painottaa, sillä jokaisella pakolaisella on intressi pitää yllä käsitystä aidosta kuubalaisuudesta, jossa heidän sosiaalinen asemansa yhteisössä voisi palata ennalleen. Nyky-Kuuba sijaitsee Karibianmeren saaren lisäksi Miamissa, yhteisöllisenä muistina ja mielikuvina, yhteisön elämää jäsentävinä tapoina ja tottumuksina, kielenä ja puhetyylinä. Suomalaisopiskelijalle, jolle Kuuba on aina tarkoittanut Fidel Castron sosialistista valtiota, on kiinnostava huomata, kuinka hämäränä ja toissijaisena koko sosialismin aika Miamin ensimmäisen aallon kultaisille maanpakolaisille näyttäytyy. Se on ikään kuin liian pitkäksi venynyt poikkeustila, joka estää poliittisia pakolaisia tuntemasta kotimaataan omakseen, ja joka venyttää kaipuuta entiseen vuosi vuodelta ohuemmaksi. Miamissa elämäänsä vuosikymmeniä rakentaneille kuubalaisille toteutumaton mahdollisuus elää Kuubassa on se heidän oikea ja elämättä jäänyt elämänsä, jonka Fidel Castron hallinto on tehnyt mahdottomaksi. Andy Gomez totesi haastattelussa (13.11.2006), että hänen vanhempiansa ”parhaat vuodet vietin heiltä pois”, ja tämän vuoksi he kauppasaarron kautta haluavat kostaa Kuuballe eristämällä maan kaikin tavoin muusta maailmasta.

Tutkijoilla on ollut tarve jaksottaa kuubalaista maahanmuuttoa Yhdysvaltoihin ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin pakolaisuus on jatkunut jo yli puoli vuosisataa, ja samalla poliittinen tilanne sekä Kuubassa että Yhdysvalloissa on muuttunut ja sekä siirtolaisia Kuubasta ajavat että Yhdysvaltoihin houkuttelevat tekijät ovat vaihdelleet. Toisaalta ehkä

juuri siksi, että sosialistisen vallankumouksen alta paenneet kuubalaiset olivat aluksi poikkeuksellisen varakkaita siirtolaisia, on edelleen vallalla käsitys kuubalaissiirtolaisten etuoikeutetusta asemasta Yhdysvalloissa. Viime vuosina useat tutkijat ovatkin kirjoittaneet siitä, että kuubalaisten sosioekonominen asema Yhdysvalloissa ei nykyisin huomattavasti eroa edukseen muista siirtolaisryhmistä (kts. esim. Duany 2005 ja Pedraza 2000). Jo vuonna 1990 Yhdysvaltojen kuubalaisten keskuudessa köyhyys oli yleisempää kuin maassa asuvien jamaikalaisien, argentiinalaisten tai nigerialaisten siirtolaisten keskuudessa (Portes & Rumbaut 1996, 89). Kuitenkin ensimmäisen, kultaisen siirtolaissukupolven saavuttama sosiaalinen ja taloudellinen asema pitää heidät edelleen kiinni maan siirtolaisten eliitissä. Kuubalaisten asema kommunismin poliittisina pakolaisina toi erityisesti ensimmäisille siirtolaisille konkreettista hyötyä, vaikka myöhempien sukupolvien kuubalaiset olisivatkin paenneet ensisijaisesti taloudellista kurjuutta poliittisen vainon sijaan. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo tarjosi sosiaalisen tilan sosiaalisen statuksensa Kuubassa menettäneen ja myös Yhdysvalloissa hyvin toimeen tulleen pakolaissukupolven tarpeelle muistella Kuubaa ja määritellä kuubalaisuutta tilanteessa, jossa heillä ei olekaan enää mahdollisuutta määritellä asemaansa virallisen Kuuban narratiiveissa. John R. Eidsonin (2005, 556) mukaan menneisyyden representoinnin tavat ovat riippuvaisia siitä, minkälaiseen institutionaaliseen toimintaan sosiaalisilla ryhmillä on pääsy ja minkälainen auktoriteetti erilaisilla ryhmillä on menneisyyden julkiseen esittämiseen (mt., 557). Tässä kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo voidaan nähdä tällaisena representoinnin areenana, jossa pyrittiin neuvottelemaan vastamuistia (mt., 559) suhteessa virallisen kuubalaisuuden narratiiveihin, joista maanpakolaiset oli kirjoitettu ulos tai marginalisoitu tukemaan sosialismin historiallisen välttämättömyyden tarinaa (vrt. Watson 1994). Maanpaon ideologian (Pérez 1992) korostaminen julkisessa keskustelussa, joissa menneisyyden esittämisen tapoja pyrittiin kontrolloimaan, voidaan nähdä yrityksenä tämän vastamuistin hallintaan. Eriävät näkemykset kuubalaisuudesta ja subjektiiviset intressit näiden määrittelyiden taustalla tekivät museon ylläpitämisen lopulta mahdottomaksi. Maanpaon ideologian hallitsevan aseman ymmärtämiseksi on syytä tarkastella siirtolaisuuden sukupolvia, joiden kautta erilaisten ryhmien tavat määritellä autenttista kuubalaisuutta tulevat ymmärrettäviksi.

Keskityn tässä Silvia Pedrazan (luento 2006, University of Chicago) ja Andy Gomezin (haastattelu 13.11.2006) siirtolaisuuden historiallisten vaiheiden jaotteluihin, jotka eroavat jonkin verran toisistaan. Pedraza on kiinnostunut siitä, kuinka eri aikoihin siirtolaisiksi

lähteneillä on lähtöönsä erilaisia syitä, ja kuinka he edustavat erilaisia poliittisia kantoja kotimaahansa. Gomez sen sijaan jaottelee kuubalaiset siirtolaiset sen mukaan, millä tavalla he mieltävät suhteensa kotimaahan Yhdysvalloista käsin: Gomezilla aiemmin lähteneet edustavat intohimon, myöhemmin lähteneet järjen politiikkaa. Tutkijoiden näkökulmat eroavat siis lähinnä siinä, mistä maasta käsin kuubalaissiirtolaisuutta tarkastellaan – kohdistuuko katse Kuubasta Yhdysvaltoihin, kuten Pedrazalla, vai toisin päin, kuten Gomezilla. Pedraza luokittelee muuttoaaltoja kahdella hieman toisistaan poikkeavalla tavalla. Esitelmässään vuonna 2006 (University of Chicago) hän jakaa siirtolaisuuden neljään eri jaksoon lähtövuoden perusteella: vuosiin 1960–1964, 1965–1977, 1978–1988, ja vuodesta 1989 nykyisyyteen. Vuonna 1996 hän luokittelee siirtolaisaallot lähtijöiden sosiaalisen aseman mukaan eliittiin (lähteneet vuosina 1960–1964), pikkuporvaristoon (1965–1979), *marielitoihin* eli Marielin satamasta lähteneisiin (1980–1984) sekä *balseroihin* eli lauttapakolaisiin (vuoden 1985 jälkeen lähteneet) (1996, 264–273). Tässä sukupolvella viitataan siihen, minä vuonna Kuubasta on lähdetty riippumatta henkilön iästä lähtöhetkellä. Gomezin intohimon sukupolvi viittaa Pedrazan eliittiin ja osittain vielä pikkuporvaristoon, järjen sukupolvi taas Marielin ja lauttapakolaisten sukupolviin.

Tässä luvussa erittelen tarkemmin näiden siirtolaisuuden vaiheiden merkitystä tiettyjen historiallisten tapahtumien kautta. Sukupolvien erot ja toisaalta yksittäiset historialliset tapahtumat, joilla koetaan olevan laajempaa merkitystä, kertovat siitä, kuinka tärkeitä kuubalaisuuden ja Kuuban määrittelyt ja tiukat rajanvedot siirtolaisyhteisössä ovat. Sukupolvia ja historiallista muistia tutkineet Schuman ja Scott toteavat, että historiallisten tapahtumien ja henkilöhistorian suhde on merkittävä kansallisen historian rakentumisessa yksilön näkökulmasta. Heidän mukaansa ihmisillä on tapana pitää merkittävimpinä ja merkityksellisimpinä historiallisina tapahtumina asioita, jotka ovat tapahtuneet heidän ollessaan nuoria tai nuoria aikuisia – nämä ensisijaisiksi luokitellut tapahtumat ovat olleet osana yhteiskunnallisen ja poliittisen todellisuuden henkilökohtaista rakentumista. (Schuman & Scott 1989, 360–361.) Nämä avainkokemukset ovat niitä, joiden kautta tiettyyn sukupolveen tai sosiaaliseen ryhmään kuuluvat henkilöt jäsentävät poliittisia tapahtumia myöhemmin, ja joihin myöhemmät poliittiset ja historialliset tapahtumat suhteutetaan.

Tämä auttaa ymmärtämään kuubalaisten pakolaisten suhdetta kotimaahansa kahdella tapaa. Toisaalta pakolaisiksi nuorina ja aikuisina lähteneet ovat kokeneet näitä merkittävimpiä poliittisia samastumisen tunteita eläessään Kuubassa, jolloin nämä jäsentävät heidän poliittista ja kansallista identiteettiään lopun elämää. Toisaalta yksittäiset historialliset tapahtumat pakolaisuuden aikana nousevat toistuvasti esiin aineistostani kuubalaisen maanpaon symboleina, sillä niihin liittyi erityisen paljon emotionaalista puhetta ja samat tapahtumat toistuivat myös haastatteluissa ja lehtiaineistoissa. Schuman ja Scott kutsuvat näitä erityisen merkittäviä ja muistettavia tapahtumia halbwachsilaisittain *kollektiivisiksi muistoiksi* (1989, 361–362). Kollektiivisten muistojen merkitys tulee ymmärrettäväksi vasta, kun yksilö nähdään osana sosiaalista ryhmää tai sosiaalisia ryhmiä, joihin tämä tietyllä hetkellä kuuluu (Halbwachs 1992, 53). Toisaalta Schuman ja Scott toteavat, että historiallisesti merkitykselliset kollektiiviset muistot eivät välttämättä ole tapahtuneet muistelijan elinaikana, mikä on mahdollista nimenomaan niiden kollektiivisen luonteen vuoksi – ne ovat ”laajasti jaettuja käsityksiä menneestä tapahtumasta”, jotka ovat lähellä sitä, mitä Durkheim kutsuu kollektiiviseksi representaatioksi (Scott & Schuman 1989, 379). Tässä muisto eli sen muodostava kulttuurinen tarina sinänsä on ulkoisesti nähtynä samansisältöinen, mutta henkilön emotionaalinen positio suhteessa siihen vaihtelee sen mukaan, kuinka hän oman elämänsä kautta suhteuttaa itsensä tapahtumiin. Kuubalaisten pakolaisten näkökulmasta vallankumous ja sosialistinen järjestelmä vastaavat tällaista historiallista käännettä, joiden historiallinen merkitys on kollektiivisesti jaettu, mutta yksittäisen henkilön näkemys näistä tapahtumista ja poliittinen positio suhteessa nyky-Kubaan vaihtelevat suuresti, usein sen mukaan, milloin Kuubasta on paettu ja mistä syystä. Kun maanpaon symboleiksi nousseita tapahtumia tarkastellaan muistin politiikan näkökulmasta, on olennaista huomioida kollektiivisen ja julkisen muiston ero: on muistoja, jotka ovat sekä kollektiivisia, että julkisia, eivätkä kaikki yhteisöllisesti jaetut muistot kuulu julkisen piiriin (Fabian 2006, 92–93). Kuten alla oleva kuva El Nuevo Herald –lehden nettisivuista osoittaa, lapsia Kuubasta Yhdysvaltoihin toimittanut Peter Pan –operaatio, Marielin sataman tapahtumat, Sikojenlahden operaatio sekä Ohjuskriisi on neuvoteltu osaksi kuubalaissiirtolaisten julkista kollektiivista muistia.

Kuva 4. El Nuevo Herald –sanomalehden internet-sivujen Kuuba-osan pysyvät erikoisraportit: Peter Pan – operaatio, Mariel, Sikojenlahti ja Ohjuskriisi. <http://www.elnuevoherald.com/noticias/mundo/america-latina/cuba-es/>

3.1. Kuuba ja Yhdysvallat

Kuuban ja Yhdysvaltain valtiosuhteet ovat vaikuttaneet sukupolvikokemuksiin ja tietyt historialliset tapahtumat ovat nousseet kuubalaisten siirtolaisuuden sukupolvien symboleiksi: Sikojenlahden maihinnousu, Marielin sataman avaaminen ja pienen Elián Gonzálezin pakolaistarina. Erityisesti Floridan kuubalainen kulttuuri on jännitteisessä suhteessa sekä Yhdysvaltojen amerikkalaisuuteen että Kuuban kuubalaisuuteen. Marshall Sahlinsin mukaan kansallisvaltioiden tarinat rakentuvat komplementaarisesti eroina suhteessa toisiinsa, jolloin ero suhteessa toiseen valtioon rakentuu myös temporaalisesti nykyisyyden suhteessa menneeseen (Sahlins 2004, 9). Historiaa ymmärretään menneisyyden ja nykyisyyden samankaltaisuuksien kautta (Sahlins 2004, 8) ja nykyisyydestä käsin menneisyys nähdään nykyisyyden muunnelmana. Schumania ja Scottia (1989) muunnellen voidaan ajatella, että koska nuoruuden poliittiset kokemukset kannattelevat henkilön maailmankuvaa hyvinkin pitkälle, on ihmisillä taipumus olla konservatiivisia poliittisten muutosten tulkinnoissa. Seuraavassa kuvaan aivan lyhyesti Kuuban ja Yhdysvaltojen suhteiden lähihistoriaa, jonka kautta sukupolvet ja Miamin kuubalainen ideologia tulevat ymmärrettäviksi.

Sarah A. Blue on jakanut vallankumouksen jälkeisen Kuuban siirtolaispolitiikan kolmeen vaiheeseen, joiden käännekohtina ovat vuodet 1980 ja 1990 (Blue 2005, 25). Vuodesta 1959

alkaen 1970-luvun loppuun asti Bluen mukaan vallitsi maanpaon ja vieraantumisen kausi, jolloin Yhdysvaltoihin lähteneet katkaisivat täysin suhteensa Kuubaan. Lähteneet olivat hyvin toimeentulevaa ja koulutettua kansanosaa, joka suhtautui varsin negatiivisesti kommunistihallintoon. Kuuban hallitus takavarikoi lähteneiden omaisuuden ja julisti heidät valtion vihollisiksi. Vuonna 1966 Yhdysvallat teki edelleen voimassa olevan päätöksen, jonka mukaan vuoden maassa oleskelleet kuubalaiset saavat pysyvän oleskeluluvan. (Blue 2005, 26.) 1990-luvulle asti Kuuban hallinto kutsui maasta lähteneitä, erityisesti Amerikkaan muuttaneita kuubalaisia termillä *gusanos*, kastemadot. Siirtolaiset kuvattiin maan poliittisessa retoriikassa vastavallankumouksellisiksi, korruptoituneiksi elitisteiksi, jotka olivat muuttaneet itsekäistä syistä eivätkä halunneet palvella oman kansansa etuja. (Duany 2005, 15–16.) Vuodesta 1977 alkanut lyhyt ystävällismielisyyden kausi Kuuban hallituksen osalta, jolloin Yhdysvalloissa asuvat kuubalaiset saivat käydä kotimaassaan tapaamassa sukulaisia, päättyi pian maan sisäisten ongelmien kulminoituessa Marielin sataman avaamiseen vuonna 1980. (Blue 2005, 27; Marielin satama, katso luku 3.5.) Marielin maihinnousun tapahtumien jälkeen Castro lanseerasi uuden käsitteen, *escoria*, roskaväki, joka viittaa siihen, että virallisen totuuden mukaan Yhdysvaltoihin lähtivät erityisesti rikolliset, entiset vangit ja huumeriippuvaiset, joista Kuuba juuri halusikin päästä eroon. (Duany 2005, 15–16.) 1990-luvun talouskriisi pakotti Kuuban hallituksen sallimaan Yhdysvaltain dollarin käyttämisen valuuttana heinäkuussa 1993 helpottaakseen rahalähetyksiä pohjoisnaapurissa asuvilta sukulaisilta ja lisätäkseen kulutusta. Samalla maastamuutto depolitisoi, koska rahalähetyksistä tuli keskeinen osa kansalaisten toimeentuloa ja myös valtion budjettia. (Blue 2005, 28.) Kastematojen ja roskaväen sijaan alettiin puhua siirtolaisista tai emigranteista, jotka nähdään olennaisena osana valtion toimeentuloa (Duany 2000, 18). Suuri osa lähteneistä on kuitenkin muodostanut pakolaisidentiteettinsä silloin, kun heidät on leimattu epäkelvoiksi kansalaisiksi. Lisäksi merkittävää on, että Kuuban valtio ei hyväksy kaksoiskansalaisuutta, joten Kuubasta pois muuttanut menettää Kuuban kansalaisuuden sillä hetkellä, jolla hän saa toisen valtion kansalaisuuden (Immigration and Refugee Board of Canada 2009). Jos siirtolainen on lähtenyt laittomasti tai ei ole palannut matkustusluvan puitteissa, häneltä kielletään pääsy Kuubaan (Immigration and Refugee Board of Canada 2007[2]).

Poliittinen historioitsija Louis Peréz kirjoittaa, että ”muutos Kuubassa on aina näyttänyt koskevan Yhdysvaltoja joko syynä tai seurauksena, tai molempina” (1999, 7). Perézin

mukaan Kuuban ja Yhdysvaltojen suhde oli poliittisesti ja taloudellisesti dynaamista mukautumista ja sopeutumista, joka konkreettisesti ilmeni ihmisten liikkuvuutena maiden välillä. Ennen Kuuban vallankumousta 1959 siirtolaisuus Yhdysvaltain ja Kuuban välillä virtasi molempiin suuntiin. 1800-luvulla Kuubasta lähti suuria määriä työvoimaa Yhdysvaltoihin ja myös eliitin keskuudessa matkustaminen pohjoiseen naapuriin oli hyvin yleistä (1999, 6–7) ja 1820-luvulla Kuubaan pyrittiin saamaan valkoista väestöä houkuttelemalla ihmisiä Yhdysvalloista maahan perustettuihin siirtokuntiin (Gott 2005, 53–55). 1900-luvulle tultaessa maiden talouden rakenteet olivat kietoutuneet yhteen ja erityisesti oikeistodiktatuurin vuosina 1920–1933 Yhdysvalloista virtasi maahan lomailijoita (Gott, 130–131). Vuonna 1902 hyväksytty Platt Amendment takasi Yhdysvalloille aseman Kuuban ensisijaisena kauppakumppanina ja alisti Kuuban kansantalouden ja asevoimat naapurimaan valvontaan (Gott 2005, 110–111). Kuubalaiset tarjosivat tuolloin Floridassa lähinnä halpaa työvoimaa palvelualalle. Isoille kuubalaisen talouden ja politiikan tekijöille Miami toimi poliittisen juonittelun tukikohtana ja Woodlawnin hautausmaa vallankaappauksissa syrjäytettyjen kuubalaispresidenttien viimeisenä leposijana (Portes & Stepick 1993, 95–96 & 99; Pérez 1992, 85). Vuoden 1959 vallankumousta seurannut kauppasaarron aika ja vuorovaikutuksen tyrehtyminen ovat siis historiallinen poikkeus, joka toisaalta korostaa Kuuban ja Yhdysvaltojen suhteen kansainvälis-poliittista merkitystä.

Fulgencio Batistan hallinnon vastaisten vallankumoustaistelujen alettua 1953 Kuuban ja Yhdysvaltojen väliset suhteet politisoituivat: Fidel Castro käytti Miamia tukikohtanaan ja vuonna 1952 syrjäytetty presidentti Prío Socarras tuki vallankumousta Miamista käsin (Portes & Stepick 1993, 97). CIA tuki Castron vallankumouksellisia joukkoja, mutta Eisenhowerin hallitus puolestaan toimitti aseapua Batistan hallinnolle (Gott 2005, 160; 164). Kun Castron vallankumousohallinto vakiinnutti asemansa, alkoi yksipuolisen massasiirtolaisuuden aika: vuoteen 1962 asti jatkunut kaupallinen lentoliikenne auttoi noin 200 000 kuubalaista lähtemään maasta, ja vuosien 1965–1973 ilmasillan aikana Yhdysvaltoihin lennätettiin 260 500 kuubalaista (Pérez 1992, 85–86). Vuoden 2013³ väestölaskennan mukaan Yhdysvalloissa on noin kaksi miljoonaa kuubalaisamerikkalaista

³ Vuoden 2013 väestönlaskenta heijastaa tilannetta vuonna 2011.

henkilöä, joista hieman yli miljoona oli syntynyt Kuubassa (Brown & Patten 2013, 1) ja 70% asui Floridassa (mt., 2).

Kuva 5. Carlos Prio Socarrasin, Kuuban entisen presidentin (1948–1952) hauta Woodlawnin hautausmaalla Miamissa. Hautakiveen on mosaiikkilaatoista koottu Kuuban lippu.

Tätä taustaa vasten on selvää, että Kuuban ja Yhdysvaltojen poliittiset todellisuudet ovat jäsentyneet suhteessa toisiinsa Kuuban valtion syntyajoista lähtien. Suhde on dynaaminen, muttei suinkaan symmetrinen: supervaltta Yhdysvallat ja pieni saarivaltio Kuuba eivät ole koskaan olleet tasaveroisia naapureita, ja niin kauan kuin Yhdysvaltain virallinen tavoite on ollut muuttaa Kuuban valtion poliittista ideologiaa, ei tasapainoa ole voitu saavuttaa (Brenner 2006, 282; 294–295). Amerikankuubalaisten suhde valtiopoliittikkaan tulee ymmärrettäväksi sukupolvien kautta, sillä Kuubasta lähtemisen ajankohta määrittää tiukasti myös sitä, kuinka voimakkaasti kauppasaartoa ja antagonistista kansainvälistä politiikkaa kannatetaan. Ensimmäisiä siirtolaisia kutsutaan yleisesti myös kultaisiksi maanpakolaisiksi (engl. *golden exiles*, esp. *exiliados dorados*), jolla viitataan erityisesti näiden ensimmäisten kuubalaissiirtolaisten taloudelliseen pääomaan ja korkeaan sosioekonomiseen asemaan. Kun ensin Kuubasta lähteneellä kultaisella sukupolvella on ollut myös sisäpoliittista vaikutusvaltaa Yhdysvalloissa ja erityisesti Floridassa, on tiukka Kuuba-politiikka saanut jatkua näinkin pitkään. Jännitteinen suhde valtioiden välillä kuitenkin tulee merkitykselliseksi kun tarkastellaan tiettyjä yhteisön historiasta nousevia tapahtumia, jotka tehdään ymmärrettäviksi näiden erityisten olosuhteiden tuloksena. Siirtolaisuuden sukupolvien merkitystä voidaan ymmärtää kolmen lähihistoriasta toistuvasti nousevan yksittäisen tapahtuman kautta. Näiden kollektiivisen muistin julkisten symbolien kautta Miamissa ja Havannassa edelleen tulkitaan ja ymmärretään nykyisyyttä, ja väitän, että ne

symboloivat kolmea eri siirtolaisuuden sukupolvea – kultaista ensimmäistä aaltoa, 1980-luvun alkupuolen *marielitoja* ja 2000-luvun lauttapakolaisia.

Kuva 6. Vasemmalla Sikojenlahden maihinnousun marttyyrien muistomerkki Miamin Memorial Boulevardilla, Pikku Havannan kaupunginosassa. Muistomerkkiin on kaiverrettu teksti: ”Kuuba, Hyökkäysprikaati 2506:n marttyyreille, 17 Huhtikuuta 1961, Sikojenlahden maihinnousu”. Muistomerkkiä ympäröivät ammuksia kuvaavat tolpat ja sen päälle sijoitetussa kivisoihdussa palaa jatkuva tuli. Muistomerkille on laskettu Kuuban lipun muotoon koottu kukkalaite.

3.2. Kuubalaisten keskittyminen Miamiin

Miami-Daden piirikunta, jota kutsutaan myös suur-Miamiksi, sisältää Miamin kaupungin lisäksi mm. Coral Gablesin, South Miamin ja Hialeahin kaupungit, ja on 2 000 000 asukkaan kokoinen. Viittaan tässä opinnäytteessä Miamilla nimenomaan tähän laajempaan hallinnolliseen alueeseen ja Miamin kuubalaisilla tällä alueella asuviin kuubalaista alkuperää oleviin ihmisiin, riippumatta siitä missä maassa he ovat syntyneet. (Katso esim. Stepick ja Stepick 2002, 89, alaviite 1.)

Miamin muuttuminen siirtolaisvaltaiseksi kaupungiksi on tapahtunut suhteellisen lyhyessä ajassa, sillä 1950-luvun lopulla kaupungissa ei ollut käytännössä lainkaan maan rajojen

ulkopuolelta muuttaneita siirtolaisia.⁴ Siirtolaisten keskittyminen Miamiin alkoi 1960-luvulla ja johti siihen, että 20 vuotta myöhemmin vuonna 1980 Miamiassa asui yhdysvaltalaiskaupungeista ehdottomasti eniten ulkomailla syntyneitä ihmisiä (35.3 % väestöstä, seuraavana New York 22.3 %) (Grenier & Stepick 1992: 3–4). Tilastojen valossa kaupungin väestörakennetta voidaan edelleen pitää poikkeuksellisen siirtolaisvaltaisena. Espanjankielisten osuus Miamin väestöstä kasvaa edelleen, ja vuonna 2004 se oli 69,5 %, mutta 2000-luvulla kuubalaisten osuus tästä kasvusta on yhä vähentynyt muiden latinalaisamerikkalaisten maahanmuuton lisääntyessä. (The United States Census Bureau.)

Miami on suurin Latinalaiseen Amerikkaan suuntautuneen kansainvälisen talouden keskus, johon on sijoittunut useita suuryritysten pääkonttoreita ja joka toimii Eteläisen ja Pohjoisen mantereiden ulkomaankaupan välittäjänä. Kaupungin ja Yhdysvaltain latinotalouden voimakkain ryhmä, kuubalaiset, on saarrettu ulos kotimaansa talouselämästä, mutta he ovat auttaneet Yhdysvaltoja rakentamaan toimivia kauppasuhteita muihin Latinalaisen Amerikan maihin muun muassa näihin emigroituneiden maanmiestensä avulla. (Sassen & Portes 1993, 471–476.) Kuubalaisen keskittymän (engl. *enclave*) silmiinpistävin piirre on institutionaalinen kattavuus. Lähes kaikki palvelut siivouksesta lääkäreihin ja finanssipalveluihin ovat Miamiassa tarjolla kuubalaisomistuksessa olevien yritysten puolesta. Tämä myös takaa viimeaikaisille maahanmuuttajille mahdollisuuden siirtyä työelämään Yhdysvalloissa suhteellisen tasavertaisesta asemasta alkuperäisväestöön nähden, omalla äidinkielellään ja maanmiehiensä alaisuudessa. Instituutioiden kattavuus on johtanut myös espanjan kielen asemaan julkisen sektorin todellisenä käyttökielenä, eikä ainoastaan kotikielenä kuten muualla Yhdysvalloissa latinoväestön keskuudessa. (Pérez 1992, 91–93.) Kuubalaispakolaisten ensimmäisellä aallolla, kultaisilla maanpakolaisilla (*golden exiles*) oli jo saapuessaan sosiaalista pääomaa ja rakenteelliset edellytykset menestyä Yhdysvalloissa.

⁴ Floridaa ovat toki asuttaneet espanjalaiset ja britit uudisasukkaina ja siirtomaahallitsijoina 1500-luvulta lähtien, ja historiallisesti valistunut näkökulma johtaisi ehkä kaikkien paitsi alkuperäisasukkaiden pitämiseen siirtolaisina - ja monet alueen alkuperäisasukkaatkin siirtyivät Floridaan mantereiden muista osista. Siirtolaisuus on siis alueella ollut aina voimakasta, mutta tämän opinnäytetyön puitteissa näkökulmani koskee nimenomaan Yhdysvaltain liittovaltion historiaa ja Miamin asemaa siinä suhteessa muihin amerikkalaisiin kaupunkeihin.

Erityisten Kuuba-ohjelmien, kuten vuonna 1961 aloitetun *Cuban Refugee Programin* lisäksi yleinen maahanmuuttaja-apu useimmiten kohdistui kuubalaisiin näitä suosivan järjestelmän takia. (Grenier & Stepick 1992, 10–12.) Aihwa Ongin mukaan maahanmuuttajat luokitellaan Yhdysvalloissa *homo economicus* –käsitteen kautta määritellyn ihmiskuvan kautta sen mukaan, miten arvokkaita he ovat maan kansantaloudelle – varakkaat ovat moraalisesti parempia maahanmuuttajia kuin tukien varassa elävät (Ong 1999, 134). Ensimmäisen, kultaisen sukupolven kuubalaissiirtolaiset olivat alun perin juuri näitä ”hyviä siirtolaisia”, joten ei ole ihme, että heidän integroitumiseensa Yhdysvaltoihin suhtauduttiin suopeasti. Äänestyskäyttäytymistä tutkittaessa on huomattu, että toisin kuin muut maahanmuuttajat, kuubalaiset suosivat republikaaniehdokkaita, ja kuubalaiset ovat säilyttäneet voimakkaan kommunisminvastaisen agendan erityisesti ulkopoliittisissa kysymyksissä (1992, 147–148).

Kultaisen sukupolven edustajat ovat onnistuneet saavuttamaan yhteiskunnallisia ja taloudellisia asemia, joita myöhemmin maahan tulleilla amerikankuubalaisilla ei ole. Yhdysvaltain Kuuba-politiikka ei juurikaan muuttanut maltillisemmaksi ennen 2010-lukua, mitä voi pitää siirtolaisten painostuksen ansiona. (Castro 2007, 27.) Kuubalaissiirtolaisten voimakas alueellinen keskittyminen Floridaan on tarkoittanut Yhdysvaltain vaalijärjestelmässä sitä, että heidän vaikutuksensa valtiollisissa vaaleissa ja täten myös ulkopoliittisissa kysymyksissä on ollut suurempi kuin eri osavaltioiden alueelle hajautuneiden siirtolaisryhmien. (DeSipio & Rodolfo 2002, 399–403.) Barack Obaman valinta presidentiksi ja demokraattien valtaannousu on kuitenkin tuonut muutoksia maan Kuuba-politiikkaan, eikä republikaaneja kannattavien amerikankuubalaisten painostusryhmillä ole yhtä paljoa valtaa kuin aiemmin. Tästä voidaan pitää suorana seurauksena Obaman poliittista avautusta Kuuban suuntaan loppuvuodesta 2014. Maaliskuussa 2007 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan kauppasaartoa kannatti 73,9 prosenttia niistä amerikankuubalaisista, jotka olivat rekisteröityneet äänestäjiksi (Castro 2007, 27).

3.3. Kultainen sukupolvi ja petos Sikojenlahdella: ”Yhdysvallat tavoittelee vain omaa etuaan”

Silvia Pedrazan mukaan muuttoaaltojen sosioekonomisia eroja selittävät ensisijaisesti Kuuban sisäisen politiikan muutokset, jotka työnsivät maasta ulos erilaisia väestöryhmiä.

Ensimmäisen siirtolaisaallon lähdön taustalla oli se, että vallankumouksen jälkeiset yhteiskunnalliset uudistukset riistivät sosiaalisen ja taloudellisen aseman juuri parhaiten toimeentulevilta. Yritysten ja koulujen kansallistaminen ja maareformi, jotka heikensivät eliitin asemaa, tuottivat puolestaan hyvinvointia keskiluokalle ja köyhemmille kansanosille. (Pedraza 2000, 265.) Heidän olonsa huononivat vasta maan kokonaistalouden taantuessa 1980- ja 1990-luvuilla. Koska uuden järjestelmän vakaudesta ei ollut mitään takeita, useimmat ensimmäisen aallon emigrantit ajattelivat lähtiessään Kuubasta, että tammikuun 1959 vallankumous ja uudenlainen politiikka kestäisivät vain muutamia kuukausia, ehkä vuoden tai pari. Vallankumouksen jälkeinen uusi poliittinen järjestelmä tuntui kuitenkin vakiinnuttavan valtansa 1960-luvun loppua kohti, jolloin tyyppillistä alkoi olla, että kokonaiset perheet muuttivat pois maasta. (Masud-Piloto 2003, 561–563.) Toisin kuin myöhemmissä sukupolvissa, kultaisten maanpakolaisten lähtö Kuubasta tapahtui usein varsin yllättäen, harkitsematta ja poikkeustilan vallitessa, eikä siitä voinut puhua kenellekään paljastumisen pelossa. Informanttini kirjastotyöntekijä Rosita Abella, joka oli myös perustamassa Miamin kuubalaista museota, kertoo lähdöstään näin:

”Eräänä päivänä, minun työpäiväni alkoi kolmelta iltapäivällä, ja eräänä päivänä kun tulin töihin, minulle sanottiin: “Fidel tulee käymään kirjastossa”. Mutta hänen kanssaan tuli myös poliisi, ja he häätivät ulos kaikki ihmiset, mutta minä [olin häipynyt. (...)] Kun olin aikeissa lähteä, en sanonut kenellekään. Koska piti olla varovainen. Koska jos olisit sanonut, sinut olisi otettu lentokentällä kiinni. Ymmärrätkö, joten tulin sitten tänne ja aloin etsiä uusia töitä.”
(Rosita Abella 14.11.2006.)

Tämän sukupolven kuubalaissiirtolaisten suhdetta kahteen kotimaahansa symboloivat edelleen Sikojenlahden tapahtumat vuonna 1961, jolloin maanpakolaisista muodostetun prikaatin vallankumouksenvastainen maihinnousu Sikojenlahdelle epäonnistui vuonna 1961. Vuoden 1959 vallankumouksen jälkeen Yhdysvalloissa vallitsi käsitys siitä, että Kuubassa on kriisitilanne, tikittävä aikapommi, ja kommunismin vastainen sota määritteli suhteet luonnollisesti vihamielisiksi. Yhdysvaltain ulkopolitiikka perustui kuitenkin alusta asti ajatukselle siitä, että muutos Kuubassa tapahtuisi sisältäpäin, ja kauppasaarto passiivisena painostuskeinona palveli tätä tarkoitusta. (Grenier & Pérez 1996, 308–309.) Yhdysvallat ei tietävästi koskaan suunnitellutkaan aloittavansa laajamittaista sotilaallista operaatiota Castron kaatamiseksi, joten heidän apuunsa nojaava siirtolaisen organisoima Sikojenlahden operaatio vuonna 1961 oli tuomittu epäonnistumaan jo ennen kuin se edes varsinaisesti alkoi, sillä toiveet aseellisesta avusta perustuivat sopimusten sijaan

harhaluuloihin. Sikojenlahden operaatio oli kuitenkin CIA:n ja Miamiassa asuvien kuubalaisten yhteinen operaatio, jossa CIA koulutti kuubalaisista jalkaväkiprikaatin. Operaatioon ei kuitenkaan osallistunut Yhdysvaltain omia asevoimia, vaikka kuubalaisprikaati näin kuvittelikin. (Gott 2005, 192–193.) Yhdysvallat toimitti prikaatin Kuuban rannikolle, mutta apujoukkoja taisteluun ei koskaan tullut. Kaksipäiväisissä taisteluissa kuoli noin 100 prikaatilaista, ja 1200 heistä jäi lopulta sotavangeiksi Kuubaan (Gott 2005, 194). Operaation epäonnistuminen hälvensi toiveita siitä, että Yhdysvallat tukisi aseellista vastavallankumousta Kuubassa (Grenier & Pérez 1996, 362).

Joulukuussa 1962 Yhdysvallat kuitenkin otti symbolista vastuuta operaatiosta ja vaihtoi Kuuban kanssa Sikojenlahden sotavangit rahan, maatalouskoneisiin ja lääkkeisiin, ja palaavat sotavangit otettiin seremoniaalisesti vastaan Floridan Orange Bowlin stadionilla. Kennedy vastaanotti heidän taistelulippunsa todeten, että palauttaisi sen heille "vapaassa Havannassa". (Gott 2005, 208.) Tämä Kennedyn lausahdus on jäänyt elämään ja toistuu usein Miamin kuubalaisten tarinoissa symbolina demokraattien ja Yhdysvaltain petturuudesta: sitä toistetaan esimerkiksi kaikissa Sikojenlahden museon esitteissä (muut alkuperäislähteet 5 ja 3). Miamiin 16-vuotiaana vuonna 1961 emigroitunut taiteilija Humberto Calzada selittää haastattelussaan kuubalaisten oikeistolaisia poliittisia mielipiteitä pettymyksellä Kennedyn tointaan:

”He ovat oikeistolaisia koska vasemmisto käytti heitä hyväkseen, heillä käytiin vedonlyöntiä, joten nyt he suuntaavat vastakkaiseen koska vasemmisto loukkasi heitä. Tiedätkö. He eivät luota keneenkään, joka puhuu sosiaalisista uudistuksista.[...] Kuubalaiset ovat aina olleet hyvin intohimoisia, eivätkä kovin rationaalisia. Ja kaikki viha demokraattista puoluetta kohtaan juontaa juurensa Kennedyn petokseen Sikojenlahdella.”

(Humberto Calzada 11.12.2006)

Viimeistään ohjus kriisin 1962 ratkaisu, jolloin Yhdysvaltain hallitus solmi Neuvostoliiton kanssa hyökkäämättömyyssopimuksen Kuubaan (Castro 2000, 300.) teki selväksi, että vallankumousohallinto ei pohjoisnaapurin aseisiin tulisi kaatumaan.

Sikojenlahden mairinnousu oli ja on kuitenkin kuubalaisdiasporan näkökulmasta edelleen erityisen merkittävä kahdesta syystä. Toisaalta siihen liittyy yhteisön veriuhuri, koska operaatio todellakin johti miesvahinkoihin ja sotavankeihin. Toisaalta kuubalaisten maanpakolaisten luottamus Yhdysvaltoihin ja Kuuban keskeisyyteen ulkopoliittisena

kysymyksenä romahti Sikojenlahden tapahtumien seurauksena. Tämä epäluottamus leimaa edelleen ensimmäisen kultaisten kuubalaisten sisäpoliittista positiota Yhdysvalloissa, mikä on puolestaan johtanut tiukkaan kauppasaarron tukemiseen ja kaikkien höllennysten vastustamiseen: koska tiukkaan linjaan ei voida luottaa, on pidettävä kauppasaarrosta kiinni kynsin hampain. Ehkä jotain kultaisten maanpakolaisten sukupolven väistymisestä Yhdysvaltain sisäpolitiikassa kertovat Obaman viime aikojen uudistukset ja diplomaattisuhteiden palauttaminen Raúl Castron Kuubaan.

Amerikankuubalaisessa ideologiassa yhdistyvät Castron hallituksen vastustaminen ja usko Yhdysvaltoihin vapaiden kansalaisten maana, joka on ulkopoliittisesti kaikkivoipainen suurvalta. Monella tavalla heterogeenistä ja hajanaista yhteisöä yhdistää käsitys siitä, että elämä kommunistisessa Kuubassa on perustavalla tavalla huonompaa kuin Yhdysvalloissa – onhan kyse poliittisista pakolaisista. Tämä ajattelutapa yhdistyy Sikojenlahden tapauksessa kommunisminvastaisten kuubalaissiirtolaisten uskoon Yhdysvaltain ulkopoliittiseen kaikkivoipaisuuteen (Castro 2000, 299). Sikojenlahden maihinnoususta on äärimmäisen anti-castrolaisissa piireissä muodostunut myyttinen taistelu Kuuban vapauden puolesta. Miamin Pikku Havannassa sijaitsevassa Sikojenlahden maihinnousun museossa ovat seinät täynnä operaatioissa kuolleiden marttyyrien kuvia. Museossa käydessäni sitä minulle esittelivät henkilökohtaisesti kaksi maihinnousun veteraania ja tunnelma museossa oli vähintäänkin painostava. Sikojenlahdella menehtyneiden kuubalaisten nostaminen sotasankareiksi ja veteraanien syvä, intohimoinen viha Fidel Castron henkilöä kohtaan juontavat menetysten katkeruudesta ja petetyistä odotuksista, joihin ei ole vielääkään vastattu niin Kuuban kuin Yhdysvaltojenkaan taholta. Yli puoli vuosisataa maanpaossa olleiden luottamus poliittiseen tukeen miltään taholta on varsin heikko:

“Jos en luotakaan Fideliin, niin en luota sen enempää Yhdysvaltainkaan hallitukseen. Koska heillä, Kuuballa on pitkä petosten historia Yhdysvaltain kanssa. Tiedätkö? he ovat auttaneet meitä joissain asioissa, en sano että kaikki on ollut ikävää, mutta he... heihin ei voi luottaa. Koska [Yhdysvallat], kuten mikä tahansa maa, tavoittelee vain omaa etuaan.”
(Humberto Calzada 11.12.2006.)

3.4. *Museon perustaminen*

”Kuuban presidentinpalatsin kristalliastiasto, jotka oli varustettu Kuuban vaakunalla, huutokaupattiin New Yorkissa. Roomassa myytiin kuubalaisen taidemaalari Estéban Valderraman tauluja. Ja Mignon Medrano kuuli kaiken tämän miamilaisesta radiosta vuonna 1973. ”Jouduin kauhean ahdistuksen valtaan, kun kuulin, että kaikki mikä liittyy Kuuban historiaan, oli hajaantumassa maailmalle”, hän kertoi. Seuraavana vuonna perustettiin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo.”

(Lehtiaineisto 1.1, Ann Macari, ”El Museo Cubano Pronto Tendrá su casa”, El Nuevo Herald 31.5.1981)

Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo avattiin omissa, Miamin kaupungilta nimelliseen hintaan vuokratuissa tiloissaan 10.10.1982. Museon avajaiset ajoitettiin vuonna 1868 tapahtuneen *Grito de Yaran* eli Yaran huudon vuosipäivään (2.10), jota kutsutaan Kuuban itsenäisyyden ensiaskeleeksi, sillä tällöin Kuuban itsenäisyystaistelu julistettiin muodollisesti alkaneeksi Yaran kaupungissa (Gott 2005, 71). Tämä suureellinen historiallinen viittaus symboloi museon perustajien päämääriä ja sitä, millaisena he näkivät asemansa Kuuban kansakunnan rakentajina. Museon perustamisasiakirjoissa Kuuban tulevaan vapauttamiseen viitataan useasti ja Kuuban nykyhallinto esitetään kansainvälisen kommunistisen salaliiton käskyläisinä. Kuuban tuleva vapautuminen Castron hallinnosta rinnastuu itsenäisyystaisteluun, jossa museo on osaltaan taistelijana vapauden puolesta.

Kuva 7. Kuvitusta kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustamista käsittelevässä lehti jutussa: museon talo Pikku Havannassa. (9.1 Kathleen Turner: “A Sanctuary at last for Cuba’s heritage” (The Miami News 5.10.1982)).

Jo ennen Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustamista Miamissa oli toimittu aktiivisesti kuubalaisen taiteen hyväksi, ja kaupungissa oli 1970-luvulle tultaessa useita maan taiteen keräilijöitä, joilla oli laajoja yksityisiä kokoelmia. Vuonna 1963 Miamiin oli perustettu Galería Bacardí, jossa paikalliset kuubalaistaiteilijat saivat pitää näyttelyitä, ja tämän lisäksi kaupunkiin perustettiin useita kuubalaisomisteisia taidegallerioita, kuten Minigallery, jonka omistaja Carlos M. Luis johti Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museota vuosina 1984–1988, sekä Forma, jonka taiteilijoita informanttini Humberto Calzada oli. (Katso lehtiaineisto 1.6.)

Muistiossa, jonka museon perustajiin kuulunut Mignon Medrano lähetti 24.3.1973 ystävälleen J. M. Casanovalle pyytääkseen kommentteja koskien museon perustamista, tiivistetään museon tavoitteet kahteen kohtaan:

1. Uudelleen rakentaa ja ylläpitää kuubalaista kulttuuria
 - siihen asti, kunnes Kuuban kansa voi palata kotimaahansa; tai siinä tapauksessa, että tämä ei onnistu,
 - järjestämällä jatkuvia näyttelyitä, jotta kulttuuri ei täydellisesti katoaisi, tai jottei tulevaisuudessa olisi vääristeltyä kuvaa Kuuban kulttuurista sellaisten historioitsijoiden toimesta, jotka eivät sitä tunne.
2. Hankkia tarkkoja tietoja Kuubasta parhaita mahdollisia lähteitä yhdistellen. (Museon päämääriin liittyvät tiedonannot 1, Mignon Medrano 24.3.1973, ”Re: Información Básica sobre Proyecto – Con el Ruego de tus Comentarios”)

Ensimmäinen tavoite on vastaus tarinaan Kuuban kansallisaarteiden hajaantumisesta maailmalle, ja se määrittelee museon toiminnan preservationistiset päämäärät. Museon on tarkoitus säilyttää kuubalaista kulttuuria, ”jotta kulttuuri ei täydellisesti katoaisi” tai jottei tulevaisuudessa vallitsisi Kuuban nykyhallituksen tuottama ”vääristelty kuva” maan historiasta. Museon perustamisen jälkeen Medrano totesi lehdistölle: ”Me myös haluamme tarjota, sanotaanko vaikka näin, luotettavaa tietoa Kuubasta. Koska jos menet [Kuubaan], kuulet vain mitä hallitus haluaa sinun tietävän, et totuutta. [...] Meillä on myös kokoelmia lääketieteen ja urheilun ja yksityisyrittäjyyden aloilta... niistä saavutuksista jotka Castro yrittää pyyhkiä jäljettömiin poliittisista syistä.” (The Miami News 5.10.1982, 9.1). Museon tavoitteena oli osallistua vastamuistin tuottamiseen Kuuban virallisen historiankirjoituksen rinnalle ja määrittellä autenttista kuubalaisuutta yhteisössä, jonka jäsenet oli suljettu ulkopuolelle virallisen muistin narratiiveista.

Museon toiminta määrittynyt suhteessa Kuuban valtion kulttuuripolitiikkaan ja maan viralliseen historiankirjoitukseen, ja noudattaa maanpaon ideologian äärimmäisen Kuubavihamielista linjaa. Museon toiminta on totuudellista siinä missä Kuuban valtio on epärehellinen ja museo kokoaa niitä taidearteita, jotka valtion toiminnan seurauksena ovat hajaantuneet maailmalle. Samalla tavoin Medranon muotoilema toinen tavoite kuvastaa Miamin kuubalaisten sivullista asemaa ja epäluottamusta suhteessa Kuuban valtioon, ja "tarkkojen tietojen hankkiminen" on viittaus siihen, että viralliset tiedot on kyseenalaistettava ja niiden totuudenmukaisuus on aina kyseenalaista. Maurice Halbwachs in presentistisen historiankäsitelmän mukaan jokainen yhteisö pyrkii unohtamaan sen, mikä sen jäseniä erottaa, ja toisaalta "järjestää aina uudestaan muistamisensa niin, että se parhaiten vastaa nykyisyyden tasapainon vaihtelevia edellytyksiä" ja näin "vääristää menneisyyttä" (1992, 183). Koska Miamin kuubalaisen yhteisön solidaarisuus perustuu maanpaon ideologian mukaiselle vastakkainasettelulle todellisen kuubalaisuuden ja virallisen kuubalaisuuden välillä, ja koska toisaalta jokainen kansallinen yhteisö perustuu ajatukseen historiallisesta jatkumosta ja kulttuurisesta jatkuvuudesta, vastasi Miamin kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustaminen näihin kansallisen yhteisön ylläpitämisen haasteisiin.

"[S]inä vuonna, 80–81, [oik. 1979] niihin aikoihin kuultiin uutisia, että Kuuban hallitus myy taidetta kansainvälisillä markkinoilla. Ja osa taiteesta, jota myytiin, oli takavarikoitu keräilijöiltä, jotka olivat lähteneet Kuubasta. [...] Taiteen keräilijät ja taideopiskelijat kuulivat tästä, ja suuri kysymys kuului: jos tämä on Kuuban kulttuurin perintö, ainakin taiteen osalta: onko mitään mitä maanpakolaisten yhteisö voisi tehdä pelastaakseen nuo teokset?"
(Ileana Fuentes 3.12.2006)

Kertomus museosta rakentuu tarinamuotoon, joka alkaa aina samalla tavoin: Miamiin oli kulkeutunut tietoja Kuuban taidearteiden kulkeutumisesta takavarikoiden kautta maan rajojen ulkopuolelle, yksityisille omistajille. Museon perustaminen kerrotaan reaktiona Kuuban hallituksen toimille. Joukko Miamiin emigroituneita kuubalaisia päätyi siihen, että koska Castron hallitus ei pidä huolta maan kansallisomaisuudesta, heidän tulee se tehdä, ja tätä toimintaa varten oli perustettava museo. Haastatteluissa toistuu käsitys museosta kansalliskulttuurin säilyttämisen paikkana, johon Kuubasta ulkomaille virtaavat taideteokset voitaisiin koota ja näin välttää niiden katoaminen maailmalle. Kansallisyhteisön historiaa ja kansalliskulttuuria jäsenetään usein sellaisten materiaalistien objektien kautta, joita kutsutaan kansallisomaisuudeksi. Kansallisomaisuuden problematiikka ei rajoitu

siirtolaisyhteisöihin, ja se on noussut keskustelunaiheeksi esimerkiksi Kanadassa. Siellä kansallisomaisuudeksi määriteltyjen taideteosten myymistä kansallisvaltion tai jopa osavaltion rajojen ulkopuolelle on vastustettu perusteena se, että ”[teosten] päätyminen ulkopuolelle heikentää meitä” – ”*their outgoing diminishes us*” (Handler 1985, 211; sit. Finley 1977, 13). Vaikka Miamin kuubalaiset ovat paenneet maasta, pitävät he Kuubaa maantieteellisenä kotina kansallisomaisuudelle, jonka ei tulisi päätyä maan rajojen ulkopuolelle – tai heidänkin kansallinen identiteettinsä, jossa Kuuba nähdään alkuperäisenä maantieteellisenä ja kulttuurisena kansalliskotina, on uhattuna. Tämän motivaation taustalla vaikuttaa myös diasporan narratiivi, joka rakentuu historiallisena ensiksi kertomuksena alkuperästä, tämän jälkeen karkotuksesta ja historiattomasta hajaannuksen tilasta, ja lopulta orientaatiosta tulevaisuuteen ja siihen, että vielä jonain päivänä sijoiltaan hajaantuneet ihmiset voivat yhdistyä kansakunnaksi tiettyyn paikkaan – kuin museon taulut jotka voitaisiin yhteen tulemisen hetkellä palauttaa Kuuban maaperälle (vrt. Feldt juutalaisesta diasporasta; 2007, 217).

”Mielestäni museon tarkoitus oli säilyttää, ja erityisesti säilyttää kuubalaista kulttuuria, suojella sitä.”
(Rosita Abella, 14.11.2006)

Kotimaastaan paenneet ihmiset tuntevat huolta kansallisen identiteettinsä perustan pysyvyydestä. Kokoamisen ja säilyttämisen keskeisyys museon tavoitteissa kertoo siitä, kuinka keskeistä kotimaan maantieteellisten rajojen ulkopuolella elävän yhteisön kansallistunteen säilyttäminen on. Toisaalta viha vallankumoushallintoa kohtaan kanavoituu myös tarpeessa rekonstruoida maan historiaa ja kulttuuria sellaisena, kuin maanpaossa elävä yhteisö ne haluaa nähdä. Taideteosten säilöminen liittyy myös kuvaan Kuubasta, johon maanpaosta voidaan palata – taideteokset ovat Kuubasta tulleita, materiaalisia esineitä, joiden kokoaminen yhteen, maantieteellisesti Kuubaa lähellä sijaitsevaan paikkaan on myös omalta osaltaan valmistautumista palaamiseen. Sitten, kun Miamin kuubalaiset pääsevät palaamaan kotimaahansa, voidaan Kuuba palauttaa nykyisestä köyhyydestä entiseen korkeakulttuuriseen loistonsa – taidearteita myöten.

Todellisuus ei kuitenkaan vastannut museon perustajien odotuksia. Taideteokset ajautuivat museon kokoelmien sijaan yksityisille keräilijöille, ja sen kokoelmiin kuului lopulta lähinnä paikallisten siirtolaistaiteilijoiden töitä. Mitä selvemmäksi tämä tutkimukseni edetessä kävi, sitä selvemmältä näytti myös toinen tosiseikka: kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo ei

koskaan toiminut alkuperäisten tavoitteidensa mukaisesti. Sille ei koskaan kartutettu sellaista taideteosten ja kuubalaisten esineiden kokoelmaa, joka olisi taannut sille aseman vakavasti otettavana kulttuuri-instituutiona muidenkin kuin museon toimintaan osallistuneiden keskuudessa, eikä se koskaan vakiinnuttanut asemaansa Kuubaa koskevan tiedon lähteenä.

3.5. Rikollisia ja lauttapakolaisia: Marielin satama ja Elián Gonzalezin tapaus

1960-luvun alkuvuosina Yhdysvaltoihin tuli runsaasti hyvin toimeentulevia siirtolaisia, joilla oli jo valmiiksi suhteita uuden kotimaansa taloudelliseen elämään. Sosioekonomisen aseman muutos ensimmäisen aallon eliitin ja vuosien 1965–1973 ilmasillan aikana lähteneen pikkuporvariston välillä on jo huomattava, sillä ammattilaisten ja johtoasemassa työskentelevien osuus laski puoleen, 35 prosentista 18 prosenttiin, samalla kun tehdastyöläisten ja työntekijöiden osuus vastaavasti kaksinkertaistui 11 prosentista 20 prosenttiin (Pedraza 1996, 276–277). Näitä vallankumousohallinnon ensimmäisten 15 vuoden aikana Kuubasta lähteneitä yhdisti kuitenkin vielä se, että suurin osa heistä oli uuden järjestelmän häviäjiä, hyvin koulutettuja ammattilaisia perheineen, jotka pakenivat poliittisista syistä (Andy Gomezin haastattelu 13.11.2006). Miamin kuubalaisyhteisön näkökulmasta tässä jäsenyksessä tämä katkos on erityisen merkittävä, sillä ensin tulleiden ja myöhemmin lähteneiden eroa pidetään täysin essentiaalisena. Jälkimmäisten mentaliteetti oli jo ”vallankumouksen muokkaama”, heidät oli indoktrinoitu uuteen järjestelmään (Gomezin haastattelu 13.11.2006) ja heille ”historia alkaa vuodesta 1959” (Humberto Calzadan haastattelu 11.12.2006). Tässä luvussa jäsenän näiden myöhemmin Kuubasta lähteneiden suhdetta Yhdysvaltoihin, Kuubaan ja ensimmäiseen siirtolaisten sukupolveen.

1970-luvun loppupuoliskolla siirtolaisuus Yhdysvaltoihin tyrehtyi, mutta seuraava merkittävä vaihe muuttoliikkeessä alkoi, kun maastamuuton paine purkautui vuonna 1980 Marielin sataman kautta ja 125 000 kuubalaista saapui Yhdysvaltoihin puolen vuoden sisällä (Pérez 1992, 86). 1980-luvulle tultaessa näiden *marielitojen* sukupolvi ja heidän saapumiseensa liittynyt kohu muuttivat myös yleistä käsitystä kuubalaissiirtolaisten sosiaalisesta ja taloudellisesta menestyksestä. Kävi selväksi, että siirtolaissukupolvet erosivat huomattavasti toisistaan. Tapahtumat saivat alkunsa, kun 1.4.1980 linja-autonkuljettaja ajoi

ajoneuvonsa Havannassa Yhdysvaltain suurlähetystön seinästä läpi, koska halusi matkustaa Yhdysvaltoihin, eikä muutoin onnistunut saamaan viisumia (Portes & Stepick 1993, 18–20). Tempauksesta seurannut mediakohu loi käsityksen, että kuubalaiset olisivat valmiita epätoivoisiin tekoihin päästäkseen maasta. Fidel Castron vastaus huonolle julkisuudelle oli leimata lähtijät yhteiskunnan hylkiöiksi ja entisiksi vangeiksi – he olivat "maan roskasakkia – antisosiaalisia, homoseksuaaleja, huumeaddikteja ja uhkapelureita". Kuuban hallinto avasikin suurlähetystöepisodin seurauksena Marielin sataman halukkaille lähtijöille (Portes & Stepick 1993, 21). Osa kampanjaa oli, että Kuuban hallitus samalla väitti hellittävänsä painetta vankiloissa ja mielisairaaloissa vapauttamalla niiden asukkaita ennen aikojaan sillä ehdolla, että he lähtisivät Yhdysvaltoihin. (Gott 2004, 266–269.) Vaikka 1980-luvun lähtijät eivät kannattaneet vallankumousta sen enempää kuin kultainen sukupolvi, heidän käsityksensä nyky-Kuuban tilanteesta perustuivat omakohtaisiin kokemuksiin sen arkitodellisuudesta pikemminkin kuin idealisoituihin kuvitelmiin vallankumousta edeltäneestä järjestyksestä (Eckstein & Barberia 2002, 810).

Marielin jälkeen tehdyissä mielipidekyselyissä kuubalaisia pidettiin ensimmäistä kertaa epätoivotuimpana siirtolaisryhmänä Yhdysvalloissa. Kuubalaisia ei enää nähtykään demokraattista suojaa kaipaavina ja kommunismia pakenevina poliittisina pakolaisina, vaan taloudellisina pyrkyyneinä (Portes & Stepick 1993, 31; 34). Kävi niin, että 1980-luvulla Kuubasta lähteneet leimautuivat syrjäytyneiksi ja epätoivotuiksi siirtolaisiksi myös Yhdysvalloissa, vaikka tämän ryhmän sosioekonominen rakenne ei huomattavasti poikennut 1970-luvun kuubalaissiirtolaisista, eikä siirtolaisten ensimmäinen aalto asettunut tätä näkemystä vastaan (Pedraza 1996, 270). Miamiin jo asettuneet kuubalaiset huomasivat pian, että uusi siirtolaisaalto vaikeutti heidän elämäänsä uudessa kotimaassa: asuntojen hinnat Miamin alueella laskivat, kuvitelmat assimilaatiosta romutuivat ja kuubalaissiirtolaisuus alettiin Floridassa kaiken kaikkiaan nähdä negatiivisemmässä valossa. (Portes & Stepick 1993, 18, 21–22.) Castron Kuubassa kymmeniä vuosia elänyt Marielin sukupolvi haastoi myös maanpaon ideologian mukaiset, yksinkertaistetut käsitykset maan nykytilanteesta (Kapcia 2006, 39).

Kuubalaissiirtolaisten aseman heikkeneminen Marielin seurauksena toimi ensimmäiselle sukupolvelle jälleen todisteena siitä, että Yhdysvaltain hallitus ei ollut heidän puolellaan. Sikojenlahden tapahtumien seurauksena kehittynyt epäluottamus syventyi ja suhteet

englanninkieliseen väestöön tulehtuivat. Erityisesti 1980-luvun Miamiassa vastakkainasettelu espanjankielisten ja englanninkielisten asukkaiden välillä kärjistyi, ja yksikielisyysliike sai jalansijaa. Vuonna 1973 kaksikieliseksi julistettu Daden piirikunta päätti kansanäänestyksellä vuonna 1980, että julkisia varoja ei enää saanut käyttää muuhun kuin englanninkieliseen opetukseen, eikä muiden kuin Yhdysvaltojen kulttuurien edistämiseen – päätös, joka lopullisesti kumottiin vasta vuonna 1993 (Portes & Schauffler 1996, 435–436). Negatiivisen julkisuuden vastapainoksi perustettiin Kuubalais-amerikkalainen kansallissäätiö (engl. CANF – *Cuban-American National Foundation*), joka pyrkii pitämään esillä kuubalaisen järjestelmän repressiivistä luonnetta ja omaa voimakkaan anti-castrolaista agendaansa (Portes & Stepick 1993, 35). Vallankumousta edeltäneet kuubalaisen sosiaalisuuden hierarkiat olivat edelleen voimissaan Miamiassa: vuonna 1983, kolmen vuoden siirtolaisuuden jälkeen, *marielitoista* 75 prosenttia ilmoitti kyselytutkimuksessa kokeneensa syrjintää muiden kuubalaissiirtolaisten puolelta (mt., 32).

Kuubalaissiirtolaisten keskinäisissä suhteissa ja julkisuuskuvassa tapahtui yllättäen muutos kiitospäivänä 1999, kun Yhdysvaltain rajavartiolaitos löysi Karibianmereltä tuolloin kuusivuotiaan Elián Gonzalezin, jonka äiti ja muu seurue oli menehtynyt lauttamatkalla Kuubasta Floridaan. Ihmeen omaisesti merimatkasta selviytynyt Elián nousi kansainvälisiin otsikoihin ja joutui kansainvälisen politiikan pelinappulaksi. Vuonna 1995 Castron ja Clintonin hallitukset olivat sopineet, että aiemmasta poiketen mereltä löydetyt kuubalaispakolaiset karkotettaisiin takaisin Kuubaan – sopimus, joka tunnetaan "*dry feet, wet feet*" -nimellä eli märkien jalkojen politiikkana (Gott 2005, 300; Pedraza 1996, 273; Anderson 2003, 644–645). Kansainvälinen laki velvoitti Yhdysvaltoja palauttamaan alaikäisen Eliánin huoltajalleen Kuubaan, mutta koska pojan Miamiassa asuva isoeno ja muut sukulaiset vastustivat palautusta tiukasti, Elián haettiin sukulaistensa luota näyttävässä aseellisessa operaatioissa.

Kuvat 8 ja 9. Kaksi yleisesti uutisoitua kuvaa: vasemmalla Elián González leikkii onnellisena joululahjaksi saamassaan leluautossa isoenonsa Miamin talon pihalla joulukuussa 1999 (Colin Braley, Reuters); oikealla kuva sotilaasta ja Gonzálezista serkkunsa sylissä palauttamisoperaation yhteydessä huhtikuussa 2000 (Alan Diaz-AP). Internet-lähteet: Washington Post.

Marshall Sahlinsin mukaan Eliánin tapauksen mielenkiinto piilee siinä, kuinka yksittäisten ihmisten väliset suhteet, jotka ilmenevät tiettyssä historiallisessa tapahtumassa, voivat tuottaa laajoja poliittisia seurauksia. Kuuban hallituksen mediastrategiassa kyse oli lapsen pelastamisesta kapitalistien kynsistä takaisin oikeaan kotimaahansa, Yhdysvaltojen kuubalaissiirtolaisille taas lapsen pelastamiselta kommunismin repressiolta. (2004, 166–193). Eliánin tapaus on historiallinen melodraama, jossa yhteisö saatettiin kuvitella perhesuhteiden kautta ja nationalismi sai näin helposti käsitettävän muodon (mt., 169). Sukulaisuustermien merkitykset laajentuivat ja niitä käytettiin hahmottamaan vertikaalisia suhteita luokkien, sukupuolten, valtion ja kansan välillä (Alonso 1994, 387). Vaikka tapaus oli kansainvälis-oikeudellisesti selkeä, eikä lapsen palauttamista Kuubassa asuvalle isälleen olisi voinut laillisin keinoin estää, tarinan rakenteellinen arvo oli merkittävämpi kuin itse tapahtunut (2004, 174). Tapahtumien jälkeen talo, jossa Elián asui Miamissa oleskelunsa ajan, museoititiin (Francke 2002), mutta museo on ollut jo vuosia suljettuna. Miamissa Elián on kuitenkin edelleen se pieni poika, joka matkamuistoissa matkustaa meren yli delfiinien selässä, Kuuban katolisen suojelupyhimyksen Virgén de la Caridadin hellässä huomassa, kohti uutta elämää Floridassa. Eliánista tuli kuubalaissiirtolaisia yhdistävä symboli, ja Miamissa ollessani jokainen kuubalainen, jonka kanssa asia tuli puheeksi, sanoi vastustaneensa pojan palauttamista Kuubaan. Huhtikuussa 2000 yli 100 000 miamilaista marssi Little Havanassa sen puolesta, että Elián González pysyisi Miamissa (Stepick ja Dutton Stepick 2002, 75). Haastattelemanani Cristinan mukaan mukaansa Eliánin palauttaminen oli kuin isku vasten kasvoja hallitukselta, ”*like a slap in the face from the*

government’ – osoitus siitä, että kuubalaisia ei Yhdysvalloissa edelleenkään ymmärretä.

Kuubaan palauttaminen tulkittiin julmuutena ja suoranaisena yhteistyönä Fidel Castron kanssa (Stepick ja Dutton Stepick 2002, 75). Oikeuden päätös siitä, että lapsen on sittenkin parempi elää Kuubassa kuin Yhdysvalloissa, nakersi ehkä myös poliittisen maanpakolaisuuden perusteita.

Poliittiset rakenteet ilmenevät sosiaalisten käytäntöjen tasolla yksilöiden suhteissa lukemattoman erilaisilla tavoilla. Kuubalaispojan tapaus nosti Kuuban ja Yhdysvaltain suhteet ja siirtolaisuuden ongelmat hetkeksi kansalliseksi ja myös kansainväliseksi puheenaiheeksi. Benedict Andersonin mukaan kansakunnan biografiaa rakennetaan kuolemien kautta; toisaalta sotahistoriassa, toisaalta väestötieteellisissä tilastoissa. Nykyinen kansa on se, mitä on jäänyt jäljelle historiallisessa kuolemien ketjussa. (Anderson 1991, 205.) Meitä eivät edellä vain suurmiesten tekemät teot, vaan massojen kuolemat – väkivaltaiset tai luonnolliset, muodossa tai toisessa kirjattuna arkistoihin. Elián Gonzalezin tapaus saa merkityksensä elävien ja kuolleitten suhteen kautta; kuusivuotias pikkupoika, joka lähti ylittämään Kuubaa ja Miamia erottavaa lahtea kymmenen kuubalaisen ryhmässä, oli ainoa, joka selvisi perille, joka jäi jäljelle muiden kuoltua. Hänen selviytymisestään teki kansallisen kysymyksen kaikkien samalla tavalla kuolleiden ja selviytyneiden jatkumo.

Ensimmäisen, kuubalaiseliitin siirtolaissukupolven näkökulmasta on edelleen tärkeää pitää yllä erottelua eliitin ja myöhemmin saapuneiden välillä. Yhteisön sisäisiä ristiriitoja kärjistäneen Marielin sataman tapahtumien jälkeen Eliánin tapaus kuitenkin osoitti, että pakolaisyhteisöllä on myös yhteisiä intressejä suhteessa entiseen kotimaahansa.

4. Kansallisen identiteetin rakentuminen siirtolaisyhteisössä ja kuubalaisen maanpaon ideologia

Tässä luvussa esittelen siirtolaisuuskeskustelun keskeisimpiä käsitteitä ja pureudun erityisesti maanpakolaisuuden ja kansallisuuden suhdetta jäsentäviin ideologisiin rakenteisiin. Ihmisten liikkumista kuvaavat käsitteet ovat usein poliittisesti ja historiallisesti latautuneita ja eri konteksteissa niitä käytetään vaihtelevasti ja rinnakkain. Miamin kuubalaisyhteisön sisällä siirtolaisuutta kuvataan useimmiten maanpaon käsitteellä ja kutsun kuubalaissiirtolaisten yhteiskunnallista keskustelua ja poliittista toimintaa suuntaava ajatusmallia Péreziä (1992) mukaillen *maanpaon ideologiaksi*. Tarkastelen Miamin kuubalaisyhteisöä poliittisen historian näkökulmasta ja kartoitan niitä kulttuurisesti muovautuneita historiallisia prosesseja, joiden kautta voidaan ymmärtää, miksi Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo perustettiin ja lopetettiin. Maanpakolaisuus on omasta aineistostani jatkuvasti nouseva termi, jonka ideologisen rakentumisen tarkastelu on keskeistä museon tapahtumien ymmärtämisessä. Maanpaon ideologia tarjoaa historiallisen ja poliittisen analyysin mallin, jonka kautta Miamin kuubalainen kansallinen identiteetti ja suhde kotimaahan rakentuvat.

4.1. ”Emme ole siirtolaisia” – maanpakolaisuus ja diaspora yhteisön identiteetin määreinä

“Kuten muutkin instituutiomme, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo pyrkii säilyttämään *identiteettiämme*, sillä sanottakoon se vielä kerran, me emme ole siirtolaisia, vaan *maasta karkotettuja*, jotka vaalivat palaamisen hetkeä.”

(Humberto Piñera, Diario las Americas 25.4.1986 [lehtiaineisto 2.13], kursivointi alkuperäinen.)

Ihmisten liikkuvuutta käsitteellistettäessä siirtolaisuutta voidaan pitää neutraalina terminä kuvaamaan ihmisiä, jotka ovat siirtyneet kotipaikastaan muualle, usein ylittäen valtiorajoja. Puhe siirtolaisuudesta sisältää ajatuksen ihmisen alkuperäisen maantieteellisen sijainnin ensisijaisuudesta ja käsityksen sosiaalisten ryhmien paikallisuudesta ja paikkaan

kuulumisesta. Siirtolaisuus on yleisimmin käytetty käsite kun haetaan poliittisesti neutraalia sanaa ilmaisemaan ihmisten liikkuvuutta maantieteellisten alueiden ja valtioiden rajojen poikki. Maanpakolaisuus (esp. *el exilio*, engl. *exile*) on poliittisesti latautuneempi termi. Maanpakolainen on sananmukaisesti paennut jotain, siirtynyt vastoin tahtoaan ja menettänyt kotimaansa vaikka haluaisi palata juuri sinne. Maanpakolaisuuden käsitettä käytettäessä halutaan korostaa erityistä poliittista ja emotionaalista suhdetta lähtömaahan. Se on myös vastakkainasettelua korostava käsite, jolla pyritään alleviivaamaan kotimaahan jääneen ja sen ulkopuolelle kehittyneen maanpakolaisyhteisön välistä eroa (Duany 2000, 18). Maahanmuuttopolitiikassa puhutaan maanpakolaisuuden sijaan pakolaisuudesta, joka viittaa maassa oleskelun perusteisiin ja hallinnolliseen oleskelustatukseen. Miamin kuubalaiset viittaavat yhteisöönsä pääasiallisesti kolmella termillä: *la diáspora*, *el exilio*, ja *la nación* – diaspora, maanpako, ja kansakunta. Diasporasta puhutaan, kun halutaan korostaa hajaannusta keskuksesta; maanpaosta silloin, kun halutaan korostaa hajaannuksen pakkoluonnetta ja sitä, että palaaminen keskukseseen vielä on mahdollista; ja kansakunnasta silloin, kun halutaan korostaa, ettei kansakunnan olemassaolo riipu valtiollisista rajoista, vaan että kansakunta kuviteltuna yhteisönä kattaa niin kotimaassa kuin sen ulkopuolellakin elävät kuubalaiset (Tweed 1997, 83–84). Ehkä osittain siksi, että Miamin kuubalaisista kirjoittavat tutkijat ovat usein itsekin kuubalaistaustaisia (esimerkiksi Silvia Pedraza, Lisandro Pérez ja Guillermo Grenier), on maanpakolaisuus (engl. *exile*, esp. *exilio*) vakiintunut tutkimuskirjallisuudessa kuubalaissiirtolaisuutta kuvaavaksi yleiskäsitteeksi.

Omassa haastatteluaineistossani ja medialähteissä maanpako oli ehdottomasti yleisin termi viitattaessa kuubalaisten yhteisöön maan rajojen ulkopuolella. Myös diaspora-käsitettä käytetään nykyisin usein kuubalaisista ja muista siirtolaisryhmistä puhuttaessa, ja sillä on aivan erityinen merkitys nimenomaan suhteessa maanpakolaisuuteen. Lehtiaineistostani kävi ilmi, ettei diaspora ollut 1980- ja 1990 -lukujen vaihteessa vielä yleiskäsitteenä juurtunut toimittajien kielenkäyttöön. Termistä on tullut yleiskäsite sen käytön yleistyttyä ensin akateemisessa keskustelussa ja sen jälkeen tiedotusvälineissä ja arkipuheessa, mutta ehkä tämä kuubalaissiirtolaisten keskuudessa on myös osa siirtymää, joka Sarah Bluen mukaan on viime vuosina tapahtunut ryhmän aseman muuttuessa "maanpakolaisista transnationalisteiksi" (2005 24–25): maanpakolaisuuden katkoksen jälkeen transnationaalit siirtolaiset ovat yhteyksiä lähtömaahan tavoilla, jotka ovat valtioiden politiikan mahdollistamia ja rajoittamia (mt., 37).

Vaikka termit diaspora ja maanpakolaisuus molemmat kuvaavat etäisyyttä kotimaasta, diasporassa maanpakolaisuus on yhteisön ominaisuus, ja diaspora käsitteenä tuntuu viittaavan ajallisesti pysyvämpään asiantilaan kuin maanpakolaisuus. Se myös korostaa hajautumista maantieteelliseen tilaan, kun maanpaon maantieteellinen ulottuvuus määrittyy ainoastaan suhteena lähtömaahan. William Safranin määritelmän mukaan diasporat ovat ulkomaille asettuneita vähemmistöyhteisöjä, jotka (1) ovat hajaantuneet "keskuksesta" ainakin kahteen "perifeeriseen" paikkaan, (2) ovat säilyttäneet "muiston, vision tai myytin alkuperäisestä kotimaastaan", (3) "uskovat että se maa, jossa he oleskelevat, ei täysin hyväksy heitä", (4) näkevät esi-isiansä maan lopulta palaamisen paikkana, kun aika on oikea, (5) ovat sitoutuneet tämän kotimaan säilyttämiseen tai palauttamiseen entiseen tilaansa, ja joiden (6) ryhmäidentiteetti ja solidaarisuus merkittävästi määrittävät jatkuvassa suhteessa kotimaahan (1991, 83–84, sit. Clifford 1997, 247). Clifford toteaa, että kuubalaiset sopivat tähän diasporisen kansan määritelmään jopa paremmin kuin sen ideaalityypinä ymmärretty juutalainen diaspora. (Clifford 1997, 248–249.) Paul Jamesin määritelmän mukaan kansa on diasporinen, jos se on ollut hajallaan ennen ja myös jälkeen oman kansallisvaltion syntymistä (1996, 14). Kuuban kansan on toki muodostunut aiemmin hajallaan olleista ryhmistä – 1500-luvulla espanjalaiset konkistadorit ja heidän mukanaan afrikkalaiset orjat saapuivat Kuubaan, ja 1930-luvulle asti eurooppalaiset siirtolaiset kasvattivat maan väestöä kauan sen jälkeen kun alkuperäiskansa tainojen yhteisöt olivat kadonneet tai sulautuneet saaren uudempiin asukkaisiin (Gott 2005, 6–7). Kuuban kansallisessa historiassa tämä maailmalta saapuneiden kansojen sekoitus on ollut keskeinen piirre itsenäisyydestä saakka. Duany'n mukaan kuubalaisen kulttuurin perusluonne on aina ollut "epäpuhdas, sekoittunut, tai hybridinen" (2000, 30).

Diasporan käsitteeseen on kuitenkin kohdistettu antropologista kritiikkiä, jonka mukaan sitä tulisi käyttää määrittelemään yhteisöä yksilöidentiteetin sijaan. Keith Axel (2004, 27) kyseenalaistaa diasporan määrittelyn objektiivisesti havaittavana ilmiönä, joka näyttyy tietynä historiallisena hetkenä hajaannuksena maantieteellisestä kotimaasta. Hänelle diasporan konteksti tulisi ymmärtää prosessina, joka tuottaa hajautuneita temporaalisuuksia, sijainteja ja subjekteja (mt., 27). Axelille diaspora on eräänlainen akateeminen pakkomielle, joka hajaannuksesta puhuessaan luo kuvitteellisen tilaan sijoittuvan yhteisöobjektin, joka tulisi koota yhteen ja palauttaa alkuperäiseen yhteyteensä (Axel 2004, 29–30). Koska diasporista kansaa on mahdotonta määritellä, on tarkasteltava yhteisön määrittelyä

konteksteissa, joista voidaan todeta jotakin: viranomaisten määrittelyprosesseissa ja tilanteissa, joissa kuubalaiset itse performatiivisesti määrittelevät itsensä. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo ja samalla kuubalaisen taiteen kenttä Miamissa on yksi tällaisen performatiivisen itsemäärittelyn keino, jolla on voitu luoda kansallisyhteisöä tilanteessa, jossa valtiollisista määrittelyistä on haluttu sanoutua irti. Axelin diasporakritiikki on hyödyllistä juuri tällaisessa tilanteessa, jossa on näennäinen ristiriita yhteisön alkuperän (Kuuba) ja valtiollisten kehysten (Kuuban valtio) sekä yhteisön itsemäärittelyn välillä. Axelilla diasporisuus on identifikaation kategoria, joka tuottaa yhteisöön kuulumisen muotoja, jotka ovat käytäntöjen tasolla paikallisia (mt., 46). Diasporinen ymmärrys yhteisöstä voi luoda paikkoja, joita ei ole menetetty, ja joihin ei edes tarvitse palata: diasporinen ”koti” merkitsee historiallisia siirtymiä, joiden kautta yhteisö ymmärretään (mt., 47). Kuubalaisyhteisölle tämä koti voi olla se temporaalisesti määrittynyt, Kuuban valtioon jännitteisessä suhteessa oleva kultainen Kuuba, jota museon paikallisissa käytännöissä pyrittiin rakentamaan. Olennaiseksi diasporisuudessa ei nousekaan hajaannuksen ja yhteentulemisen vuorottelu vaan yhteisön käsittäminen tällä hetkellä olevaksi, jolloin diasporinen koti ei ole menetetty tai tavoiteltu vaan koko ajan olemassa oleva yhteisöllisen toiminnan konteksti.

J. Cliffordin mukaan siirtolaisuutta ja diasporisuutta erottavat ilmiöinä se, että siirtolaisten odotetaan hänen mukaansa sopeutuvan uuteen kotimaahansa, kun taas diasporisen yhteisön voimakkaat yhteydet muualle estävät tämänkaltaiset odotukset. Cliffordin mukaan diasporiset kulttuuriset muodot eivät koskaan voi olla puhtaan nationalistisia, koska niillä on lojaliteetteja moniin eri paikkoihin ja ne ovat sekä sopeutuneet valtakulttuuriin että harjoittavat vastarintaa sitä kohtaan. (Clifford 1997, 251–252.) On epäselvää, mihin diasporista yhteisöä tässä verrataan – onko todella olemassa siirtolaisyhteisöjä, joilla ei ole lojaalisuutta kotimaahan, ja toisaalta: miten määrittyy puhdas nationalismi? Cliffordin mukaan diasporiseksi julistautuminen on tapa korostaa yhteisön erillisyyttä suhteessa valtakulttuuriin, ja diasporan käsitteellä pyritään korvaamaan puhe vähemmistöistä (mt., 255). Tässä diasporisuus määritellään vähemmistön ominaisuutena tietyn valtion sisällä ja suhteena valtakulttuuriin sen sijaan, että sen keskeisimpänä viittauskohteena pidettäisiin nimenomaan valtion rajojen ylitse levittäytyneitä ihmisryhmiä, jotka kokevat kuuluvansa samaan kansallisyhteisöön, ja olevansa kotoisin samasta kotimaasta. Miamin kuubalaisten voidaan cliffordlaisittain ymmärtää eroavan sukupolvikokemuksiltaan niin, että

ensimmäisen aallon kuubalaissiirtolaiset kuuluvat ensisijaisesti tiettyyn maanpakolaisten yhteisöön, mutta seuraavilla sukupolvilla on jo siirtolaisidentiteettinsä amerikankuubalaisina. Tätä tukee myös käsitteellinen siirtymä aiempien sukupolvien maanpaosta sen rinnalle nousseeseen diasporisuuteen.

Vuoden 1951 Pakolaisten Yleiskokouksessa YK:n perustaman UNHCR:n, pakolaisten auttamiseen erikoistuvan elimen määritelmän mukaan pakolainen on ihminen, joka "hyvin perustellun pelon tulla vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn sosiaaliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi on sen maan rajojen ulkopuolella, johon hän kansallisuutensa puolesta kuuluu, ja on kyvytön, tai edellä mainitun pelkonsa takia on haluton hakeutumaan tämän maan suojiin" (UNHCR:n Refugees -sivusto). Kuubalaiset saavat Yhdysvalloissa edelleen pakolaisaseman poliittisen vainon perusteella. Yksikään haastattemistani kuubalaisista ei kuvannut itseään pakolaiseksi (esp. *refugiado*) vaan maanpakolaiseksi (esp. *exiliado*). Suomeksi termien ero ei ole yhtä merkittävä kuin espanjan- tai englanninkielisten sanojen välillä, joten merkitysero jää käännoksessä epäselväksi – kuitenkin englannin sanat *refugee* ja *exile* sekä espanjan *refugiado* ja *exiliado* viittaavat eri suuntiin. Pakolainen on saanut turvapaikan (engl. *refuge*, esp. *refugio*), maanpakolainen on paennut kodistaan. Maanpakolaisuus korostaa yksilön suhdetta lähtömaahan, pakolaisuus taas tämän statusta kohdemaassa. Ei siis ole ihme, että Kuubaan äärimmäisen emotionaalisesti sitoutuneet amerikankuubalaiset korostavat maanpakolaisuuttaan. Museon toiminnan päämääriä määrittelevissä asiakirjoissa ja muissa dokumenteissa käytetään kuubalaisyhteisöstä lähinnä nimitystä maanpako (esp. *exilio* tai engl. *exile*), ja vasta vuosien 1995 ja 1996 *mission statements*issa esiintyy sana diaspora (kts. Museon päämääriin liittyvät tiedonannot). Toisaalta myöhemmin vuonna 1996, museon muutettua nimensä *Amerikkojen kuubalaisiksi museoksi*, sen päämääriä selvittävässä tiedonannossa viitataan jälleen maanpakoon diasporan sijaan (Museon päämääriin liittyvät tiedonannot 6). On selvää, että Miamin kuubalaisten keskuudessa puhe maanpaosta on vakiintuneempaa kuin diasporakeskustelu.

4.2. Kollektiivinen muisti, nationalismi ja määrittelyn valta museoinstituutiossa

“It is in society that people normally acquire their memories. It is also in society that they recall, recognize, and localize their memories.”

Maurice Halbwachs: *On Collective Memory* (1992, 38).

Maanpaossa elävillä kuubalaisilla on käsin kosketeltava tunne siitä, että kuubalaisuuden määrittelyt ovat heidän ulottumattomissaan, ja museon kokoelmien kartuttaminen oli yksi tapa hallita tätä voimattomuuden tunnetta. Vallankumouksen jälkeen Kuuban historia on kirjoitettu uudestaan, ja sitä edeltäneessä ajassa lapsuutensa viettäneet kuubalaissiirtolaiset kokevat oman henkilöhistoriansa murentuvan. Heillä ei ole ollut valtion ylläpitämää kansakunnan historiallista aikaa, joka tukisi heidän omaa henkilöhistoriallista kertomustaan. Vaikka kotiin palaaminen on utooppinen toive maanpaon horisontissa, ei se enää vuosikymmenten toisaalla olon jälkeen tunnu yhtä turvalliselta ajatukselta kuin aiemmin: vuosikymmenten aikana kudotut kansalliset tarinat saarella ja sen ulkopuolella eroavat liikaa toisistaan. Kuten Halbwachs toteaa, ihmiset muistavat ja paikallistavat muistonsa yhteisössä (1992, 38), ja maanpaon yhteisön muistamisen tavat poikkeavat sosialistisen Kuuban muistista.

Museon perustaminen ja sen toiminta ovat oman historiallisuuden rakentamista ja omaan henkilöhistoriaan sopivan yhteisöllisen historiankäsitteksen pönkittämistä. Benedict Andersonin kolonialismin analyysissä museo on yhteiskunnallisen vallankäytön muoto, jossa hegemonisesti tuotetaan kansallista historiaa ja määritellään historiallista totuutta (1991, 163–164). Virallista valtioideologiaa kanavoivat museot ovat näin syvällisesti poliittisia instituutioita ja vallankäytön välineitä (mt., 183), kansallisyhteisön rakentamisen paikkoja, joissa yhteisöä ylläpidetään ja rajataan menneisyyden määrittelyjen kautta. Maurice Halbwachsinkin funktionalismissa menneisyys rakentuu kollektiivisena muistamisena niin, että jokainen yhteisö järjestää tarinan menneisyydestään niin, että se parhaiten säilyttäisi tasapainon nykyisessä yhteisössä (1992, 182–183). Tätä teoriaa muistamisen sosiaalisuudesta luonnehtii presentismi; näkemys siitä, että menneisyyttä ei voida säilyttää sellaisenaan, vaan se luodaan aina uudestaan nykyisyydestä käsin, nykyisten sosiaalisten suhteiden määrittämänä. Museoinstituutio toteuttaa Halbwachsinkin funktiota yhteisöllisen menneisyyden luojana, ja samalla siitä tulee andersonilainen vallankäytön kenttä, jossa

yksittäisten henkilöiden ja ryhmien intressit kilpailevat siitä, mikä tulee määriteltävä muistamisen arvoiseksi. Historiallisen tiedon suhde historiallisiin tapahtumiin on välittynyt yhteiskunnallisten valtasuhteiden kautta kun vallan prosesseissa määritetään se, mitkä historialliset tapahtumat säilyvät kollektiivisessa muistissa ja se, mikä kollektiivisesti unohdetaan (Trouillot 1997, 43). Museoinstituution avulla maanpaossa, diasporassa ja siirtolaisina elävät yhteisöt pyrkivät osallistumaan yhteisöllisen menneisyyden julkisiin määrittelyihin. Voimattomuus suhteessa Kuuban tilanteeseen ja koti-ikävä kanavoitiin toimintaan, jossa haluttiin ”ylläpitää kuubalaista kulttuuria kunnes Kuuban kansa voi palata kotimaahansa” (Museon päämääriin liittyvät tiedonannot 1). Kuubalaisen taiteen ja museon tapauksessa on huomattava, että kuubalainen yhteisö on syrjäytetty Kuuban virallisista kollektiivisen muistin prosesseista, mutta heidän itsemäärittelynsä tapahtuu myös suhteessa Yhdysvaltoihin. Lisäksi merkitystä on maanpaon ja Kuuban valtion sekä maanpaon ja Yhdysvaltain suhteen lisäksi Yhdysvaltain ja Kuuban valtiosuhteilla. Maanpaon museon legitimaatio nousi myös siitä, että se sijaitsi maassa, joilla oli vihamielinen suhde Kuubaan, mutta sillä ei ollut koskaan valtion taloudellista tukea, ja Miamin kaupunki yritti häätää sen tiloistaan.

Vaikka menneisyys on neuvoteltavissa, se ei kuitenkaan ole sattumanvaraista, vaan aina kiinnittyy tiettyyn sosiaaliseen ryhmään; muistaminen ei olisi mahdollista ilman jaettuja sosiaalisia kehyksiä. (Tapaninen, luento 22.1.2007.) Halbwachs kirjoittaa: ”Säilytämme muistoja elämämme jokaisesta vaiheesta, ja näitä jatkuvasti tuotetaan uudestaan⁵; niiden kautta, jatkuvan vuorovaikutussuhteen kautta, luodaan käsitys identiteetistämme. Mutta juuri siksi, että näitä muistoja on toistettu, koska ne jatkuvasti sitoutuvat hyvin erilaisiin käsitteellisiin järjestelmiin, elämämme eri vaiheissa, ne ovat menettäneet sen muodon ja ulkonäön joka niillä joskus oli.” (1992, 47). Halbwachs näkemys ei itse asiassa paljонkaan poikkea antropologisesta holistisesta kulttuurikäsitteestä, jonka mukaan kulttuurinen elementti on ymmärrettävissä vasta suhteessa kokonaisuuteen, jonka osa se on. Suhteemme nykyisyyteen on kulttuurisesti määrittynyt ja ymmärretty, ja sama pätee menneisyyteen. Kognitiivista antropologiaa edustava Maurice Bloch toteaa, että sosiaalisen toimijan suhde

⁵ (engl. *are reproduced*)

menneisyyteen ei muodostu vain pyrkimyksestä muistaa mahdollisimman paljon mahdollisimman hyvin, vaan yhtä lailla pyritään löytämään tapoja unohtaa mennyttä (1998, 161). Blochille sosiaalinen muistaminen merkitsee niitä tapoja, joilla ihmiset representoivat itseään historiassa, joka taas vaikuttaa siihen, miten he reagoivat tapahtumiin nykyisyydessä (1998, 163). Sekä Halbwachsilla että Blochilla sosiaalinen konteksti määrää sen, mitä menneisyydestä pidetään merkityksellisenä ja näin muistamisen arvoisena. Blochin avulla kollektiivisen muistin totalisoivasta käsitteestä voidaan helpommin erottaa yksilöintressejä, jotka sosiaalisessa toiminnassa tulevat väistämättä näkyviksi. Museoinstituution taustalla vaikuttavat yksilölliset henkilöhistoriat ja niiden seurauksena tarve representoida kansallista historiaa tietyllä tavalla, joka mahdollistaa yhteisön säilymisen ja oman sosiaalisen position pysyvyyden. Janet Hoskins (1993) tarjoaa Halbwachsille vaihtoehdoisen, vähemmän totalisoivan ja joustavamman tavan käsitteellistää kollektiivisen menneisyyden rakentumista. Hänellä menneisyyden representaatiota kuvaa kulttuuriperintö (engl. *heritage*), jonka rakentumisen prosesseissa menneisyys on jatkuvasti keskustelussa nykyisyyden kanssa. Hoskinsin kulttuuriperintö muodostuu kaikissa erilaisissa tavoissa, joissa menneisyyttä yhteisössä representoidaan, eikä mikään niistä ole selkeärajainen tai ensisijainen. (Hoskins 1993, x.) Kun puhutaan maanpaon museosta, jossa representoidaan kansallista menneisyyttä, on hyödyllistä tunnistaa kulttuuriperinnön rakentumisen luonne neuvoteltuna ja kiistanalaisena, sillä kollektiivisen historian ja yhteisöllisen muistin rakentumisessa voidaan helposti sortua hegemonisen kulttuuriperinnön essentialisointiin. Muistin poliittisia ulottuvuuksia tarkastellen tämä yhteisön jatkuvuuden takaava kulttuuriperinnön neuvottelun projekti tulee ymmärrettäväksi: muisti ja muistaminen ovat sosiaalisia prosesseja, mutta yhteisöllinen muisti julkisena narraationa on jatkuvan neuvottelun kohteena (Fabian 2007, 92–93).

Stockingin (1982, 198) mukaan nationalistisen ideologian perustana on huomioitava oletus siitä, että kansakunta on olemassa – että maailma voidaan todella jakaa kansakuntiin, ja että näillä jaoilla on perusteensa ihmisryhmien eroissa ja sisäisissä samankaltaisuuksissa. Kansallisyhteisö kuvitellaan yksilönomaisena, jolloin sillä on erityiset ominaisuutensa, jotka tekevät siitä erilaisen kuin kaikki muut kansallisyhteisöt. Tästä seuraa se, että myös kulttuurituotteiden tulee olla autenttisia – kaikki mikä tulee kansallisvaltion rajojen ulkopuolelta, on "lainattua", saastumista, kun taas sisäpuolelta kumpuavat elementit ovat alkuperäisiä ja autenttisia. (Stocking 1985, 198.) Toisaalta valtion ulkopuolelta nähtynä tämä

merkitsee, että autenttisuus edellyttää alkuperää kansallisvaltiossa. Tämä riippumatta siitä, sijaitseeko kansalliskulttuurin ylläpitämiseen tähtäävä instituutio kansallivaltion rajojen sisällä vai ei. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon päämäärä oli koota Kuubasta maan ulkopuolelle vuotaneet taideteokset yhteen paikkaan (Museon päämääriin liittyvät tiedonannot 1). Kulttuurisesti merkityksellisten esineiden kerääminen yhteen paikkaan ja kokoelmien ylläpitäminen on tapa ottaa menneisyys kontrolliin ja hallita pelkoa historiallisuuden katomaisesta (Dominguez 1986, 548). Tämä pelko on ollut erityisen suuri kuubalaisten maanpakolaisten keskuudessa, jossa Fidel Castron hallintoa syytetään kansallisen kulttuurin korruptoisesta ja kansallisaarteiden myymisestä maan rajojen ulkopuolelle. Tämän vuoksi maanpaon museon utopistisena tavoitteena oli ylläpitää kansallista perintöä ja palauttaa se oikeaan paikkaansa, Kuubaan, kun sosialistinen järjestelmä kaatuu. Utooppinen preservationismi on tyypillistä pakolaisyhteisöissä perustetuille museoille: ukrainalaisia museoinstituutioita Yhdysvalloissa tutkineen Adrienne Kochmannin mukaan museoiden perustamisen taustalla oli pelko siitä, että lähtömaan reaaliosialistinen politiikka vääristää kansalliskulttuurin ja rakentaa valheellisen kuvan kansallisesta historiasta. (Kochmann 2008, 224.) Museot loivat rinnakkaisen ukrainalaisten taiteen ja kulttuurin historian Ukrainan poliittisten rajojen ulkopuolella olevaan maantieteelliseen tilaan (2008, 208). Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo Miamissa oli samassa mielessä kansallisuutta ja kansallista historiaa tuottava instituutio. Kuten ukrainalaismuseot Neuvostoliiton aikana, se oli kuitenkin marginaalisessa ja antagonistisessa suhteessa kansallisvaltioon, sillä se määritteli päämääränsä vastakkaisina kansallisvaltion viralliselle päämäärälle.

Yhteisöillä on aina oltava historiansa, sillä vaikka niiden jäsenet ovat hajaantuneet tilallisesti, he hajaantuvat jatkuvasti myös ajallisesti ja sosiaalisen rakenteen ylläpitäminen edellyttää alkuperän muistamista riippumatta siitä, onko tämä alkuperä historiallisesti totuudellinen vai kuvitteellinen rakennelma (Siikala 2001, 3). Nationalistisilla muistin ja paikan konstruktiolla on valtaa siihen, kuinka ihmiset kokevat oman henkilöhistoriallisen menneisyytensä. Viralliset menneisyyden representaatiot arvottavat henkilöhistorioita, mutta historiallisen valikoitumisen prosesseja myös haastetaan jatkuvasti paikallistasolla. (Alonso 1994, 388–389.) Nationalismin jännite sisäisen ja ulkoisen välillä konkretisoituu, kun ajatellaan sitä väistämätöntä fragmentaarisuutta, joka maanpaossa elävän kansallista identiteettiä luonnehtii: kuinka kuulua kansakuntaan, kun on joutunut pakenemaan sitä? Kansallisen

identiteettinsä säilyttämiseksi kansakunnan marginaalissa olevien on asemoitava itsensä suhteessa kansakuntaan uudestaan. Virallinen nationalistinen historiankäsitelmä on jotain, johon on maanpaossakin oltava suhteessa, mutta jota myös jatkuvasti haastetaan. Maanpaossa eläville henkilöhistorian suhteuttaminen kansalliseen historiaan edellyttää sitä, että yhteisöllinen historia artikuloituu rinnakkaisena sille, mitä on paettu, ja tähän tarpeeseen museotoiminnalla on koetettu vastata. Miamin kuubalaisen museon toiminnan tavoitteena oli kuubalaisen yhteisön ylläpitäminen ja kuubalaisten kansallistunteen vahvistaminen tarjoamalla paikka, jossa kokoontua ja osallistua kuubalaiskansallisen kulttuurin ylläpitämiseen. Samalla pyrittiin estämään kuubalaisten maanpakolaisten assimiloitumista amerikkalaisväestöön, sillä huolena oli, että maanpaon pitkittyessä ja sukupolvien vaihtuessa kuubalaisista tulee kuubalais-amerikkalaisia ja heidän lapsistaan yksinkertaisesti amerikkalaisia (Humberto Calzadan haastattelu 11.12.2006 ja Andy Gomezin haastattelu 13.11.2006). On kaksi maata, Kuuba ja Miamin Kuuba, eikä näiden monimutkaista temporaalisen ja maantieteellisen suhteen ankkuroiminen yhdeksi kulttuurin paikaksi osoittautunut helpoksi. Miaminkuubalaisen taiteilijan Humberto Calzadan teos vuodelta 2010 kuvastaa tätä jännitettä kahden Kuuban välillä: vasen puoli teoksesta kuvaa havannalaisen talon rapistunutta julkisivua ja oikea puoli jatkaa samaa julkisivua restauroituna.

Kuva 11. Humberto Calzada 2012: A Painted Memory II. Kuvan lähde: Cuba Art New York, http://www.canyblog.com/wp-content/uploads/2011/09/A-Painted-Memory-II_wip_web-624x480.jpg

Calzadan teoksessa vasen puolisko on kuva nyky-Kuubasta, jossa rapistuneet ovenkarmit johtavat pimeyteen ja kynnykselle kasvanut puuntaimi korostaa ihmisten poissaoloa; tänne ei ole vuosiin astuttu. Oikealla puolella julkisivu on melkein liian täydellinen: oven raosta pilkistävä turkoosinsininen meri ja lasimaalausten läpi siivilöityvä keskipäivän valo muodostavat tiukan kontrastin vasemmanpuoleisen synkeälle sisäänkäynnille. Rappaus on puhtaan valkoista, meri rasvatyyni, eikä restauroidussa huoneessa ole huonekaluja merkkinä asukkaista. Teoksen *maalattu muisto* on liian ihanteellinen ollakseen kuva todellisuudesta, mikä on lienee täysin tarkoituksellista. Calzada korostaa sosialistisen Kuuban rappiota kiillottamalla omia muistojaan, ihannoimalla mennyttä ja samalla nyökkäämällä mahdolliseen maailmaan: tältä Havannassa näyttäisi, jos meitä ei olisi karkotettu. Tältä Havannassa näyttäisi, jos me saisimme päättää.

On selvää, että maanpaossa eläville ihmisille menneisyyden representoiminen on osa arkipäivää. Päätös lähteä ei ollut vapaaehtoinen, ja paluun mahdottomuuden vuoksi monien

ei vielä 50 vuoden päästä ole tarvinnut tehdä päätöstä jäädä. Huhut Fidel Castron kuolemasta nostavat päätään tasaisin väliajoin, viimeksi vuodenvaihteessa 2015 kun Yhdysvaltain ja Kuuban suhteiden lämpenemisessä on tapahtunut konkreettista edistystä. Monet ovat kuitenkin jo luopuneet ajatuksesta muuttaa Kuubaan, sillä ulkopoliittinen avautuminen ei vielä merkitse laajempaa sisäpoliittista muutosta. Sosialistinen Kuuba ei ole se maa, johon kultaiset kuubalaiset haluavat palata.

4.3. Siirtolaisuuden ideologiat

Caroline Brettell on analysoinut Euroopan sisäistä paluumuuttoa *siirtolaisuuden ideologioiden* käsitteen avulla ja jaottelee maahanmuuton väliaikaiseen ja pysyvään, joita erottaa väliaikaisen lähtijän intentio palata kotiin ja sitoutuneisuus alkuperäiseen kotimaahan. Tämä intentio on pikemminkin osa siirtolaisuuden ideologiaa kuin kuvaus todellisista elämänhistorioista – suunnitelma palaamisesta jäsentää siirtolaisen siirtolaisidentiteettiä ja suhdetta kotimaahan, vaikkei koskaan toteutuisikaan. (Brettell 2003, 59–61.) Kuubalaiset maanpakolaiset ja erityisesti ensimmäisen aallon kultainen sukupolvi kuuluvat tähän kotimaahansa voimakkaasti sitoutuneiden siirtolaisten ryhmään. He ovat aina olleet varsin sitoutuneita Kuubaan ja poliittisen maanpaon on ajateltu olevan väliaikaista jo lähtöhetkellä. Orientaatio palaamiseen on keskeinen osa heidän siirtolaisidentiteettiään jäsentävää ideologiaansa. Kuitenkin paluulla on ehtonsa, sillä palaaminen sosialistiseen Kuubaan ei tule kysymykseen. Palaamista eivät estä kauppasaarto tai matkustusmääräykset, vaan asia on pikemminkin toisin päin: koska sosialismiin ei haluta palata, tarvitaan saartoa ja rajoituksia kunnes vallankumousohallinto kaatuu.

1960-luvulla lähteneet ensimmäisen aallon siirtolaiset ovat poliittisia pakolaisia, joille elämä vallankumouksellisessa Kuubassa oli käynyt liian vaikeaksi. Toisaalta ehkä juuri tämän vuoksi varsinkaan alkuaikojen kuubalaissiirtolaisuus ei kuitenkaan ole verrattavissa Euroopan sisäiseen taloudelliseen siirtolaisuuteen, sillä kyse on siirtolaisten omin termein maanpaosta. Suhde lähtömaahan on erilainen kuin Euroopan sisäisessä taloudellisessa siirtolaisuudessa. Ensinnäkin sekä Kuuba että Yhdysvallat rajoittavat liikkumista valtioiden välillä niin, että ylipäätään suhteiden ylläpitäminen vanhaan kotimaahan on vaikeaa, eikä palaamista ole tehty helpoksi. Lähteneet eivät usein edes halua palata siihen maahan, jonka jättivät taakseen – he haluavat palata Vanhaan Kuubaan, tai tulevaisuuden Kuubaan vallankumousohallinnon kaaduttua. Ensimmäisen aallon "kultaiset maanpakolaiset" ovat

rakentaneet taloudellista menestystä Yhdysvalloissa, mutta toiveet Kuubaan palaamisesta eivät enää tunnu oikein realistisilta. Monien myöhemmin lähteneiden kuubalaissiirtolaisten paluun odotus kiinnittyy Kuuban demokratisoitumisen ja transition mahdollisuuteen, eikä enää ainoastaan Castron hallinnon kaatumiseen – kuten kuubalainen tutkija Andy Gomez haastattelussa totesi:

“Kun luet tänäaamuista Miami Heraldia, ja kuten tiedät edelleen on salaliittoteorioita, joku spekuloi, että Fidelillä on 18 kuukautta elinaikaa, mutta tiedätkö mitä? Minä en tiedä kauan hän elää. Minulle hän on menneisyyttä. Haluan kantaa huolta tulevaisuudesta. Kuinka voimme muokata tuota tulevaisuutta, antaa Kuuban kansalle valinnanmahdollisuuden, vapauden tehdä valintoja. Ja sananvapauden.”

(Andy Gomez 13.11.2006.)

1960-luvulla vallankumouksen arveltiin vielä väistyvän tai johtavan vastavallankumoukseen ja monet pitivät selvänä, että Yhdysvallat tulisi auttamaan kuubalaisia kumoamalla Castron uuden hallinnon – olihan Yhdysvaltain ulkopoliittinen strategia kautta maailman ollut osallistua kommunismin uhan peittoamisen nimessä niin lähellä kuin kaukanakin sijaitsevien maiden sisäpolitiikkaan. Kuuba oli kuulunut Yhdysvaltojen etupiiriin niin pitkään, että kuubalaisten oli vaikea kuvitella, ettei suurvalta painostaisi pientä naapuriaan taas noudattamaan omaa poliittista linjaansa. Kuubasta tehtiin kuitenkin poikkeus, eikä Yhdysvallat toimittanutkaan apuaan vastavallankumoukseen ja sotilasdiktatuurin vakiinnuttamiseen, kuten niin usein aiemmin oli tehty⁶. Brettell nimittää maastamuuttoa kehystävän ideologian henkilökohtaista elämää jäsentävää rakennetta ”maastamuuton kognitiiviseksi malliksi” (*cognitive model of migration*) (2003, 62). Ensimmäisten aaltojen kuubalaissiirtolaisille yksi keskeisimmistä elementeistä tässä kognitiivisessa mallissa horisontti, jossa sosialistinen järjestelmä kaatuu ja Kuubaan palaaminen tulee mahdolliseksi. Nyt, yli 50 vuoden kuluttua vallankumouksen alkamisesta, kotimaa on muuttunut niin paljon, etteivät monet edes ajattele haluavansa sinne takaisin. Kuitenkin vallankumouksen

⁶ Noam Chomskyn mukaan vuonna 1951 alettiin Yhdysvalloissa kouluttamaan latalalaisamerikkalaisia upseereita, ja tämä tuotti tulosta; hänen mukaansa jo vuonna 1954 oli 13 sotilasdiktaturia noussut valtaan Latalalaisessa Amerikassa Yhdysvaltain sotilaallisen avun ansioista. (Chomskyn luento, UC Berkeley 1984.)

kaatuminen on edelleen olennainen osa Miamin kuubalaisten odotushorisonttia siirtolaisuutensa tulevaisuudesta; sillä hetkellä, kun vallankumous kaatuu, palaamisen mahdollisuus realisoituu, huolimatta siitä tartutaanko siihen käytännössä. Palaamisen horisontti mahdollistaa kuubalaisen kansallistunteen säilyttämisen ja kansalliseen yhteisöön kuulumisen Yhdysvaltojen marginaalissa. Puhe paluusta on enemmän nostalgista menneisyyden kaipuuta kuin konkreettinen suunnitelma: palaamme sitten, kun voimme palata siihen Kuubaan, joka meillä oli.

Petra Autio on tutkinut siirtolaisten suhdetta kotimaahansa Dumontin dynaamisen hierarkian käsitteen kautta. Autio on tehnyt tutkimusta Läntisen Tyynen meren pikkuvaltio Palaulta Yhdysvaltain hallinnoimaan Guamiin muuttaneiden ihmisten keskuudessa (Autio 2001, 91). Palaulta Guamiin lähteneiden suhteet entiseen ja nykyiseen kotimaahansa perustuvat toiminnan samanaikaisuuteen ja kotipaikkojen hierarkkiseen suhteeseen (Autio 2001, 85–86). Kulttuurisesta arvosta nouseva hierarkkinen suhde tarkoittaa, että kulttuurin elementtien suhde arvoon määrittelee niiden hierarkiaa, ja yhteisössä voi olla erilaisia voimasuhteita eri konteksteissa, jotka perustuvat eri kategorioihin. (Autio 2001, 89–90.) Kuuban ja ulkokuubalaisten suhteessa Kuuba, alkuperäinen kotimaa, on hierarkkisessa kuubalaisuuden kokonaisuudessa ehdottoman ensisijainen sijainti suhteessa Yhdysvaltoihin. Kuuba on paikka, johon kaikkien lähteneiden on asemoitava itsensä ja kulttuurinen ja kansallinen identiteettinsä. Lisäksi merkityksiä tuottaa voimakas temporaalinen ulottuvuus: maanpaon ideologian mukaisesti aito kuubalaisuus sijoittuu aikaan ennen 1959 ja vallankumouksen katkoksen jälkeinen sosialistinen aika on poikkeustila, jonka päättymistä on odotettu puoli vuosisataa. Kuubalaisuuden arvo kumpuaa ajasta ennen vallankumousta.

Hierarkkisesti määrittyneen sisäisen ja ulkoisen kuubalaisuuden välillä on dynaaminen, jännitteinen suhde. Sukulaisuussuhteet ja taloudelliset kytkökset ylläpitävät yhteisöllisiä suhteita pakolaisten ja jääneiden välillä. Kuten eräs kuubalaismies Kuubassa käydessäni 2007 minulle totesi, monet ajattelevat, että nyky-Kuubassa voi selviytyä ainoastaan jos on perheenjäsen ulkomailla tai jos itse työskentelee turistitaloudessa. Autiolla Guamiin töihin muuttaneille ”oikeat paikat” kuten Palau voivat merkityksellistää ja organisoida ihmisten toimintaa muualla, sillä kulttuuri on eron rakentumista: ”kaikki eivät ole samaa mieltä Palaun statuksesta asuessaan muualla, mutta kaikilla on oltava joku suhde siihen” (mt., 99; 101). Samaa mieltä ei Miamissakaan Kuubasta olla, eivätkä myöhemmin lähteneet

välttämättä jaa kultaisen sukupolven ehdotonta suhtautumista vallankumouksen katkokseen ”aidon ja oikean” ja ”sosialismin saastuttaman” kuubalaisuuden välillä. Tämän ajattelun taustalla on kuitenkin kuubalaisen maanpaon ideologia, josta kaikilla maanpaossa elävillä on ymmärryksensä, vaikka heidän henkilökohtaiset positionsa siihen vaihtelevatkin.

4.4. Kuubalaisen maanpaon ideologia

Paul James määrittelee kansallisvaltiota ontologisen formaation käsitteen kautta. Tämä sisältää samaan aikaan ideologiset ja subjektiiviset käsitykset sekä objektiiviset rakenteet, joista yhteiskunta koostuu. Nämä ilmenevät sosiaalisen vuorovaikutuksen eri tasoilla, ihmisten välisinä kasvokkaisina (*face-to-face*) tai esimerkiksi joukkotiedotuksen kautta välittyneinä suhteina ja toisaalta symbolisina abstraktioina, jotka kehystävät sosiaalista vuorovaikutusta. (James 1996, xii.) Toinen tapa määritellä ideologian ja ontologian käsitteiden suhde on Bruce Kapfererin käsitys, joka nojaa hänen fenomenologiseen ihmiskuvaansa. Tässä ontologia on yksilökokemuksesta kumpuava käytäntöjen dynamiikka, ideologia taas kokemuksesta nouseva arvo järjestäytyneenä koherentiksi kokonaisuudeksi, joka orientoi ihmisiä maailmassa (Kapferer 1997, 288). Jos Miamin kuubalaista yhteisöä hahmotetaan näiden ideologian ja ontologian määrittelyjen kautta, myös Miamin kuubalaisen maanpaon ideologia on vain yksi ideologia muiden joukossa. Kuubalaiset eivät ole ideologisesti yhtenäinen ihmisryhmä ja vaihtelu sukupolvien ja eri aikoina Kuubasta pois muuttaneiden ryhmien välillä on suurta. Kuitenkin erityisesti ensimmäisen aallon maahanmuuttajien poliittinen ajattelu näyttää jäsentyvän voimakkaasti suhteessa Kuubaan eikä uuteen kotimaahan, ja erityisesti espanjankielisten tiedotusvälineiden tapa käsitellä poliittisia kysymyksiä seurailee maanpaon ideologiaa. Kuubalaissiirtolaisten yhteisössä vallitsevat tietyt, myös maanpaon ideologiaa jäsentävät ontologiset oletukset, jotka näyttävät olevan melko vallitsevia etenkin tutkimieni ensimmäisen aallon maahanmuuttajien keskuudessa. Tässä työssäni seuraan näitä käsityksiä yhteiskunnan ja ideologian rakentumisesta suhteessa sosiaaliseen käytäntöön: ideologia nousee todellisuudesta ja kokemuksesta. Se on siis käsitteellinen kehys, jonka kautta ihmiset järjestävät käsityksiään maailmasta ja omasta paikastaan siinä, suhteessa toisiin ihmisiin ja toisaalta yhteisöstä suhteessa toisiin yhteisöihin. Jos ontologia selittää, mitä maailmassa voi tehdä, ideologia perustelee miksi juuri näin.

Kuubalaistutkija Lisandro Pérezin mukaan Miamin kuubalaisten maanpakolaisuuden ideologiaa (engl. *exile ideology*) luonnehtivat erityisesti seuraavat neljä piirrettä:

1. pääasiallinen puheenaihe edelleen Kuuba
2. äärimmäinen vihamielisyys Kuuban hallitusta kohtaan ja vuoropuhelun vastustus
3. keskustelun yksipuolisuus ja vihamielisyys eroavia mielipiteitä kohtaan
4. republikaanien kannatus kansainvälisten politiikan perusteella (Pérez 1992, 95–97.)

Erityisesti neljäs piirre todistaa Pérezin mukaan tämän ideologian dominoivasta asemasta Yhdysvaltain kuubalaisten keskuudessa edelleen; kuubalaiset ovat ainoa maahanmuuttajaryhmä Yhdysvalloissa, jonka huomattava enemmistö kannattaa republikaaneja (mt., 97). Kuubalaisten keskuudessa republikaanien kannatus on huippuluokkaa, ja vuonna 2000 Bushia äänesti kuubalaisista eräiden arvioiden mukaan yli 80 %⁷. Suhde Kuubaan ja kauppasaarron ylläpitäminen nähdään olennaisempina kysymyksinä kuin Yhdysvaltain sisäpolitiikka ja maahanmuuttajien asema siinä. Tämän tyypittelyn perusteella on selvää, että kuubalaisille Kuuba on yhä ensisijaisesti se maa, jonka asioihin poliittisesti halutaan vaikuttaa. Vihamielisyys hallitusta kohtaan kanavoituu kauppasaarron kannatukseksi, ja toisaalta vuoropuhelun vastustamiseksi; *dialoguero* on Miamissa usein kuultu ja negatiivisesti latautunut sana, joka tarkoittaa ihmisiä, jotka haluaisivat käydä neuvotteluja Kuuban hallituksen kanssa, jotka ovat siis valmiita dialogiin. Haastattelemi kuubalainen taiteilija Humberto Calzada muotoili asian näin :

“Me uskoimme että kaikki dialoguerot olivat vakoilijoita, mutta en usko että se on totta, puolet ja puolet. Puolilla on hyvät tarkoitusperät, mutta heillä on, minun mielestäni, naiivi kuvitelma siitä että [kommunistien] kanssa voisi käydä vuoropuhelua. Ei voi. Jos käyt vuoropuhelua kommunistin kanssa, hän voittaa

⁷ Tämän prosenttiluvun lähteenä on juttu kuubalaisten äänestyskäyttäytymisestä, ”*Cuban Voters Revisited*”: http://bigpicture.typepad.com/comments/2004/07/cuban_voters_in.html. Yksittäinen Bushia suosinut tapahtuma oli paljon julkisuutta saanut pienen lauttapakolaispojan Elián Gonzálezin kotiuttaminen isänsä luokse Kuubaan juuri ennen vaaleja. Yleisesti väitetään, että tämä yhdisti amerikankuubalaiset demokraattihallitusta vastaan.

aina. [...]Mutta monet heistä ovat vakoilijoita, joten tämä aiheuttaa paljon epäluottamusta.”
(Humberto Calzada 11.12.2006)

Maanpakolaisuuden ideologian antagonistinen suhde Kuubaan perustuu tälle epäluottamukselle ja vainoharhaisuudelle: kuka tahansa dialogia kannattava voi olla vakoilija ja kuka tahansa Kuubassa asuva valtion kätyri. Tämän vuoksi kauppasaarron purkamiseen ja kulttuurivaihtoon on suhtauduttava ehdottoman kielteisesti, koska ne viime kädessä hyödyttäisivät vain Kuuban hallintoa. On naiivia ajatella, että Kuuban sosialistihallinnon kanssa voisi käydä vuoropuhelua. Äärimmäinen vihamielisyys on myös purkautunut usein väkivaltana erityisesti Miamissa, jossa vuosina 1972–1999 on kohdistettu ainakin 46 pommiuhkaa tai toteutettua pommi-iskua kuubalaisiin yrityksiin tai Kuuba-politiikkaan liittyen, joista kaksi pommia, vuosina 1988 ja 1990, räjähti Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museolla (lehtiaineisto 4.1). Väkivalta kohdistuu henkilöihin tai instituutioihin, joiden katsotaan suhtautuvan liian myötämielisesti nyky-Kuubaan.

Kun ideologia ymmärretään ihmisten toimintaa suuntaavaksi rakenteeksi, joka arvottaa näitä toimia, ei ideologian ja yksilön toiminnan suhde ole yksiselitteinen. Miamin kuubalaisen yhteisön sisällä erot sukupolvien välillä ovat suuret, ja sukupolvien erilainen suhde amerikkalaiseen ja kuubalaiseen yhteiskuntaan tekee kuubalaissiirtolaisten kulttuurista vaikeasti määriteltävän ilmiön myös sosiaalisen toiminnan tasolla. Tutkimani ensimmäisen aallon maahanmuuttajayhteisö ovat sosioekonomisesti homogeenisin ryhmä kuubalaisia, ja heidänkin keskuudessaan poliittiset mielipiteet toki vaihtelevat suuresti. Kuitenkin maanpaon ideologia on ymmärrettävä kulttuurinen rakenne, joka suuntaa kuubalaissiirtolaisten toimintaa ja esimerkiksi julkista keskustelua amerikankuubalaisissa tiedotusvälineissä. Maanpaon ideologia on ihannemuoto, stereotypia ja poliittinen orientaatio, joka kehystää keskustelua Kuubasta. Sahlinsin mukaan kulttuuristen ilmiöiden arvo sosiaalisilla kentillä on erotettava niiden arvoista silloin, kun ne ovat osa erillisten subjektien elettyä elämää (Sahlins 2000, 272). Kategorioiden suhde toisiinsa tuottaa erilaista arvoa kuin kategorioiden käyttäminen käytännön tilanteissa, jolloin niiden merkitys ei voi olla vaihtelematta yksilön biografisen aseman mukaan (Sahlins 2000, 272). Sahlinsille "toiminta alkaa ja loppuu rakenteessa, alkaa yksilön biografiasta sosiaalisena olentona loppuakseen hänen toimintansa sulautuessa kulttuuriseen käytännölliseen tyhjiöön, systeemiin rakentuneena" (2000, 288). Kun merkityksiä on asetettu uusiin suhteisiin

keskenään, voidaan sanoa, että ne ovat jo muuttaneet kulttuurin rakennetta. On siis olemassa kategorioiden mukaista toimintaa ja toisaalta merkityksiä uudistavaa toimintaa, ja molemmat tapahtuvat systeemin puitteissa, mutta jälkimmäisellä on biografiaan eli subjektin intention pohjaava kyky muuttaa kulttuurista rakennetta. Maanpaon ideologia on tällainen rakenne, joka sitoutuu jokaisen kuubalaisen maanpakolaisen elämään tämän subjektiivisissa elämäkokemuksissa, mutta johon voidaan ottaa erilaisia positioita.

Silvia Pedrazan luokittelussa ensimmäinen muuttoaalto Kuubasta Yhdysvaltoihin koostui maan eliitistä, niistä, jotka ovat lähteneet vuosina 1960–1964 (1996, 264–273). Minun kenttäaineistoni keskittyy tähän kuubalaisten maahanmuuttajien ensimmäiseen aaltoon, joka saapui Yhdysvaltoihin välittömästi vuoden 1959 vallankumouksen jälkeen. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustajat kuuluvat tähän ryhmään, samoin kuin suurin osa sen toimintaa tukeneista ihmisistä. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon entinen johtaja Ileana Fuentes, miamilainen taiteilija Humberto ja entinen kirjastonhoitaja, 87-vuotias Rosita, saapuivat kaikki Yhdysvaltoihin vuonna 1961, ja samana vuonna Kuubasta Hondurasiin lähti myös informanttini Cristina Moran. Kuuban ja Yhdysvaltain ulkopoliittisia suhteita analysoinut tutkija Sarah Blue kuvaa vallankumousta välittömästi seurannutta aikaa vieraantumisen kaudeksi, sillä molemmat valtiot rajoittivat kuubalaisten kanssakäymistä rajojen ylitse, ja saarella asuville yhteydenpito Yhdysvalloissa asuviin sukulaisiin saattoi vaikeuttaa huomattavasti jokapäiväistä elämää ja vaarantaa esimerkiksi pääsyn yliopistoon (Blue 2005, 26). Yksikään näistä neljästä haastatellusta ei ollut käynyt Kuubassa maasta lähtemisensä jälkeen. Ileana Fuentes lähetettiin Yhdysvaltoihin osana Peter Pan -operaatiota, jossa kuubalaisia lapsia lähetettiin katolisen kirkon ja Yhdysvaltain hallituksen avulla pois maasta ilman vanhempiaan vuosina 1960–1962. Fuentes pitää itseään onnekkaana, sillä hänen mielestään juuri se, että hänet lähetettiin pois vanhempiensa luota aikana, jolloin koko perheen ei ollut mahdollista lähteä, on taannut hänelle ajatuksen ja mielipiteen vapauden, jonka Kuubaan jääminen olisi riistänyt (Fuentes 2000). Fuentesin näkemys omasta henkilöhistoriastaan ja koko operaatiosta on jäsentynyt maanpaon ideologian kautta tulkinnaksi, jossa jopa lapsen erottaminen perheestä on parempi kuin elämä kommunistisessa Kuubassa. Tässä Fuentes tulkitsee omaa henkilöhistoriaansa yhteisön ideologisen kehyksen kautta niin, että käsitys menneisyydestä sopii yhteen julkisen kollektiivisen muistin kertomuksen kanssa.

Haastatteleman Miamiin emigroitunut kuubalaistaiteilija Humberto Calzada, joka itsekin sanoi äänestäneensä George W. Bushia presidentinvaaleissa, selittää Miamin kuubalaisten republikaanisuutta historiallisilla syillä:

”[Kuubalaiset ovat] raivoisan oikeistolaisia, ja amerikkalaiset sanovat: ”Kuinka työväenluokka voi olla oikeistolaista?” Mutta he ovat oikeistolaisia koska vasemmisto löi heillä vetoa, he joutuivat vasemmiston huijaamiksi, ja nyt he siirtyvät päinvastaiseen suuntaan, koska vasemmisto petti heidät. He eivät luota kehenkään, joka puhuu sosiaalisista uudistuksista. [...] Kaikki viha demokraatteja kohtaan nousee Kennedyn petoksesta Sikojenlahdella. [...] Ensín Sikojenlahdella, mutta se oli, se olisi voitu vielä korjata, mutta sitten tuli ohjuskräisi. Kennedyt ja Yhdysvallat lupasivat estää kaikki hyökkäykset Kuubaan. [...] Näin heistä tuli Castron poliiseja. He pettivät meidät.”
(Humberto Calzada 11.12.2006)

Calzadan selitys noudattaa maanpaon ideologian logiikkaa ja sen mukaista historiankäsitystä: kun joku on tehnyt sopimuksen Castron kanssa, ei häneen voi luottaa enää koskaan. Vaikka Calzada sanoo puhuvansa työväenluokkaisista kuubalaisista toisina, puhuu hän toisaalla kuitenkin ”meistä” viitaten näin itseensä osana kuvailtavaa ryhmää. Riippumatta sosiaalisesta statuksesta ja siirtolaisuuden sukupolvesta, suhde Kuubaan ja Yhdysvaltoihin on samankaltainen. Nykypäivän poikkeukselliselle äänestyskäyttäytymiselle löytyy looginen historiallinen selitys: Sikojenlahti ja ohjuskräisi ovat käännteentekeviä tapahtumia niillekin kuubalaisille, jotka eivät niiden aikana edes olleet vielä syntyneet – ne ovat osa sosiaalisen yhteisön historiaa, ja sellaisena kehystävät yksilöiden kokemuksia. Viimeisimpänä Elián Gonzálezin tapaus toi uudestaan pintaan vastakkainasettelun Yhdysvaltain hallituksen ja kuubalaisten välillä, ja pojan palauttamista Kuubaan kuvasi jälleen petetyksi ja väärinymmärretyksi tulemisen tunne. Vaikka Kuubaan palaaminen on Miamin ensimmäisen aallon kuubalaissiirtolaisille ollut yli viisi vuosikymmentä elänyt unelma, tekee kommunistinen hallinto nyky-Kuubasta epäilyttävän ja valheellisen. ”Vanha Kuuba”, *la Cuba Vieja*, on se kulttuurisen arvon ilmentymä, johon nähden muiden paikkojen on asetettava hierarkkiseen suhteeseen ja jonka mukaan toiminnan arvo määräytyy. Pakoon lähteneille paikkojen hierarkiassa temporaalinen ja maantieteellinen ulottuvuus ovat väistämättä yhteen kietoutuneet. Haastatteleman taitelija Humberto Calzada vastasi kysymykseeni Kuubaan palaamisesta:

“En usko että on mitään mahdollisuutta, että palaisimme. Koska se on... toinen maa. Ei se sama Kuuba jonka minä... Se on kommunistien piirre, että

kun he ottavat jotain valtaansa, he muuttavat kaiken. Yksikään instituutio ei säily ennallaan.”
(Humberto Calzada 11.12.2006)

5. Siirtolaisuuden sukupolvet Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon kriisissä

Harva Miamin kuubalainen on äärimmäinen edellä määritellyn maanpaon ideologian kannattaja. Kuten Andy Gomez haastattelussani totesi (13.11.2006), eniten ääntä pitää pieni vähemmistö amerikankuubalaisista. Kuitenkin Yhdysvalloissa asuvien kuubalaisten suhde Kuubaan on väistämättä maanpaon ideologian välittämä. On otettava kantaa siihen, kuinka äärimmäisen paha Fidel Castro onkaan, kuinka tiukka kauppasaarron tulee olla, tulisiko taideteosten kuulua kauppasaarron piiriin, ja niin edelleen. Pieniltä vaikuttavat mielipideerot muuttuvat valtaviksi, kun niiden kautta ollaan määrittelemässä kansakuntaa.

5.1. *Museon kriisi*

Marshall Sahlinsin mukaan historiallisilla tapahtumilla on kykyä tuottaa kulttuurista muutosta, eikä tätä kykyä voida objektiivisesti havaita – historialliset vaikutukset liittyvät siihen, miten tapahtuman ominaisuudet erotellaan kyseessä olevassa kulttuurissa tavalla, joka ei koskaan ole ainoa mahdollinen (Sahlins 2005 [1991], 299). Kulttuuri nähdään nimenomaan tämänhetkisen tilanteen järjestämisenä suhteessa menneisyyteen (Sahlins 1998, 33). Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museolla 22.4.1988 pidetty huutokauppa oli merkityksellinen monella tasolla ja yleisen tulkinnan mukaan koko museon toiminnan rappeutuminen oli seurausta tämän huutokaupan aiheuttamista ristiriidoista. Tämä yksittäinen tapahtuma saa merkityksensä ja arvotetaan Miamin kuubalaisessa yhteisössä maanpaon ideologian kautta ja näin huutokaupasta tuli museon ja sen kriisin symboli. Tapahtumat huutokaupan ympärillä olivat myös dramaattisia: järjestettiin mielenosoituksia ja -ilmauksia, museon vuokrasopimus irtisanottiin ja taideteoksia takavarikoitiin laittomin perustein, räjäytettiin pommeja ja nykykuubalaisen taiteilijan teos poltettiin museon ulkopuolella (lehtiaineisto 4.2). Ei ihme, että ne herättivät myös lehdistön ja laajemman yleisön kiinnostuksen. Toisaalta museolla oli jo pidetty samantyyppinen taidehuutokauppa edellisenä vuonna, mutta siitä ei syntynyt sen enempää mediatapahtumaa kuin julkista keskusteluakaan Kuubasta tuoduista teoksista huolimatta.

Vielä vuoden 1988 tammikuussa, kolme kuukautta ennen museolle kohtalokkaaksi koitunutta kuubalaisen taiteen huutokauppaa, The Miami Herald kirjoitti museon toiminnassa vuodesta 1987 mukana olleesta ryhmästä nimeltään La Nueva Generación, Uusi Sukupolvi, jonka jäsenet olivat tulleet Yhdysvaltoihin nuorina lapsina tai ovat syntyneet siellä:

”Ennen tämä oli kuin temppeli, paikka jossa muistella vanhoja aikoja,” sanoi ryhmän puheenjohtaja **Roberto Oliva, 38**, pörssimeklari. ”Uusi sukupolvi katsoo tulevaisuuteen.”

Silvia Karmen, 22: ”Kaikki ajatelevat, että ’joo, Kuubalainen museo, siellä tehdään vaan kaikkea vanhaan Kuubaan liittyvää’. Mutta nyt meillä on ryhmä nuoria jotka tuovat tänne raikkautta.”

Carmen Franchi de Alvaro, 26: ”Se on vähän niin kuin, että ’Oho, se on ok, nyt voin mennä Kuubalaiseen museoon.”

(Lehtiaineisto 3.4.)

Uuden sukupolven oli tarkoitus tuoda uudenlaista toimintaa museolle ja laajentaa sen kohderyhmää, mutta heidän ei ollut helppoa päästä mukaan toimintaan – muun muassa ryhmän nimeä kritisoitiin ”liian kommunistiseksi” ja sen vaihtamista vaadittiin museon johtokunnan kokouksessa (kirje 3). Uusi sukupolvi väistyi kuitenkin museon toiminnasta, kun vuonna 1988 järjestetty huutokauppa museolla johti museon toiminnan kriisiytymiseen, eikä siitä sittemmin ole mainintoja aineistoissani. Vanha sukupolvi syrjäytti uuden, joka ei tosin näyttänyt koskaan saaneenkaan jalansijaa museon toiminnassa.

Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustamisen vuonna 1973 ja institutionalisoitumisen jälkeen museon toiminta joutui vaikeuksiin, joissa käännekohtana on vuonna 1988 sen tiloissa järjestetty taidehuutokauppa. Huutokaupan avulla oli tarkoitus kerätä varoja museon toimintaan, ja samanlainen tilaisuus oli jo järjestetty kerran aiemmin museon tiloissa. Tällä kertaa kuitenkin jo ennen huutokaupan pitämistä levisi huhuja siitä, että osa tauluista olisi jossain vaiheessa ollut takavarikoituina Kuuban hallituksella, ja se, miten ne olivat päätyneet museolle, olisi epäselvää. Lisäksi huutokaupassa kaupattiin vielä Kuubassa asuvien taiteilijoiden teoksia, mitä jotkut pitivät yhteistyönä Castron hallinnon kanssa. Museon silloinen johtaja Ramon Cernuda otti suoraan yhteyttä yhden kiistanalaisen taulun omistajaan Antonio Prío Sócarrasiin ja pyysi tätä noutamaan teoksen museolta,

mutta Prío Sóccarras halusikin lahjoittaa taulun museolle, joka puolestaan kieltäytyi ottamasta vastaan kiistelyä teosta. (Lehtiaineistot 1.9 ja 4.2; kirje 4.) Tarinoissa museosta johtaja Ramon Cernuda ja tämän järjestämä huutokauppa ovat syyllisiä siihen, että yhteistä linjaa museon toiminnalle ei myöhemminkään onnistuttu palauttamaan:

”Ja sitten tuli huutokaupan aika. Se oli Cernudan tekosia, ja toi mukanaan suuren välirikon meidän keskuudessamme. Koska jotkut ihmiset ajattelivat, että huutokaupassa pitäisi olla kuubalaisia maalauksia. [...] Kun ryhmä perustettiin, kaikki olivat älykkäitä ihmisiä. Minä olin kaikkein vähiten älykäs, uskoisin. Mutta tulimme oikein hyvin toimeen keskenämme. Ja kaikki alkoi jo sujua oikein hienosti, mutta sitten tuli tämä jakautuminen.”
(Rosita Abella, haastattelu 14.11.2006.)

Kriisistä oltiin montaa mieltä. Toisaalta ajateltiin, että kyse oli kahden poliittisen näkemyksen törmäyksestä – niiden, jotka kannattivat diplomaattisten suhteiden ja dialogin rakentamista Kuuban valtion kanssa, ja niiden, joista tämä oli moraalitonta ja soti museon perustajien tavoitteita vastaan. Jotkut olivat sitä mieltä, että huutokauppa ei ollut museolle sopivaa toimintaa, eikä sellaisia olisi pitänyt järjestää lainkaan – huolimatta siitä, että näin oli jo tehty edellisenä vuonna. Vuonna 1995 museota johtamaan valittu Ileana Fuentes totesi lehtihaastattelussa seuraavasti:

”[Numero yksi,] ristiriita koski kaupallista toimintaa, huutokauppaa jota ei olisi koskaan pitänyt olla. Numero kaksi, museoita ei ole tarkoitettu yksityishenkilöiden, johtokuntien jäsenten, kokoelmien esittelyyn. [...] Kun Kuubalaisen museon ihmiset pitivät esillä ja huutokauppasivat omistamiaan teoksia, niiden arvo nousi välittömästi.”
(Lehtiaineisto 1.18)

Haastatellessani tätä museon entistä johtajaa Ileana Fuentesia ymmärsin, kuinka eri tavoin museon tapahtumia tulkitaan myös niihin osallistuneiden keskuudessa. Fuentesin johtajakausi kesti vain kahdeksan kuukautta vuonna 1995, josta kaksi viimeistä kuukautta palkatta museon varojen ehdyttyä (haastattelu 3.12.2006). Fuentesin kertomus museon tapahtumista poikkesi huomattavasti siitä mielikuvasta, jonka aiempi, lähinnä lehtikirjoittelusta koostuva aineistoni oli antanut. Fuentesilla oli omasta mielestään museoalalle koulutettuna ja kuubalaisen taiteen tutkijana ammattimaisempi näkökulma museon pyörittämiseen kuin sen perustajilla. Fuentes kuvailee huutokaupan jälkeisiä tapahtumia omasta näkökulmastaan:

”Koska minulla on museokoulutus, ja kokemusta, voin sanoa että kenelläkään koko museon historiassa, ei alkuperäisillä eikä niillä jotka jäivät, kenelläkään, ei ollut museoalan koulutusta. Joten sen takia Kuubalaisesta museosta tuli taidegalleria, ja sen sijaan että olisivat kehittäneet museolle omaa kokoelmaa jota olisi voitu pitää esillä, ne johtokunnan jäsenet jotka olivat keräilijöitä, omistautuivat omille kokoelmilleen. Esimerkiksi Ramon Cernuda.”
(Ileana Fuentes 3.12.2006)

Fuentesin tarinan valossa ei ole yllättävää, että huutokaupasta seuranneet vastoinkäymiset romuttivat museon toiminnan ja johtivat sen lopettamiseen. Koska instituution tausta oli pikemminkin ideologinen kuin ammattimainen, ei sen käytäntö koskaan päässyt vastaamaan tavoitteisiin, ja yksilöintressit pääsivät vaikuttamaan liikaa museon linjaan sen yhteisöllisen edustavuuden kustannuksella.

Huutokauppapäivän käännekohta oli, kun Sikojenlahden prikaatin veteraani Jose Juara osti 500 dollarilla Manuel Mendiven teoksen *El Pavo Realin* (suom. *riikinkukko*), käveli taulun kanssa ulos museosta ja poltti taulun 500 mielenosoittajan laulaessa Kuuban kansallislaulua. Juaran mukaan tempauksen syynä oli "Kuuban hallituksen yhä näkyvämpi ideologinen penetraatio kuubalaisten yhteisössä". (Lehtiaineisto 4.2.)

Kuva 10. Nykykuubalaisen taiteilijan Manuel Mendiven teos *El Pavo Real* (*Riikinkukko*) vuodelta 2007. Jose Juara osti ja poltti taitelijan saman nimisen teoksen vuonna 1988 Kuubalaisten taiteen ja kulttuurin museon huutokaupassa. Kuvan teos lienee rinnakkaisteos poltetun teoksen motiivista. Kuvan lähde:

<http://www.latinamericanart.com/es/obras-de-arte/manuel-mendive-el-pavo-real.html>

Manuel Mendive on edelleen tuottelias ja kansainvälisesti tunnustettu nykykuubalainen taiteilija, jonka teokset kuvaavat usein afrokuubalaisia uskonnollisia aiheita naivistiseen tyyliin, ja jota ei ole koskaan pidetty poliittisena aihepiiriltään (lehtiaineistot 1.28 ja 4.2). Tähän peilattuna José Juaran teko oli korostetun poliittinen teko ja väkivaltainen hyökkäys taiteen ilmaisunvapautta kohtaan. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon silloinen johtaja

ja taidekeräilijä Ramon Cernuda vertasi teoksen polttamista natsien juutalaisvainoihin ja totesi, että ”taulun polttaminen ja kirjan polttaminen ovat sama asia” (lehtiaineisto 4.2). Alkuperäisestä taulusta ei ole saatavilla kuvaa, mutta Mendiven saman niminen teos vuodelta 2007 lienee toisinto poltetusta maalauksesta. Sisällöllisesti *Riikinkukossa* sen enempiä kuin muussakaan Mendiven taiteessa ei voida nähdä viitteitä sosialistisen Kuuban politiikasta tai muuten avoimen poliittisia aiheita. Juaran teko oli performatiivinen yritys määrittellä sitä, mitä kuubalaisuudeksi saa sanoa: maanpaon ideologian mukaisesti autenttisenä kuubalaisuutena ei voi pitää mitään, mikä on syntynyt sosialistisessa Kuubassa. Manuel Mendive taiteilijana, joka ei ole julkisesti sanoutunut irti Kuuban hallinnosta, edustaa ensisijaisesti sitä. Sosialistisessa Kuubassa tuotetut teokset ovat korruptoituneita ilmiönsustaan riippumatta, sillä ne assosioituvat Castron Kuubaan. Tässä kuubalaisuuden määrittelyprosessissa Miamin kuubalaiset ovat alisteisia Kuuban valtiolle, sillä kun Kuubassa taideteos on määritelty taiteeksi ja autenttisen kuubalaisen kulttuurin edustajaksi, sitä ei voida enää määrittellä uudestaan puhtaasti esteettisten arvojen perusteella – teos osana sosialistisen Kuuban virallista kansallisperintöä on peruuttamattomasti politisoitu. Kun maanpaon ideologian projektina on pitää huolta etäisyydestä sosialistiseen Kuubaan, on selvää, että rajojen yli liikkuvat taiteilijat ja taideteokset herättävät levottomuutta.

Näiden tapahtumien jälkeen 30 yksityishenkilöä ja 14 järjestöä pysyivät museon johtokunnan pikaista eroa, koska museo ei heidän mukaansa toteuttanut alkuperäistä ”isänmaallisuuden ideaalia ja päämäärää”. Museon perustajien joukkoon kuulunut Ofelia Tavares totesi, että hänen mielestään museo oli vain ”fasadi, jonka avulla Fidel Castro sai myydä kommunistista taidetta täällä [Miamissa]”. Vetoimuksessa pyydettiin Miamin kaupunginhallitusta purkamaan vuokrasopimus museon kanssa. (Lehtiaineisto 1.9.) Niinpä museon johtokunta jakautui kahtia: niihin, jotka eivät suostuneet eroamaan, ja niihin, jotka erosivat, koska toiset eivät suostuneet eroamaan – edelliset kannattivat kulttuurivaihtoa Kuuban kanssa, jälkimmäiset eivät. Museon sisäiset kiistat politisoituivat, ja ne rinnastettiin tiedotusvälineissä ja osallisten omissa kertomuksissa ulkopoliittisiin ja lainsäädännöllisiin kysymyksiin – ne jäsenyivät vastakkainasetteluna kahden ryhmän välillä: niiden, jotka suosivat vuoropuhelua Kuuban hallituksen kanssa, ja niiden, joiden mielestä kauppa-aarron tuli olla absoluuttinen ja ulottua myös kulttuurituotteisiin. Taidekeräilijä ja huutokauppaan osallistunut Ramon Cernuda kieltäytyi eroamasta, vaikka johtokunnan puheenjohtaja Nunzio Mainieri pyysi tätä eroamaan. (Lehtiaineisto 1.9.)

Haastatteleman Humberto Calzada, joka asettui museon johtokunnasta eronneiden kannalle, totesi minulle, ettei hänen mielestään kyse ollut vain kulttuurivaihdon kannattamisesta tai vastustamisesta:

“Joten nämä olivat ihmisiä, jotka, me emme olleet sitä vastaan että he asuivat Kuubassa, mutta vastustimme heitä koska he olivat Kuuban hallituksen virkamiehiä. [...] Huutokauppa, he keräsivät sillä varoja museolle, he myivät tauluja taiteilijoilta jotka asuivat Kuubassa, mutta tosiasia on, ei siksi että he olivat Kuubasta vaan koska [...] nämä neljä taiteilijaa olivat Kuuban hallituksen virkailijoita. [...] He olivat, tavalla tai toisella, olivat salaisessa poliisissa tai he olivat, heitä tukivat nämä tahot, virallisia taiteilijoita.”

(Humberto Calzada 11.12.2006)

Vaikka Calzada esittää asian näennäisen neutraalisti, on selvää, että taiteilijoiden leimaaminen Kuuban hallituksen virkamieheksi on ideologinen tulkinta heidän taustastaan. Jälleen kerran toistuu ajatus siitä, että kuubalaisena on paras valita puolensa. Jos ei julkisesti irtisanoudu valtion sosialismista, on käytännössä Castron agentti. Argumentissa ei ole kyse teosten taiteellisista arvoista tai sisällöistä, vaan siitä, että he edustavat virallisen Kuuban yhteisöä, jota ei saa päästää määrittelemään maanpaossa tuotettua kuubalaisuutta.

Museo menetti huutokaupan ympärille kehkeytyneiden erimielisyyksien seurauksena vähäisenkin julkisen rahoituksen ja kärsi kahdesta pommi-iskusta vuosina 1988 ja 1990 (lehtiaineisto 1.15 ja 4.1). Huhtikuun 1988 tapahtumilla oli myös seurauksia Yhdysvaltain lainsäädäntöön koskien Kuuban kauppasaartoa. Huutokaupan jälkeen Yhdysvaltain valtion agentit tekivät yllätystarkastuksen Cernudan asuntoon ja takavarikoivat 240 kuubalaista alkuperää olevaa maalausta, koska väittivät tämän rikkoneen kauppasaartoa. Myöhemmin takavarikko todettiin laittomaksi, ja samalla liittotuomioistuin poisti kuubalaisen taiteen maahantuonnin ja jälleenmyynnin kiellot laista sananvapauden vastaisina (lehtiaineisto 4.2). Miamin kaupunki heräsi myös huutokaupan jälkeen tarkastelemaan museon toimintaa lähemmin, ja pyysi jo kesäkuussa 1988 museolta selvitystä siitä, onko se harrastanut tiloissa voittoa tuottavaa toimintaa tai mainostanut tapahtumiaan ilman lupaa, joka vuokrasopimuksen mukaan siltä olisi vaadittu. Kaupungin lakimies lähetti myös museolle kirjeen, jossa väitettiin huutokaupan rikkoneen Yhdysvaltain lakeja ja nimenomaan kauppasaartoa, koska huutokaupassa oli myyty Kuubassa asuvien taiteilijoiden teoksia. (Kirjeet 5 ja 6.) Useat kuubalaisen yhteisön jäsenet pysyivät huutokaupan jälkeen takaisin lahjoituksia, joita olivat tehneet museolle (kirje 11). Vuonna 1989 Miamin kaupunki ilmoitti

irtisanovansa museon vuokrasopimuksen ja myyvän museorakennuksen, koska museolla oli pidetty sopimuksen vastaisesti huutokauppoja (kirjeet 17, 19 ja 20; lehtiaineisto 1.15). The Miami Heraldissa kirjoitettiin, että museo irtisanottiin, koska yksikään poliitikko Miamiassa ei haluaisi näyttää siltä että olisi kommunismin puolella – ”*No Miami politician wishes to be denounced as soft on communism*” (Lehtiaineisto 3.7). Toukokuussa 1991 tuomari James Lawrence King tekikin oikeuden päätöksen, että Miamin kaupunki oli rikkonut lakia sanoessaan irti museon vuokrasopimuksen (lehtiaineisto 1.16) ja esti päätöksen nojalla kaupunkia koskaan häätämistä museota sananvapautteen vedoten (lehtiaineisto 4.2). Kuitenkin epäluottamus museota kohtaan oli syntynyt, eikä rahoittajia ollut helppoa saada vakuutettua siitä, että museon toimintaa kannatti vielä tukea. Huutokaupan ja vuokrasopimuksen irtisanomisen jälkeen museon toimintaa ei enää saatu jaloilleen.

Huutokaupan jälkeen museon johtokunta ei päässyt yhteisymmärrykseen museotoiminnan jatkamisesta. Vuonna 1995 museolle päätettiin palkata uusi, ulkopuolinen johtaja, jotta vanhoista riidoista päästäisiin eteenpäin. Ileana Fuentes tuli New Yorkista johtamaan museota ja yritti toimia välittäjänä eri osapuolten välillä. Fuentes kertoo lehtihaastattelussa, että hänen saapuessaan museoon olivat sen varastot kauheassa kunnossa, eikä mitään papereita ollut tallessa – hän remontoi perheineen heitteillä ollutta museorakennusta, muttei alle kaksivuotisen johtajuutensa aikana ehtinyt saada sitä kuntoon yleisöä varten. (Lehtiaineisto 1.19.) Fuentes suunnitteli museolle näyttelyjä operaatio Peter Panista, kuubanjuutalaisten diasporasta, ja afrokuubalaisista juurista, mutta näitä ei koskaan ehditty pitää (lehtiaineisto 1.18.) Vuonna 1996 museo vaihtoi nimensä johtokunnan päätöksellä ja johtajan mielipiteen vastaisesti, jonka jälkeen sen piti tulla tunnetuksi *Museo Cubano de las Americas*:ina, Amerikkojen kuubalaisena museona. Ileana Fuentes kuitenkin lopetti työnsä museon johdossa, koska johtokunta ei kyennyt tekemään yksimielisiä päätöksiä joiden avulla toimintaa olisi saatu elvytettyä, eikä museo rahoituksen puutteessa ollut maksanut hänelle palkkaa kuukausiin. (Lehtiaineisto 1.19; Ileana Fuentesin haastattelu 3.12.2006.)

Fuentesin lähdön jälkeen museon toiminta oli satunnaista, eikä näinä vuosina järjestetyistä tapahtumista ole lähteissäni useitakaan mainintoja. Maaliskuussa 1997 järjestettiin keskustelutilaisuus kuubalaisrunoilija Pura del Pradon runoudesta, ja tapahtuman käsiohjelmasta käy ilmi, että museon johtajana toimi tuolloin Ofelia Tavares, ja museon nimi oli jälleen vaihdettu – nyt muotoon *Cuban Museum/Museo Cubano* (muu alkuperäislähde

2) . Kesäkuussa 1999 museon johtokunnan jäsen Maria Cristina del Valle ilmoitti El Nuevo Heraldissa, että museon kokoelmat siirretään varastoon. Museon entinen johtaja Ileana Fuentes totesi samassa yhteydessä, että museo on lopetettava, ja kokoelmat siirrettävä osaaviin käsiin. Kokoelmien siirtämisestä neuvoteltiin Florida International Universityn ja University of Miamin kanssa. (Lehtiaineisto 1.19.) Vuonna 1999 museon kokoelmien 280 teosta lahjoitettiin Lowe Art Museumiin University of Miamissa (lehtiaineisto 1.23) ja loputkin museon kokoelmat siirrettiin Loween vuonna 2002, mihin asti ne olivat olleet varastoituina yleisöltä piilossa (Ileana Fuentesin haastattelu 3.12.2006).

5.2. Kulttuuripolitiikkaa: ilmaisunvapaus ja kauppasaarto

“No, minäpä kerron sinulle yhden jutun. Minun mielestäni taide on taidetta. Eikä taidetta pidä sekoittaa politiikkaan.”
(Rosita Abella, 14.11.2006)

Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo ja siellä vuonna 1988 pidetty huutokauppa herättivät julkisuudessa myös paljon keskustelua taiteen ja politiikan suhteesta. Huutokaupalla ja sen jälkeisillä taidetakavarikoilla oli myös konkreettisia lainsäädännöllisiä vaikutuksia, sillä niistä nousseen oikeusjutun ratkettua museon johtaja Ramon Cernudan hyväksi ”taideteokset ja informaatiomateriaali” rajattiin kauppasaarron ulkopuolelle. Vuodesta 1989 lähtien taideteokset tai muut julkaisut eivät näin ollen ole kuuluneet lain mukaan Yhdysvaltain kauppasaarron piiriin ja taiteen maahantuominen Kuubasta on ollut täysin sallittua. (U.S. Department of the Treasury 2001; lehtiaineisto 4.2.) Miamin kuubalaisessa yhteisössä kaikkea pidetään poliittisena, ja toisaalta – kaikkea pidetään taloudellisena; taiteen ja politiikan suhteesta käytävä keskustelu koskee myös kauppasaartoa ja sitä, voiko taiteen ja kulttuurin taloudellista ulottuvuutta erottaa muusta kaupallisesta toiminnasta. Yhdysvaltain ulkopoliittiset suhteet Kuubaan merkitsevät Miamin kuubalaisille symbolisesti enemmän kuin Yhdysvaltain hallitukselle, eikä heille kauppasaarron merkitys ole vain taloudellisen toiminnan rajoittamisessa vaan kommunistihallituksen moraalisisessa tuomitsemisessa (Castro 2000, 301). Kun kauppasaarron perusteena pidetään sitä, ettei Kuuban sosialistihallintoa tule tukea taloudellisesti, ei näin tulisi tehdä myöskään taiteen

ostamisen kohdalla – vaikka musiikin, kirjallisuuden tai kuvataiteiden levittämisen rajoitukset taas puolestaan sotivat monien mielestä ilmaisunvapautta vastaan.

Kuva 12. Tarra miamilaisessa sähkökaapissa: ”*Ei dollareita Castrolle – kannattakaamme kunden kuukauden lykkäystä*”. Kuudella kuukaudella viitataan kauppasaartosäädökseen, jonka perusteella Yhdysvallat voisi kohdistaa sanktioita ulkomaisia, Kuuban kanssa kauppaa tekeviä yrityksiä kohtaan. Säädöksen toimeenpanoa on lykätty kansainvälisen painostuksen vuoksi vuodesta 1996 alkaen kuuden kuukauden välein.

Kuubalaista museota perustamassa olleen haastateltavani Rosita Abellan mielestä taiteen ja politiikan ero tulisi pitää selkeänä. Taide on taidetta ja politiikka politiikkaa, eikä niitä tulisi sekoittaa. Vaikka museon päämäärät olivat alusta alkaen avoimen poliittisia ja maanpaon ideologian sävyttämiä, eivät kaikki kannattaneet nyky-Kuuban boikotoimista. Museo perustettiin kuitenkin, ”jottei tulevaisuudessa olisi vääristeltyä kuvaa Kuuban kulttuurista sellaisten historioitsijoiden toimesta, jotka eivät sitä tunne” (Museon päämääriin liittyvät tiedonannot 1). Kuuban hallinto möi huhujen mukaan kansallistamaansa kuubalaista taidetta ulkomaille ja Rosita piti tätä osoituksena epäisänmaallisuudesta ja korruptiosta, jonka vääristämästä kuubalaisesta kulttuurista tuli sanoutua irti.

“Ja kuitenkin tämä kyseinen hallitus, Fidel, hyökkäsi taiteilijoita vastaan, otti heiltä paperit, ymmärräthän. Mielestäni politiikka on ihan oma asiansa. Mielestäni, sanovat, että politiikka on likaista, mutta ei. Poliitiikka ei ole likaista. Sen likaavat korruptoituneet ihmiset. Koska pelkäänpä että he varastivat miljoonan, he varastivat neljäkymmentä. Mitä sinä teet neljälläkymmenellä miljoonalla? Ja entäpä mitä teet taideteoksilla?”

(Rosita Abella 14.11.2006)

Kertomukset omaisuuden takavarikoinneista ja siihen liittyvistä epäselvyyksistä ovat tyypillisiä Miamin kuubalaisten keskuudessa. Omaisuuden kansallistaminen ei näissä kertomuksissa ole yhteiskunnallinen uudistus vaan omaisuusrikos, joka henkilöityy Fidel Castroon. Miamin kuubalaisessa historiantulkinnassa, joka on Eidsonin (2005) termin vastamuistia virallisen historiantulkinnan vastapainona, Castro ei tee talouspoliittisia

uudistuksia vaan rikoksia yksityisiä ihmisiä kohtaan. Rosita korostaa, että kyse ei ole politiikasta, vaan korruptoituneista ihmisistä, yksittäisistä henkilöistä, jotka anastavat toisten omaisuutta – ja joita lopulta kuitenkin edustaa Fidel Castron hahmo. Sosialistien suorittamat takavarikoinnit ja kansalliseen perintöön kuuluvien teosten hajaantuminen maailmalle oikeuttivat museon kokoelmien kartuttamista ”kansallisperinnön säilyttämisenä”, mutta museon tarkoitus oli säilyttämisen ohella myös muistuttaa: tarjota tila muistelulle (Fabian 2007, 105) maanpakolaisille, joiden muistoilla ei ollut valtion legitimaatiota.

Vuonna 1962 Kuubasta lähtenyt museoalan asiantuntija Ricardo Viera totesi Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museosta, että sen tulisi olla ”kansan sielu, joka heijastuu kaikissa sen taiteellisissa, kansanperinteellisissä, etnisissä ja kulttuurisissa ilmenemismuodoissa” (lehtiaineisto 2.6). Tässä kansanperinne näyttäytyy luonnollisena kansan ominaisuutena ja kansa on itsestään selvä, yhtenäinen ja yhden sielun omaava entiteetti. Suurin osa museota rakentaneista kuitenkin piti taidetta ja politiikkaa auttamattomasti yhteen kietoutuneina ilmiöinä. Ihmisoikeusaktivisti Armando Vallares totesi Miami Newsille huutokaupan jälkeen vuonna 1988, että ”minkä tahansa muun maalaiselle voisi sanoa, että taide on kaiken tämän yläpuolella, mutta kuubalaiselle tätä ei voi sanoa. Me olemme kansa joka on kärsinyt liian paljon, ja taide ja politiikka, nämä kaksi asiaa eivät ole erillisiä” (lehtiaineisto 9.2). Miamissa kuubalaisen taiteen, niin maalaustaiteen kuin nykykuubalaisten yhtyeiden tai muusikoiden musiikinkin esittämistä vastustetaan usein niin äänekkäästi, että siitä tulee paikallisille yrittäjille taloudellinen riski. Tämä johtaa usein siihen, että kuubalaisten musiikki- ja tanssiryhmien esityksiä perutaan ja suunnitteilla olleet kuubalaistaiteilijoiden näyttelyt eivät koskaan toteudu. Niin kauan, kun taideteokset pysyvät yksityisissä kokoelmissa, ei ongelmaa ole, mutta kun niitä esitetään julkisesti, niistä tulee osa kuubalaisen kulttuurin keskustelua. Jotta maanpaon ideologian mukainen autenttinen kuubalaisuus voidaan pitää erillisenä sosialistisen Kuuban kansankulttuurista, on pidettävä tiukasti yllä rajoja, jotka määrittävät, mitä saa julkisesti sanoa ja nähdä. Taidekauppias Fred Snitzer totesi 1998 Miami New Timesille: ”Ei siinä ole sellaisessa asemassa, että haluaisi vieraannuttaa 50 % yhteisöstä. Minulla on ollut tilaisuuksia asettaa näytteille taidetta Kuubasta, mutta en ajatellut että se on sen arvoista, että ihmiset suuttuvat. [...] Ei mikään muutu, kun [taidetta Kuubasta] tuodaan tänne, joten sanon, älkää tehkö sitä” (lehtiaineisto 4.4). Riippumatta Yhdysvaltain lainsäädännöstä, joka on vuodesta 1989 sallinut taiteen

tuomisen sananvapauden nimissä, monien mielestä ainoastaan nykyhallinnosta julkisesti irtisanoutuneiden taiteilijoiden – toisin sanoen Kuubasta lähteneiden – teoksia tulisi esittää julkisesti.

Vaatimus kuubalaisen taiteen kieltämisestä perustuu usein väitteelle, että taiteilijat olisivat suorassa suhteessa Kuuban valtioon ja palvelisivat tämän intressejä. Toimittaja Ricardo Pau-Llosa ottaa kantaa Yhdysvalloissa kiertäneen kuubalaistaiteilijoiden näyttelyn Miamin vierailun peruuntumiseen aikakauslehti *La Nueva Cubassa* (lehtiaineisto 5.1). Pau-Llosa syyttää miamilaislehtiä, erityisesti *The Miami Heraldia*, asenteellisuudesta – hänen mukaansa ne väittävät, että jos taiteilija asuu Kuubassa, hänet leimataan turhan lievästi vain “ihmiseksi, joka ei ole tehnyt pesäeroa Castron hallitukseen”. Pau-Llosan mukaan tämä on aivan liian mieto ilmaus, koska peruuntuneessa näyttelyssä esitelty neljä taiteilijaa olivat olleet hänen mukaansa kommunistisen puolueen jäseniä ja ammatillisessa mielessä hallitusta lähellä. Hän vertaa tilannetta Etelä-Afrikkaan, ja siihen, kuinka eri tavalla suhtauduttaisiin apartheid-politiikkaa kannattaviin eteläafrikkalaisiin taiteilijoihin ja heidän teostensa myymiseen huutokaupassa. Pau-Llosa ilmaisi nämä mielipiteensä vuonna 2002, jolloin kuubalaisen taiteen myynti ja maahantuonti oli ollut kauppasaarron ulkopuolella jo yli kymmenen vuotta (lehtiaineisto 4.2). Kuubassa asuvia kuubalaistaiteilijoita pidetään Kuuban valtion käytyinä, ja heidän yksilöllisyytensä asettuu kyseenalaiseksi – heissä ruumiillistuu jokin sellainen pahuus, joka täytyy pitää kaukana Miamin kuubalaisesta yhteisöstä. Maanpaon ideologian kautta ajatellen olisi vaarallista tunnistaa Kuuban kuubalaisissa individualistisesti määrittynyt erillinen henkilö, jolla olisi oma poliittinen näkemyksensä ja omat mielipiteensä – Kuubahan on aivopessyt kansalaisensa hyväksymään repressiivisen järjestelmänsä. Kuuban vertaaminen historian hirmutekoihin on yleinen tehokeino Miamin kuubalaisessa retoriikassa. Samat apartheid- ja natsivertaukset toistuvat 1989 *New York Timesille* kuubalaistaiteilijoiden vastustamista perustelevan klubinomistajan Leslie Pantin puheissa. “Juutalaiset haluavat kieltää natsit, ja se on OK. Ihmiset kieltävät eteläafrikkalaiset apartheidin takia, ja heille osoitetaan suosiota. Mutta me kiellämme jotakin, ja puhutaan ’noista hulluista kuubalaisista’. Olemme väsyneitä siihen.” (Lehtiaineisto 6.1.)

5.3. Museoinstituutio ja maanpaon ideologia julkisen kollektiivisen muistin kontrollina

Museo-sanana etymologiset juuret merkitsevät ”paikkaa, joka on omistettu muusille” (Stocking 1985, 3). ”Museot ovat instituutioita jotka on omistettu materiaalistien *objektien* keräämiselle, säilyttämiselle, esillepanolle, tutkimiselle ja tulkitsemiselle. [...] Kuitenkin siirrettyinä niiden alkuperäisestä ajan ja paikan kontekstista, ja uusissa kontekstualisoinneissa, jotka saattavat pyrkiä luomaan näitä uudelleen, museossa olevien objektien merkitys on aina hyvin problemaattinen. Näin on vielä selkeämmin silloin, kun objektit joita museovieraat havainnoivat, ovat ”selviytyjiä”, eivät vain siitä menneisyydestä josta kokoelma ne riisti, vaan niistä myöhemmistä menneisyyksistä joihin jokainen näyttely on ne sijoittanut.” (Stocking 1984, 4) Museo on inspiroivien objektien kokoelma, joiden on tarkoitus innoittaa vierailijaa pohtimaan yhteisön historiaa ja omaa menneisyyttään. Museoissa rakennetaan ryhmäidentiteettiä yhteisen menneisyyden avulla, tuottamalla sitä uudestaan tarkoin valittujen objektien kautta ja asettamalla ne uusiin konteksteihin.

Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon ristiriitojen ytimessä oli Kuubassa asuvien taiteilijoiden taulujen myynti museon huutokaupassa vuonna 1988. Kuubassa asuvien taiteilijoiden teoksia oltiin huutokaupattu museolla jo edellisenä vuonna, mutta asia vain mainittiin ohimennen johtokunnan kokouksissa, ja se unohdettiin vuoden 1988 kiihkeässä keskustelussa. Kuubalaistaiteilijoiden teosten myymistä amerikkalaisissa huutokaupoissa yleensä ei vastustettu, sillä tämä oli Yhdysvalloissa lain mukaista, vaan sitä, että niitä myytiin nimenomaan Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museossa.

Kansallisvaltioita representoidaan museoissa ja muissa instituutioissa, joiden visuaalisessa ilmeessä myös käytetään yleisesti kansallisvaltion symboleita, kuten lippua ja valuuttaa (Gupta 1999, 192). Myös Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo käytti Kuuban lippua ja karttaa symboleinaan, minkä vuoksi oli erityisen tärkeää ylläpitää mahdollisimman suurta etäisyyttä Kuuban valtion ja museon edustaman kuubalaisuuden välillä. Huutokauppa museolla rikkoi maanpaon ideologian mukaisen representaation Kuubasta, sillä Kuubassa asuvan taiteilijan tunnustaminen ja tämän teosten myyminen tulkittiin sekä suorana tukena Kuuban hallinnolle että sen myöntämiselle, että Castron johtamassa maassa ylipäätään voidaan tuottaa taiteellisesti merkittäviä teoksia. Maanpaon ideologian taustaoletuksena on

se, ettei todellista Kuubaa ole itse asiassa ollut olemassa vuoden 1959 vallankumouksen jälkeen. Kuuban kartta ei enää miamilaisessa kontekstissa viittaakaan siihen maantieteelliseen alueeseen, jonka mukaan sen ääriviivat määräytyvät, vaan maanpaon ideologian kautta se tulkitaan poliittisesti jäsenytyneen aikakäsityksen kautta representaationa menneisyyden kotimaasta ennen vallankumousta, todellisesta Kuubasta.

Kulttuuri ei määrää historiaa, vaan järjestää sitä (Sahlins 2004, 10). Ihmisten toiminta on mahdollista vain kulttuurisen rakenteen rajoissa mutta toisaalta yksittäistä tapahtumaa ympäröivät olosuhteet voivat olla muuttuvia ja sattumanvaraisia. Strukturalistinen kulttuuriteoria perustuu ajatukselle siitä, että aika ja tila saavat merkityksensä vasta jakojen ja erottelujen kautta: ne ovat luonteeltaan jatkuvia, mutta jotta niistä tulisi ymmärrettäviä, ne on jäsennettävä jakojen kautta epäjatkuvuudeksi (Tapaninen, luento 5.2.2007). Erottelut ja erojen väliset suhteet kertovat siis maailmasta, jota käsitteellistämme. Tietyssä historiallisessa tilanteessa tietyt erot nousevat erityisen merkitseviksi. Yksittäisiä tapahtumia tarkastelemalla voidaan päästä kiinni kulttuurisiin rakenteisiin ja samalla tapahtumien tulkinnat heijastavat näitä rakenteita.

Kulunutta aikaa tehdään ymmärrettäväksi historiaksi jakamalla se jaksoihin ja nostamalla esiin käännekeveviä tapahtumia. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon huutokaupasta muodostui käännekohta, jossa tiettyjen taulujen päätyminen museolle myyntiin ja tiettyjen ristiriitojen kärjistyminen kuubalaisyhteisössä aiheuttivat tietyllä hetkellä ajassa niin merkittäviä seurauksia, että lopulta koko museoinstituutio lopetti toimintansa. Ne tavat, joilla huutokauppaan reagoitiin – pommiuhkausten ja autopommien, mielenosoitusten ja taideteosten tuhoamisen muodossa – olivat varsin tyypillisiä Miamin kuubalaispiireissä. Kenttätyöni aikana joulukuussa 2006 Miamissa muun muassa tuhottiin nykytaiteilija Daniel Edwardsin veistos, joka esitti Fidel Castron päätä, ja tuhoamistapahtuman ympärille kehkeytyi Castron vastainen mielenosoitus (lehtiaineisto 3.12). Jälleen kerran Miamissa roihahti keskustelu taiteen, kulttuurin ja politiikan suhteesta tavalla, joka muistutti monilta osin vuonna 1988 Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon ympärille kehkeytyneitä tapahtumia. Miamin kuubalaisen yhteisön poliittinen ilmapiiri, maanpaon ideologia ja paikallinen toimintakulttuuri tuottavat tietynlaista toimintaa, mutta satunnaiset tekijät ja yksittäisten toimijoiden päätökset tietyllä hetkellä voivat nostaa yksittäisen tapahtuman symboliseksi käännekohtaksi, jonka kautta yhteisöllistä historiaa jäsenetään.

Gerald Sider ja Gavin Smith (1997) toteavat, että antropologian ja historian suhde tieteenaloina on aina ollut ongelmallinen ja kehkeytynyt muun muassa autenttisuuden kysymyksen ympärille. Historia rakennettuna ja tuotettuna, tietoisena tai tiedostamattomana prosessina, on heidän mukaansa nykyisin tieteenaloja yhdistäväkin näkemys. Sider ja Smith kuvailevat antropologien ja historioitsijoiden suhdetta toteamalla, että näillä on erilainen välimatka tutkimuskohteeseensa. Siinä missä historiantutkijat ovat ehkä olettaneet olevansa liian samankaltaisia kohteidensa, menneisyyden ihmisten kanssa, on antropologiassa pidetty olennaisena ja jopa itsestäänselvyytenä etäisyyttä ja eroa tutkimuskohteeseen. (Sider & Smith 1997, 3–7.) Sider ja Smith päätyvät kuvaamaan eroa nykyantropologiassa sisäisenä erojen järjestelmänä, differentiaationa etäisyyden sijaan (mt., 9). Näin kulttuuri on, vaikkakin jatkuvan muutoksen alaisena, kuitenkin kokonaisuus, jossa osien suhteet perustuvat niiden välillä oleviin eroihin, jotka taas saavat merkityksensä suhteessa kokonaisuuteen.

Michel-Rolph Trouillot kirjoittaa Haitin poliittisen historian kautta siitä, kuinka arkistot rakentuvat hiljaisuuden perustalle. Hänen mukaansa vaikenemiset ovat osana historian tuottamista neljällä eri tavalla: faktojen eli lähteiden luomisessa, faktojen kokoamisessa esimerkiksi arkistoksi, narratiivien eli kertomusten välittämisessä, ja retrospektiivisen merkityksellisyyden tuottamisessa (1997, 38). Historiallisten lähteiden valikoituminen ei ole sattumanvaraista ja historialliset narratiivitkin kertovat tarinansa juonellisesti, mutta historiallisia juonirakenteita on tietty, rajallinen määrä (mt., 44–45). Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon toiminta perustui historian valikoimisen vaatimukselle ja sen määrittelylle, kuka sitä saa tehdä, kuten vuoden 1973 suunnitelmissa (Museon päämääriin liittyvät tiedonannot 1) todetaan: olennaista on kerätä yhteen paikkaan totuudenmukaista tietoa ja kertoa juuri oikea historiallinen kertomus, jotta tulevaisuuden kuubalaiset osaavat valikoida menneisyyden kertomuksista ne, jotka kuvaavat museon perustajien näkökulmaa siihen, mitä todella tapahtui. Toisaalta museon riitaisa menneisyys todistaa siirtolaisten monimutkaisesta suhteesta omaan historiaansa. Hajanaisten keskusteluiden ja tarinanpätkien sijaan museon toivottiin ankkuroivan tiettyyn paikkaan yksi ja oikea selitysvoimainen ja koherentti tarina tukemaan kuubalaisen maanpaon menneisyyttä ja tulevaisuutta.

Miamin kuubalaisten maanpakolaisideologia pohjustaa myös vallitsevaa historiallista juonirakennetta, jossa pääosaa esittää diktaattori Fidel Castro, pahuuden ilmentymä, joka on

vienyt vääryydellä hallitsemansa maan sen oikeilta asukkailta. Tämä käsitys nousee esiin kaikessa aineistossani, haastatteluista ja ohimennen kuulluista keskusteluista lehtikirjoitteluun ja tutkimuskirjallisuuteen. Narratiivi rakentuu yhden historiallisen käännekohdan, vuoden 1959 vallankumouksen ympärille, jonka jälkeen asiat kulkevat hitaasti mutta varmasti huonompaan ja huonompaan suuntaan. Kuuban kansallinen historia jakautuu aikaan ennen ja jälkeen vallankumouksen. Edeltävää aikaa luonnehtii menestys ja taloudellinen hyvinvointi, Fidel Castron aikaa taloudellinen, fyysinen ja henkinen puute. Kun minulta kysyttiin, mitä suomalaiset ajattelevat Kuuban tilanteesta, ja vastasin, että suurin osa tuskin kovin paljon ajattelee Kuubaa, tyypillisesti tästä seurasi pitkä monologi vallankumousta edeltäneen Kuuban saavutuksista tieteen ja taiteen eri saroilla. Kuubaa kyllä ajateltaisiin Suomessakin jos se olisi pysynyt samana, hyvänä vanhana Kuubana.

Maanpaon ideologiaan kuuluu myös tietty aikaprojektio, joka suuntautuu sekä menneisyyteen, aikaan ennen vallankumousta, että tulevaisuuteen, kommunistihallinnon kaatumisen jälkeiseen aikaan, ja historialliset tapahtumat ovat hyvin eksplisiittisesti läsnä nykyhetken tulkinnoissa. Vallankumouksen jälkeen alkanut aika on historiatonta aikaa, diasporinen tyhjiö, joka täyttyy kuubalaisten jatkuvasta taistelusta vapautensa ja oman maansa puolesta, ja jossa kansallisen historian jatkuminen mahdollistuu vasta nykyisen hallinnon päättyessä (vrt. Feldt 2005, 217). Tulevan ajan symbolina pidetään Miamissa Fidel Castron kuolemaa, vaikka monet olivat hyvin selvillä siitä, että Fideliä seuranneen Raúl Castron johtamistyyli ei hänestä paljoa poikkea. Tuntuu siltä, että koska Fidel Castroa on vihattu viimeiset viisikymmentä vuotta, hänen kuolemansa uskotaan vievän hautaan myös kaiken sen, mitä on pidetty Fidel Castron tekosina – kuubalaisen yhteiskunnan köyhyyden ja ihmisoikeusrikkomukset, omaisuuden kansallistamisen ja kansalaisoikeuksien rajoitukset. Fidel Castro on vallankumouksen ruumiillistuma niin Kuubassa kuin Miamissakin, ja Miamissa hänen mukanaan uskotaan vallankumouksenkin kaatuvan.

Usein keskustelut Kuubasta siis palautuivat aikaan ennen vallankumousta. Miamista käsin nähtynä autenttisen kuubalaisuuden historia päättyy vuoteen 1959, jolloin sosialistisen Kuuban historia alkaa. Rosita Abella painotti, että Kuubassa naisille annettiin äänioikeus jo vuonna 1928, ja että Havannan yliopisto on yksi Latinalaisen Amerikan vanhimmista. Humberto Calzada kuvaili kuubalaista elämää ennen vallankumousta, joka oli “erittäin sosiaalista kaikilla tasoilla”:

”Koska jos olit köyhä ja vaikka kotiapulainen, jonkun kodissa, joka lauantai ja sunnuntai oluttehtaila oli näitä, kolme suurinta oluttehdasta Havannassa omistivat valtavat maisemoidut puutarhat, ja he pitivät puutarhajuhlia parhaiden orkestereiden säestyksellä, tanssimista varten. Ja nämä ihmiset menivät joka lauantain ja sunnuntai tanssimaan. Ja jos kuuluu keski- tai yläluokkaan, oli klubeja, social clubeja, joihin ihmiset menivät viikonloppuisin, tai töiden jälkeen uimaan tai drinkille tai mitä tahansa. Joten elämäntyyli oli todella sosiaalista.”
(Humberto Calzada 11.12.2006.)

Maanpakolaiselle jokapäiväinen elämä on muistutusta siitä, että jotain on jätetty taakse, menneisyyteen. Muistaminen ja muistelemineen ovat keino pitää yllä sitä kansallistunnetta, joka yhdistää ensimmäisen aallon kuubalaissiirtolaisia Miamissa: he jakavat keskenään kotikävän siihen Kuubaan, joka oli olemassa ennen vallankumousta, ja toisaalta katkeruuden, joka tämän menetyksestä seurasi. Kultaisilla kuubalaisilla siirtolaisilla on voimakas tarve korostaa sitä, kuinka hyvin asiat ennen Kuubassa olivat, ja kuinka huonosti ne ovat viime aikoina menneet. Mendible kirjoittaa, että Miamissa kuubalaiset maanpakolaiset takertuvat tiettyyn tapaan muistaa vallankumousta edeltävä menneisyys aidon solidaarisuuden ja yhteisöllisyyden aikana, jonka ainoastaan sen kokeneet voivat ymmärtää (2001, 20). Tämä tukee käsitystä Fidel Castron rakentaman vallankumouksellisen Kuuban asemasta poikkeuksellisena ja väliaikaisena kuubalaisuutena. Nämä tulkinnat ovat nykyisin myös osa amerikkalaista populaarikulttuuria, ja Yhdysvalloissa on julkaistu 1990-luvulla useita romantisoituja fiktiivisiä romaaneja, jotka esittivät Kuuban 1940-lukua erityisen positiivisessa valossa (Gott 2005, 166). Erityisen tärkeää menneisyyden esittäminen positiivisessa valossa on suhteessa Kuuban valtionideologiaan, jossa sosialistinen järjestys nähdään historiallisena välttämättömyytenä, sietämättömien olosuhteiden seurauksena ja oikeudenmukaisuuden voittona (Gott 2005, 165). Tälle valtion tukemalle historiantulkinnalle vastakkaiset luennat tukeutuvat Kuubasta paenneiden henkilöhistoriallisiin kokemuksiin ja haastavat virallisen kansallisen historian. Kuuban valtion virallisesta menneisyyden representaatiosta tulee negaatio sille, miten autenttinen kuubalaisuus tulisi määrittää.

Maanpaon ideologia on ymmärrettävä ajatusrakennelma kuubalaisyhteisön jäsenten keskuudessa, mutta sen omaksuminen osaksi henkilökohtaisia elämänkatsomuksia riippuu henkilön elämänhistoriasta ja sosioekonomisesta asemasta. Myöhemmin lähteneet ja nuoremmat sukupolvet ovat vahvemmin kiinnittyneet Yhdysvaltoihin ja näkevät maanpaon

ideologian tapana ymmärtää niitä sukulaisiaan ja yhteisön jäseniä, jotka kuuluvat ensimmäiseen maanpaon sukupolveen. Kuubasta 41-vuotiaana vuonna 1961 emigroitunut kirjastonhoitaja Rosita toteaa myös yllättäen menneisyydestä puhuessaan:

”Aluksi me kuubalaiset olimme Fidelin puolella. Koska ajattelimme, että hän ratkaisisi meidän ongelmamme. Me emme pitäneet Batistasta, ja meillä oli suuret odotukset Fidelin suhteen.”
(Rosita Abella 12.11.2006.)

Tällä kommentillaan Rosita asettuu Perezin muotoilemaa, vallitsevaa kuubalaisideologiaa vastaan. Maanpaon ideologia perustuu Fidel Castron absoluuttiseen vastustamiseen ja demonisoimiseen, eikä tämän suhteen tulisi olla historiallista variaatiota: Castro on paha. Kuitenkin suuri osa kuubalaisista toivoi vallankumoukselta parannusta maan elinoloihin ja korruptoituneeseen politiikkaan, ja myös keskiluokka tuki vallankumousta ennen vuotta 1959. Tämä myös haastaa Miamissa usein esiin nousevan käsityksen Castroa edeltäneen Kuuban hyvinvoinnista. Batistan hallinto oli repressiivinen ja julma, ja vallankumous merkitsi yhtä lailla pois pääsyä menneestä kuin toivetta paremmasta tulevaisuudesta. Myös Castro itse on todennut tultuaan valtaan vuonna 1959, että yksi vallankumouksen voittoon johtaneista tekijöistä oli se, että ihmiset pelkäsivät ja vihasivat Batistan salaista poliisia (Gott 2005, 166). Toisaalta jälkeempään Castron tukeminen vallankumouksen alkuvaiheessa tulkitaan tässä vääräksi tietoisuudeksi – silloin ei vielä tiedetty, mihin suuntaan Castro tulisi kuubalaista yhteiskuntaa viemään. Tällaiset menneisyyden tulkinnat ovat niitä, jotka haastavat illuusion yhtenäisestä kansallisesta historiasta, oli se sitten valtion sisä- tai ulkopuolelta määrittynyt, ja nostavat esiin kollektiivisen muistin haurauden ja haavoittuvuuden – sen muistin tutkimuksen ”häiritsevyyden”, johon (Fabian 2007, 93) viittaa. Kuubalaisen maanpaon ideologian mukaiset esimerkilliset muistamisen muodot rinnastuvat jatkuvasti niistä eriäviin yhteisöllisiin muistoihin huolimatta ideologisista pyrkimyksistä vaientaa tämä moniäänisyys.

Miamin kuubalaisten historia on niin monilla tavoin politisoitunutta, että myös sosiaaliryhmien väliset erot jäävät helposti ihmisiä yhdistävän katkeruuden ja epävarmuuden peittoon. Tällaisista pienistä eroista rakentuu kuva monimuotoisesta kuubalaisyhteisöstä, jonka sisällä myös käsitykset oikeasta kuubalaisuudesta ja Castron vallankumousohallituksesta muotoillaan ja neuvotellaan. Maanpaon ideologian mukainen jäsenyys Kuuban kultakaudesta ennen ja rappiosta jälkeen vallankumouksen on vain yksi,

kärjistetty muotoilu historiasta, joka tiedostusvälineissä usein liitetään Yhdysvalloissa asuviin kuubalaissiirtolaisiin yleisesti. On siis muistettava, että vaikka pidänkin sitä lähinnä ensimmäisen muuttoaallon vallitsevana ideologiana, ei se sellaisenaan kuvaa edes yksittäisten ensimmäisen aallon maahanmuuttajien käsityksiä kotimaastaan. Kansalliset tarinat ovat aina hauraita, haastettuja, muuttuvia ja kontekstisidonnaisia, kun niitä katsoo vastamuistin näkökulmasta. Maanpaon ideologialla on kuitenkin selittävää voimaa moniin kuubalaisyhteisön tapahtumiin. Maanpaon ideologia on siis tietyn, vallankumouksen jälkeen rakentuneen Kuuba-suhteen ideaalityyppi, joka usein toistuvana ja tiedotusvälineitä hallitsevana rakennelmana myös kehystää muita tapoja ajatella Kuubaa Miamiin käsin. Maanpaon ideologia määrittelee kuubalaisten yhteisöä myös suhteessa Yhdysvalloissa heitä ympäröivän valtion kansallisyhteisöön – siihen tiivistyvät sivullisuuden tunne ja suru siitä, että paluu kotimaahan ei ole mahdollinen. Nämä yhdistävät niitä kuubalaisia, jotka vielä muistavat vanhan kotimaansa. Johannes Eidson käyttää termiä *affirmatiivinen historia* (2005, 558), joka on hänen mukaansa suoraviivaisin tapa ihmisryhmille saavuttaa yhteenkuulumisen kokemus ja julkista tunnustusta. Tässä historiallisen representaation tavoitteena on saada yleisö samastumaan instituutioon ja ylläpitämään sitä. Museo instituutioon pyrkii osallistumaan affirmatiivisen historian tuottamiseen ja samalla säätelemään sitä, millä tavoin yhteisö sitä ympäröivässä julkisessa ja sosiaalisessa tilassa määrittellään. Ehkä oireellista onkin, että aineistossani maininnat museovieraista tai kulttuuritoiminnasta museolla ovat erittäin vähäisiä, ja näyttääkin siltä, että yksittäisiä taidenäyttelyitä lukuun ottamatta museo jäi pienen joukon elitistiseksi yritykseksi. Tämä yritys ei kantanut pitkälle, ja Eidsonin historiallisen representaation termistöä käyttäen näyttääkin siltä, että museon perustajilla ei ollut riittävästi auktoriteettia yhteisössään menneisyyden julkiseen esittämiseen sellaisena, kuin he sen halusivat tuottaa (Eidson 2005, 557). Ehkä oli niin, että ihmiset, joiden sosiaalinen asema ja yhteisöllinen auktoriteetti Kuubassa olisi antanut heille riittävästi symbolista pääomaa taidemuseon perustamiseen eivät osanneet neuvotella asemaansa uudestaan maanpakolaisuuden kontekstissa.

6. Nostalgia ja nationalismin narratiivit museotoiminnan tulkinnoissa

Miksi Miamin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo perustettiin ja lopetettiin? Museon perustajat olivat vuonna 1973 olleet maanpaossa jo yli vuosikymmenen. Se Kuuba, josta he lähtivät, oli jo monen mielestä muuttunut toiseksi, kuten edellisessä luvussa todettiin, eikä enää ollut paluuta kotimaahan sellaisena, kuin se oli taakse jätetty. Kun maanpakolaiset eivät enää halunneet eivätkä voineet sijoittaa itseään viralliseen kuubalaisuuden kehyksiin, oli museoitava kansallinen perintö sellaisena kuin he halusivat sen säilyvän – luoda ”kuviteltu kotimaa maanpakolaisille, jotka eivät koskaan palanneet” kuten Victoria Boym (2001, xix) asian ilmaisee. Tässä luvussa tarkastelen tarkemmin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon päämääriä käsitteleviä aineistoja (engl. *mission statements*) aluksi Victoria Boymin (2001) jäsentämän restoratiivisen nostalgian ja refleksiivisen nostalgian jaottelun kautta. Esitän, että Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon merkitys rakentuu erityisesti restoratiivisen nostalgian varaan, koska museossa kuubalaisuuden nostalginen reproduktio toimii toiveissa olevan tulevaisuuden kuvana (Boym 2001, 354). Tarkastelen kansallistunteen rakentumista maanpakolaisten yhteisössä ja tämän pohjalta analysoin museon kriisin aikaan käytyä keskustelua nationalismin narratiivien näkökulmasta. Taistelun narratiivien kautta ensimmäisen polven kuubalaissiirtolaiset Miamissa pyrkivät pitämään kaipuun kohteena olevan kotimaansa otteessaan, vaikka uskovat sen päivä päivältä konkreettisesti rapistuvan ja kotiinpaluun hetken loittonevan.

Museon johtaja Carlos Martinez Luis totesi vuonna 1984, että museon tehtävä on ”taistella kuubalaisen kulttuurin ja kuubalaisten itseymmärryksen puolesta” (lehtiaineisto 1.4). Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon arkistolaatikoihin päätyneistä asiakirjoista erottuivat selkeästi sellaiset paperit, joissa käsiteltiin museon toiminnan päämääriä ja tarkoitusperiä. Viiteen päämääriä kuvailevaan dokumenttiin kuuluvat yksi henkilökohtainen muistio museon päämääristä ennen sen perustamista vuodelta 1973 sekä neljä museon päämääriä koskevaa virallista tiedonantoa vuosilta 1976–1996. Niistä saa käsityksen päämääristä koko museon olemassaolon ajalta. Seuraavassa taulukossa esitän selkeyden vuoksi lyhyesti museon päämääriä kuvaavien dokumenttien sisällön.

Taulukko 2. Museon tavoitteet vuosina 1976–1996

Lähde:	Museon tavoitteet:
<p>24.3.1973, Memorandum (Confidential), Mignon Medranolta J.M. Casanovalle.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Elvyttää ja säilyttää kuubalaista kulttuuria - Välittää tietoa Kuubasta parhaita mahdollisia lähteitä hyväksi käyttäen
<p>24.2.1976, The Cuban Museum of Arts and Culture – Purpose, Impact, History, Budget.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tuoda yhteen paikkaan, Miamiin, taideteokset ja muu kansallisomaisuus - Antaa yhteisölle paikka, jossa jakaa myös muiden, erityisesti espanjankielisten, maiden kulttuuria
<p>1995, Cuban Museum of Arts and Culture – Mission Statement, Mandate, Purpose. Ileana Fuentes.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kuubalaisen diasporan taiteen ja kulttuurin tallennus ja edistäminen Yhdysvalloissa ja muissa maissa
<p>Toukokuu 1996, Museo Cubano de las Américas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Perustaa kulttuurikeskus maanpaossa eläville kuubalaisille - Opettaa kansallisia perinteitä ja kerätä kansanperintöä
<p>11.9.1996, Declaración, Junta de Fideicomisarios del Museo Cubano de las Américas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Museon tarkoitus on tukea vapautta ja kuubalaisen kulttuurin säilymistä

6.1. **Nostalgia, nykyisyys, utopia**

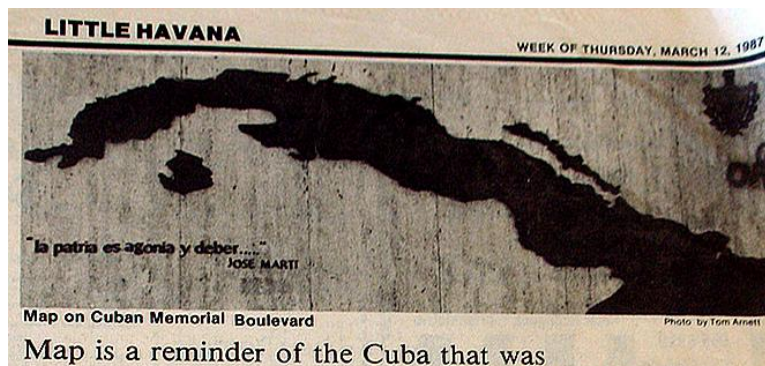
Merriam-Websterin sanakirjamääritelmän mukaan nostalgia tarkoittaa koti-ikävää tai “haikeaa tai kohtuuttoman tunteellista, joskus epänormaalia, kaipuuta palata johonkin menneeseen aikakauteen tai peruuttamattomasti menetettyihin olosuhteisiin” (Merriam-Webster Dictionary). Etymologisten juurtensa kautta ymmärrettynä nostalgian käsite merkitsee kotiinpaluun kaipuuta (Boym 2001, xiiv). Nostalgisen kaipuun kohteena oleva koti on kuitenkin temporaalisesti etäällä, saavuttamaton ja kadonnut; jotain, jonne enää ei ole pääsyä. Victoria Boymin mukaan “nostalgia [...] on kaipuuta kotiin jota ei enää ole tai jota ei koskaan ollutkaan. Nostalgia on menetyksen ja sijoiltaan olemisen tunnetta, mutta se on myös romanssia oman fantasiansa kanssa. [...] Nostalgialla on oma utooppinen ulottuvuutensa, se vain ei enää suuntaudu kohti tulevaisuutta” (Boym 2001, xiv).

Kuubalaisen maanpaon yhteisössä kansallisuuden rakentuminen nojaa vahvasti temporaalisiin määreisiin: on ennen ja jälkeen, silloin, nyt ja kun, viimeksi ja seuraavan kerran. Kansallisuuden ja paikallisuuden yhteys kyseenalaistuu ja suhde konkreettisiin juuriin nyrjähtää, kun ihminen joutuu pakon edessä lähtemään kotimaastaan. Kaipuu menneeseen, menneen muistelu ja uudelleen tuottaminen nykyisyydessä ovat eräs tapa ylläpitää yhteisöllisyyttä maanpaossa. Durkheimin ja Halbwachsin kollektiivisen representaation ja sosiaalisen muistin keskustelua jatkanut Janet Hoskins toteaa, että menneisyydellä on aina suhde tulevaisuuteen, koska se tarjoaa toistettavia kulttuurisia muotoja (engl. *patterns worthy of repeating*), jotka voivat ohjata tulevaisuutta ja tarjota vaihtoehdoisen tulevaisuuden mallin (Hoskins 1993, x). Menneisyyden tuottaminen on keskustelun ja neuvottelun kohteena, koska samalla neuvotellaan mahdollista tulevaisuutta. Yksilölliset päämäärät ja intressit johtavat tietynlaiseen ajan manipulointiin ja poliittinen suhde kotimaahan ja kansallisuuteen jäsentyy ajan arvostusten kautta. (Hoskins 1993, xi–xii.) Nostalgia ja utopia, nykyisyys ja historialliset katkokset luovat jännitteitä kun kansallista yhteisöä tuotetaan käytännön sosiaalisessa toiminnassa.

Maanpakolaisuuteen liittyvää nostalgiaa voi ymmärtää restoratiivisen ja reflektiivisen nostalgian jaottelun kautta, jossa nämä kaksi esiintyvät aina eri tavoin päällekkäisinä ja samanaikaisina (Boym 2001, xvii). Restoratiivinen nostalgia on usein taustalla

nationalistisissa liikkeissä ja tunnistaa kaksi historiallista juonta: paluun juurille ja salaliiton. Salaliittojen värittävä maailmankuva perustuu yhdelle historian ylittävällä juonelle, hyvän ja pahan taistelulle ja myyttisen vastustajan syyttämiseksi. Koti on jatkuvan uhan alaisena, ja sitä on puolustettava juonittelevaa vihollista vastaan. Boymin mukaan salaliittoteoriat ovat erityisen selvästi voimissaan vallankumousten jälkeen. (Boym 2001, xvii; 43.) Restoratiivisen nostalgian pyrkimyksenä on tuottaa uudelleen koti ja käsitys historiallisesta jatkuvuudesta, eikä restoratiivista nostalgiaa koskaan nimetä nostalgiaksi, vaan sen kautta ymmärrettyä menneisyyttä pidetään historiallisena totuutena. (Mt., 41.) Boymilla restoratiivinen nostalgia on ideologinen kehys, jonka kautta menetettyä kotimaata pyritään pitämään elossa nykyisyydessä, vaikka elettyinä paikkana se sijoittuu sitä kauemmas menneisyyteen, mitä pidempään maanpako jatkuu. Restoratiivinen nostalgia luonnehtii osuvasti ensimmäisen polven kuubalaissiirtolaisten suhdetta Kuubaan. Vaikka nostalginen suhde menneeseen ei sinänsä edellytä henkilökohtaista kokemusta kaipauksen kohteeseen, sitä, että olisi elänyt vallankumousta edeltäneessä Kuubassa, on muiden siirtolaissukupolvien suhde entiseen kotimaahansa välittynyt pikemminkin restoratiivisen nostalgian tuottaman yhteisöllisen muistin kuin itse koetun nostalgian tunteen kautta. Kultaisen sukupolven asema yhteisössä on niin vahva, että he kannattelevat julkista keskustelua kollektiivisesta historiasta niin kauan kuin ovat elossa.

Tämä nostalginen ja autenttista Kuubaa kaipaava aikaprojektio on erityisen selkeä Miami Today –lehden museota käsittelevän jutun kinalojutussa, jonka kuvituksena on valokuva Miamin Pikku Havanassa sijaitsevalla Cuban Memorial Boulevardilla olevasta Kuuban karttaa kuvaavasta muistomerkistä (kuva 13). Muistomerkissä Kuuban kartan alle on kirjoitettu lainaus kansallissankari José Martíltä: ”Isänmaa on tuska ja velvollisuus”.

Kuva 13. ”Kartta on muistutus Kuubasta, joka kerran oli” – englanninkielinen Little Havana –lehti, 12.3.1987.

Jutussa käydään läpi Kuuban historiaa ja sen eri alueiden ominaispiirteitä. Kirjoittajat toteavat kirjoittavansa menneisyydestä, mutteivät kuitenkaan halua käyttää mennyttä aikamuotoa:

Vanha Kuuba. Se tuo hymyn niiden tuhansien kasvoille, jotka jättivät saaren 1960-luvulta alkaen paetakseen Fidel Castron vallankaappausta. [...] Tässä on opas, jotta heidän, jotka eivät tunne Kuubaa ennen Castroa, olisi helpompi ymmärtää, mistä nuo hymyt tulevat. Opas on kirjoitettu presensissä vaikka asioita, joita mainitsemme, ei ehkä enää ole olemassa. Muistot ovat yhä elossa. (Lehtiaineistot 8.1. Miami Today, Graciela Montagu ja Jeffrey L. Kleinman)

Itse juttu kertoo matkaopasmaiseen tyyliin Kuuban viidestä maakunnasta: esittelee pääpiirteittäin alueiden tuotantoelämän rakenteita, nähtävyyksiä ja vuotuisjuhlia, ja rinnastaa näitä Yhdysvaltojen eri osavaltioiden erityispiirteisiin. Kuvaukset kerrotaan presensissä, vaikka kirjoittajien mukaan ne kuvaavat Kuubaa ennen vallankumousta. Matanzasista kertoessaan kirjoittajat mainitsevat kuitenkin siellä tapahtuneen Sikojenlahden maihinnousun, joka tapahtui vuonna 1961 – kaksi vuotta vallankumouksen jälkeen. Tämä journalistisesti erikoinen retorinen keino, menneisyydestä puhuminen nykyisyytenä ja toisaalta eri aikatasojen sekoittuminen, heijastaa kuubalaisen maanpaon ideologiaan sisäänrakennettua aikakäsitystä: vallankumouksen jälkeen maa elää ikään kuin historiallisessa tyhjiössä. Se hämmentää ei-kuubalaista lukijaa, mutta niin lienee tarkoituskin – ymmärtääkseen kaipuuta ”Vanhaan Kuubaan” on myös ymmärrettävä pakolaisuuden temporaalista ulottuvuutta. Jutussa muistutetaan Sikojenlahden maihinnoususta ja kerrotaan, että ”60-luvulla Kuubasta tulleet eivät tiedä, millainen Castron Kuuba on, eivätkä kaikki haluakaan tietää. He haluavat säilyttää rakkaat muistonsa kuudesta maakunnasta.” Castron Kuuba ei koskaan tule olemaan se todellinen Kuuba niille, jotka pakenivat ja muistavat vielä ”sydämensä Vanhan Kuubasen” (esp. *la Cubita Vieja de mi Corazón*), kuten eräs Miamissa kohtaamani mies kotimaataan kutsui.

Kuten edellä olevassa taulukossa (taulukko 2) kuvattiin, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon päämäärät on muotoiltu uudelleen museon historiassa useain otteeseen hallitusten ja museonjohtajien vaihtuessa. Museon päämääriä luonnehtivat erityisesti kolme teemaa: totuus Kuubasta, vallankumouksen ja nyky-Kuuban mahdollistanut salaliitto, sekä utooppinen paluu Kuubaan. Museo tarkoitus oli ”elvyttää ja säilyttää kuubalaista kulttuuria” sekä ”tukea vapautta ja kuubalaisen kulttuurin säilymistä” (museon päämääriin liittyvät tiedonannot 1973 ja 1996). Tässä aito kuubalainen kulttuuri määritellään jälleen

kuubalaisuutena ennen vallankumousta, ja vallankumouksen tuottaman epähistorian vuoksi sen säilyttäminen onnistuu ainoastaan Kuuban rajojen ulkopuolella. Salaliitot ja todellisen Kuuban esittäminen kietoutuvat toisiinsa, sillä museon perustajien mukaan Kuuban valtio pyrkii jatkuvasti tuottamaan väärää ja valheellista kuvaa Kuubasta ennen vallankumousta ja sen jälkeen. Aito Kuuba ei ole sosialistinen Kuuba, aito Kuuba on se menetetty maa jota vielä toivotaan takaisin. Viralliselle historialliselle muistille on luotava julkinen vaihtoehto. Museota perustettaessa vuonna 1973 suunnitelmat sen toiminnasta olivat suureellisia ja maalailevia. Suunnitelmissa mainitaan muun muassa, että museorakennuksen tulisi arkkitehtonisesti edustaa kuubalaista kolonialismia. Tämä rakennus tulisi itse rakennuttaa jos ja kun sopivaa ei Miamiin valmiina löytyisi. Museon tarkoituksena olisi tuottaa uudestaan ”meidän historiamme” (esp. *reconstruir nuestra historia*), ja museosta kaavailtiin vastarinnan museota – niiden museota, jotka olivat ”taistelleet Kuuban kansan vapauden puolesta jo vuodesta 1959”. Museosta piti tulla ”Kuuban kansan vapauden puolesta jo vuodesta 1959 taistelleen vastarinnan museo”, jonka keskeisenä tehtävänä oli myös tiedottaa toiminnasta ulkopuolisille.

Nostalgia voidaan ymmärtää väärässä paikassa ja ajassa olemisen tuskana, jota restoratiivinen nostalgia pyrkii helpottamaan (Boym 2001, 44). Reflektiivinen nostalgia, joka Boymilla esiintyy retoratiivisen nostalgian parina, perustuu unelmointiin, kaukaisten aikojen ja paikkojen muisteluun, siinä missä restoratiivinen nostalgia toiminnallisempaa ja tiukemmin sitoutunut politiikkaan (mt., 41). Restoratiivisen nostalgian kautta pyritään tuottamaan uudelleen sellaista yhteisöllistä käsitystä menneisyydestä, joka ei tue nykyisyyden vallitsevaa historiankäsitystä. Näin se saa poliittisia ja ideologisia merkityksiä ja vastaa Fabianin (2007) vastamuistin käsitettä. Käytännössä nämä kaksi nostalgian tyyppiä toki kietoutuvat yhteen ja niillä on dynaaminen suhde toisiinsa – kun vallitseva historiankäsitys ei sovi yhteen eletyn elämänhistorian kanssa, syntyy ristiriita henkilökohtaisten muistamisen tapojen ja hegemonisten menneisyyden representaatioiden välille. Kuubasta vallankumouksen jälkeen Miamiin muuttaneiden käsitys maansa menneisyydestä eroaa niin voimakkaasti maan virallisesta historiankirjoituksesta, että yhteisöllisen historian tuottaminen ja tarve menneisyyden representoimiseen on hyvin voimakas. Maansa menettäneillä kuubalaisilla on pelko siitä, että jos minä unohdan, ei kukaan muukaan enää muista millaista elämä Kuubassa oikeasti oli. Museon perustajiin kuulunut Rosita Abella totesi haastattelussa, jonka teimme hänen kotonaan, että ”täällä, tässä talossa, puhutaan

Kuubasta joka päivä. Saattaa kuulostaa valheelta, mutta... Kuubasta kyllä puhutaan” (haastattelu 14.11.2006).

Nostalgian typologian mukaisesti voidaan myös kansallinen muisti jakaa kahteen osaan; toisaalta yhden ja tietynlaisen kansallisen identiteetin jatkumoksi, toisaalta sosiaaliseksi muistiksi, joka koostuu kollektiivisista kehyksistä, jotka kyllä merkityksellistävät mutta eivät määrittele yksilöllistä muistia (Boym 2001, xvii). Äärimmäisessä tapauksessa poliittisesti koherentiksi rakennettu kansallinen historia edellyttää sitä, että nämä kaksi kansallisen muistin tyyppiä sulautuvat yhteen. Jos historia halutaan määritellä nykyisyydestä käsin ja tietyn ideologian mukaisesti, on ideologian itse asiassa perusteltava, että kansallinen identiteetti ja sosiaalinen muisti ovat yhtä. Kuubalaisen maanpaon ideologian mukaan historia määritetty tässä sen rajaaman sosiaalisen identiteetin mukaiseksi, eikä toisenlaisia historian tulkintoja haluta päästää julkisuuteen.

6.2. Nationalismi, transnationalismi ja kansallisyhteisön konstruktiot

Kuubalaisen taiteen museon tapaus kertoo ensisijaisesti kuubalaissiirtolaisten voimakkaasta tarpeesta ankkuroida asemansa maailmassa tietyn yhteisön jäsenenä. Heidät on syrjäytetty Kuuban valtiosta ja synnyinmaansa historiasta. Maanpaon jatkuessa vuosikymmeniä maanpakolaiset eivät halunneet pysyä sivustakatsojina vallankumouksen marginaalissa vaan pyrkivät rakentamaan yhteisöllistä muistia ja sen kautta kansallista yhteisöä sellaisena, kuin sen Miamiin tulisi olla. Tässä luvussa tarkastelen lähemmin nationalismin ilmenemistä kuubalaisten maanpakolaisten yhteisössä ja hahmotan sitä, millä tavalla kansallistunnetta voidaan tuottaa tilanteessa, jossa kansalaisen subjektiivinen positio suhteessa kotimaahan poikkeaa radikaalisti virallisen ideologian mukaisesta ihannekansalaisuudesta. Tällä keskustelulla pohjustan seuraavan luvun analyysia nationalismin narratiiveista Miamiin Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapauksen tulkinnoissa.

Paul Jamesilla kansallisvaltio ilmenee fyysisten valtiorajojen sijaan ensisijaisesti sosiaalisina rakenteina, jotka läpäisevät modernin kansalaisena olemisen kokemuksen. Näin kansakunta on sekä konkreettista arkipäiväistä kanssakäymistä että abstrakti suhde tuntemattomiin ihmisiin: "Osana tuntemattomien kansakuntaa me elämme sen yhteenkuuluvuuden

enemmänkin abstraktien massakommunikaation muotojen tai hyödykemarkkinoiden kautta kuin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa " (1996, xii). Benedict Andersonin mukaan sanomalehden lukukokemus saa ihmiset uskomaan, että kuviteltu, jaettu, kansakunnan asuttama todellisuus on todella olemassa reaalisessa ja konkreettisesti maailmassa: jo sanomalehteen julkaistaviksi valittujen uutisten sattumanvaraiselta vaikuttava yhteys toisiinsa todistaa niiden luoman maailman kuvitteellisuuden (1991, 32–33). Itse asiassa sanomalehti ei heijasta maailmaa, vaan kansallisvaltiota, ja kansallisvaltioiden systeemiä – se tuottaa kansallisvaltion tarpeisiin mielikuvia siitä, mitä lähellä tapahtuu, ja siitä, mitä tapahtuu toisaalla. Kansallisuuden symboleita ei kuitenkaan tule ajatella historiallisesti jatkuvina niin, että nationalismin käytännöt pysyisivät samoina ajasta toiseen. Paul Jamesilla kansallisuus ja kansakunta eivät edellytä kasvokkaisen läsnäolon jatkuvuutta: ne edellyttävät sosiaalisia käytäntöjä, joiden kautta yksilöt voivat tuntea kuuluvansa yhteen omasta positiostaan käsin. Jotta idea kansalaisuudesta voisi tulla yleisesti omaksutuksi, täytyy sen kuitenkin olla osa elettyjä sosiaalisia suhteita, joissa tuotetaan kansallisvaltion abstraktiota käytännössä (James 1996, 40–41).

Miamiin on syntynyt tietynlainen kuubalaisuutta representoiva julkinen sfääri, jossa uutistuotanto ja sosiaalinen ympäristö rakentavat kuubalaista kansakuntaa. Kuubalaista kansakuntaa rakennetaan myös Kuuban kansallisvaltion rajojen sisäpuolella. Sekä Kuuban valtio että Yhdysvallat pyrkivät käytännön poliittisilla päätöksillään rajaamaan niitä sosiaalisia käytäntöjä ja vuorovaikutuksen muotoja, joiden kautta kuubalaisten nationalismi Miamiin ilmenee. Miamiin on siirtolaisuuden viisikymmenvuotisen historian aikana kehittynyt tiettyjä kansallisvaltion infrastruktuuria muistuttavia rakenteita, jotka tukevat paikallisen kuubalaisen nationalismin kehitystä. Siirtolaismuseon suhde Kuuban kansallisvaltioon on vallankumouksen katkoksen ja maanpaon ideologian kautta välittyneenä, komplementaarinen ja epäsuora, mutta silti sen toimintaa voidaan ajatella yhtenä kansallisyhteisön rakentumisen sosiaalisista prosesseista. Näen tässä Miamin kuubalaisuuden suhteena Kuuban kuubalaisuuteen, mutta myös suhteena Yhdysvaltoihin: kuubalaisuuden määrittely on tarpeellista myös oppositionaalisenä ympäröivän amerikkalaisuuden määrittelyille.

Miamin kuubalaisen nationalismin ja maanpaon ideologian suhdetta voidaan eritellä ontologian ja poliittisen ideologian käsitteiden kautta. Aiemmin kuubalaisen maanpaon

ideologian yhteydessä esittelemäni Bruce Kapfererin mukaan yhteisöt ovat useimmiten ontologioiden suhteen pluralistisia ja monimuotoisia: yhteisössä vallitsee aina useampia ontologioita, mutta ideologisten prosessien kautta yhdestä ontologiasta voi tulla hallitseva maailmanselitys. Ideologia on tässä ontologian manifestaatio maailmassa, joka luo olosuhteet, joiden kautta ontologialla voi olla käytännön vaikutuksia; ontologia arvotetaan ideologian kautta. (Kapferer 1988, 80.) Kuubalaisen maanpaon ideologian taustalla on tiettyjä ontologisia oletuksia, jotka tekevät sen laajemmalle kuubalaisyhteisölle ymmärrettäväksi. Jos tarkastellaan Pérezin muotoilemia neljää kuubalaisen maanpaon ideologian pääpiirrettä, niiden kaikkien taustalla ovat historialliset tapahtumat ja tietynlaisen historiantulkinnan voimakas korostaminen. Maanpaon ideologia perustuu sekä ajatukselle Kuuban valtion keskeisyydestä että toisaalta äärimmäiselle vihamielisyydelle sosialistista Kuubaa kohtaan (Pérez 1992, 95–97). Miamissa institutionaaliset edellytykset oman kuubalaisuuden rakentamiselle ovat vuosikymmenien kuluessa tuottaneet maanpaon ideologian kautta tietynlaista kansallistunnetta, joka on jännitteisessä mutta vastavuoroisessa suhteessa virallisen Kuuban kuubalaisuuteen. Kun kuubalaissiirtolaiset eivät enää voi identifioitua Kuuban valtion kansallisyhteisöön, on yhteisöllisyys luotava toisaalla.

Siirtolaisuus, pakolaisuus, diaspora ja transnationalismi yhteisöä määrittelevinä käsitteinä sisältävät kaikki taustaoletuksen siitä, että ihminen pohjimmiltaan kuuluu johonkin tiettyyn paikkaan, joka sijaitsee tietyn valtion alueella. Vaikka suhde kotimaahan olisi kuinka monimutkainen, ja ehkä korostetusti juuri silloin, on alkuperä keskeinen osa henkilön identiteettiä. Alkuperä ja sen muistelemineen ovat konkreettisesti suhteessa siihen, miten yhteisön jäsenet sijoittuvat maailmaan (Siikala 2001, 3). Eidsonin vastamuistin käsite haastaa alkuperän yksiselitteisyyden ja määrittelee sen neuvottelun kohteena ja konfliktien lähteenä (2005, 559), jolloin alkuperän määrittely ei ole yksiselitteistä vaan jatkuvan sosiaalisen neuvottelun kohteena. Siirtolaisuuden ja kansallisuuden yhdistävä transnationalismin käsite puolestaan laajentaa kansallisvaltion käsitteistöä ja auttaa hahmottamaan alkuperää ja kansallisvaltioon kuulumista maailmassa, jossa ihmiset eivät pysy juurillaan.

“[...V]altioiden valta ei piile hallinnon instituutioissa itsessään, vaan niissä prosesseissa, rutineissa ja päivittäisissä toiminnoissa, jotka yhdessä muodostavat legitimiin sosiaalisen järjestyksen ja kurin”, kirjoittavat Glick Schiller ja Fouron (2002, 356). Heille valtio määrittyy samalla historiallisesti tiettyjen ideologisten prosessien kautta muovautuneena

poliittisena koneistona ja infrastruktuurina sekä tämän koneiston tuottamana toimintana arkisessa sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Mt., 356–357.) Transnationaalissa kansallisvaltiossa (engl. *transnational nation-state*) ihmiset kuuluvat valtioon yhteisen alkuperän kautta ja kansallisidentiteettiin liittyy kotimaahan sitoutunutta poliittista toimintaa, vaikka poliittiset olosuhteet aiheuttaisivat katkoksia suhteessa emovaltioon (Glick Schiller & Fouron 2002, 358). Erityisesti Miamissa kuubalainen yhteisö ylläpitää sidettä Kuubaan erilaisten kansallisten symbolien ja Kuuban kartan korostuneen aseman kautta ja poliittinen toiminta on yleistä sekä institutionaalisesti Yhdysvaltain Kuuba-politiikan suhteen että erilaisten Kuubaan liittyvien järjestöjen toiminnassa. Sikojenlahden maihinnousun tapahtumat osoittivat, että maanpakolaiset olivat valmiita taistelemaan kotimaansa puolesta. Kuuban vallankumouksen aiheuttama katkos maanpakolaisten suhteessa valtioon on kuitenkin jatkunut kuubalaissiirtolaisten kohdalla jo yli puoli vuosisataa. Yhdysvaltoihin muuttaneet ja museon perustaneet kultaiset kuubalaiset halusivat sanoutua irti sosialistisen Kuuban kansallisyhteisöstä, mutta juuri siksi heillä on alkuperänsä kautta määrittynyt tarve määritellä sellainen kuubalaisten yhteisö maailmassa, johon he voivat kokea kuuluvansa.

6.3. Nationalismin narratiivit: ”Museon kriisi on kuin Kuuban kriisin mikrokosmos”

Narratiivit jäsentävät ihmisen kokemusta ajan kulusta tarinan muotoon ja ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti määräytyneitä tapoja hahmottaa henkilöhistoriaa sekä laajempia yhteiskunnallisia kehityskulkuja. Kansallisvaltio tuottaa kansalaisilleen käsitystä esimerkillisestä elämäntarinasta ja kansalaiset muotoilevat oman versionsa tästä tarinasta oman elämäkokemuksensa perusteella. Sekä valtion että kansalaisten narratiivit perustuvat tarinamuodolle, joka rakentuu alun, keskikohdan ja lopun muodostamalle jatkumolle subjektikertojan eli kansakunnan jäsenen ja kansalaisen näkökulmasta. Tällä tavoin valtio luo kansalaisia, jotka näyttävät kuuluvan kansallisyhteisöön. (Bourneman 1999, 97.) Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon tapausta koskeva puhe niin tiedotusvälineissä kuin tekemissäni haastatteluissakin on jäsentyntä voimakkaasti taistelun narratiivin kautta suhteessa nyky-Kuubaan. Taistelun narratiivi on keskeinen osa Miamin kuubalaisen maanpaon ideologian mukaista historiankäsitystä, jossa Kuuban ja kuubalaisten elämä vallankumouksen jälkeen on ollut taistelua vapauden puolesta niin maahan jääneiden kuin lähteneidenkin osalta. Museon historia jäsentyy voimakkaasti vuoden 1988 huutokaupan

ympärille. Huutokauppa näyttäyty tarinoissa kahden osapuolen kamppailuna siitä, kuka saa määritellä sen, millä tavoin kuubalaisuutta esitetään. Narratiivi on menneisyyden representaatio tietyssä sosiaalisessa kontekstissa, ja sosiaalinen konteksti vaikuttaa siihen, minkä narratiivin avulla historiaa kerrotaan. ”Emme saa sekoittaa osallistujien muistoja ja yhtä narratiivista versiota siitä mitä tapahtui”, Maurice Bloch kirjoittaa (1998, 118). Siirtymä narratiiveista henkilöhistorialliseen muistiin tai yhteisölliseen historiankäsitykseen ei ole yksiselitteinen, mutta sosiaalisia ryhmiä tarkastellessa muistia ja muistamista on mielekkäintä määritellä yhteisöllisyyden ja kulttuuristen rakenteiden kautta – jolloin muistin ja muistamisen kognitiiviset prosessit eivät ole huomion kohteena, vaan se, miten ne ilmenevät kulttuurisesti merkityksellisinä ilmiöinä.

Kuuban tapauksessa kansallinen historia on kerrostunut eri kolonialististen hallintojen, Espanjan ja Yhdysvaltojen, jälkeen toisaalta Yhdysvaltojen jälkikolonialistisen vallan ja toisaalta sotilasdiktatuuriin autoritaarisuuden jatkumoksi. Kuuban kansallisessa historiassa katkokset sulautuvat pitkäksi itsenäisyystaisteluksi, tai vapaustaisteluksi, joka jatkui vielä pitkälle 1900-luvulle Yhdysvaltojen erioikeuksien ollessa voimassa vielä maan itsenäistyttyäkin (Gott 2005, 110–111). Vapaustaistelun idea toistuu kommunistisen vallankumouksen historiankirjoituksessa, jossa kehitys nähtiin vapautumisena korruptoituneen despotismin, oikeistodiktatuuriin ja kansainvälisen imperialismiin ikeestä, ja edelleen vapaustaistelun mielikuva toistuu kun Kuuban lähihistoriaa tarkastellaan Floridan niemimaalta käsin – kaikki Sikojenlahden mairinnoususta jokapäiväiseen elämään sosialistisen Kuuban köyhyydessä nähdään taisteluna Kuuban kansan vapauden puolesta. Miamin kuubalainen nationalismi on saanut huomattavan välivaltaisia muotoja – kuten aiemmin todettu, Miamissa oli ollut 46 pommiuhkaa vuosina 1972–1999 (lehtiaineisto 4.1). Maanpaon ideologia pohjustaa myös vallitsevaa historiallista juonirakennetta, jossa pääosaa esittää diktaattori Fidel Castro, pahuuden ilmentymä, joka on vienyt vääryydellä hallitsemansa maan sen asukkailta. Kertomus rakentuu yhden historiallisen käännekohdan, vuoden 1959 vallankumouksen ympärille, jonka jälkeen historia polkee paikallaan ja asiat kulkevat hitaasti mutta varmasti huonompaan ja huonompaan suuntaan. Tapahtumat jakautuvat aikaan ennen ja jälkeen vallankumouksen. Edeltävää aikaa luonnehtii menestys ja taloudellinen hyvinvointi, sosialismin aikaa taloudellinen, fyysinen ja henkinen puute. Kuuban nykyisyys ja maanpaon menneisyys valikoidaan niin, että ne todistavat vallitsevan maanpaon ideologian puolesta ja korostavat tilanteen väliaikaisuutta.

Vuoden 1988 huutokaupan jälkeen Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon perustaja Ofelia Tavares totesi, että hänen mielestään museo oli vain ”fasadi, jonka avulla Fidel Castro sai myydä kommunistista taidetta [Yhdysvalloissa]” ja vetoomuksessa Miamin kaupunginhallitusta pyydettiin purkamaan vuokrasopimus museon kanssa. (Lehtiaineisto 1.9.) Englanninkielinen The Miami Herald kuvaili museon sisäistä dynamiikkaa vuonna 1988 huutokaupan ristiriitojen jälkeen seuraavasti: ”Jäljelle jäänyt enemmistö ilmoitti aloittavansa uudelleen organisoitumisprosessin, ja vanhoivat, etteivät olisi väkivaltaa keinonaan käyttävien peloteltavissa. Heidän päämäärätietoisuutensa vapauden ja demokratian periaatteiden ylläpitämisessä ansaitsee ylistystä.” (lehtiaineisto 3.6.) Vuonna 1988 museon johtokunta jakautui kahtia: niihin, jotka eivät suostuneet eroamaan, ja vetoomuksen tehneisiin, jotka erosivat, koska edelliset eivät siihen suostuneet. Johtaja Ramon Cernuda kieltäytyi eroamasta, vaikka museon johtokunnan puheenjohtaja Nunzio Mainieri pyysi tätä eroamaan. (Lehtiaineisto 1.9.)

Mediapuheessa ja henkilökohtaisissa narratiiveissa Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo rinnastetaan usein koko kuubalaisyhteisöön. Yleisen ja yksityisen ero katoaa ja Kuuban ja Yhdysvaltojen suhde ja poliittinen historia rinnastuvat henkilöiden ja tapahtumien suhteisiin. Tämä metonyminen rinnastus näyttää tuottavan kärjistyneitä suhteita asioiden ja ihmisten välillä silloinkin, kun kyse näyttäisi olevan pienistä mielipide-eroista. Vuoden 1988 huutokaupan jälkeen sanomalehti The Miami Heraldissa museon tapausta kuvailtiin pitkälti taistelun metaforien kautta: museon ”ystävien tulisi estää sitä kuolemasta, kun museo on juuri voittanut ratkaisevan taistelun taiteen vapauden puolesta.” (lehtiaineisto 3.6); ”Kampanja Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon murskaamiseksi käy yhä epätoivoisemmaksi, kun kuukaudet kuluvat.” (lehtiaineisto 3.7); ”Kaupunki on asettunut niiden puolelle, jotka uskovat että poliittinen sensuuri on perusteltu ase taistelussa vihollisia vastaan” (lehtiaineisto 3.8). Museossa näytteillä olleet teokset ovat koko kauppasaarron symboli, ja museoon jääneiden johtokunnasta tulee sananvapauden puolestapuhujia. Kuubalaisen maanpaon ideologian kirjaimellinen tulkinta ja avoin kulttuuripolitiikka ovat kuin Kuuban sosialistinen sensuuri ja sitä vastaan taisteleva Yhdysvaltain demokraattinen sananvapaus. Museon johtokunnan osapuolista tulee vihollisia taistelussa, jossa museo joko ”elää” tai ”kuolee”.

Myös Kuubalaisen museon edustajat saivat paljon palstatilaa pommiuhkia ja mielenosoituksia aiheuttaneen kiistan seurauksena, ja heidän haastatteluissaan toistuu retorisenä keinona erityisesti vastapuolen vertaaminen Kuuban hallitukseen ja Fidel Castron sekä Miamin kuubalaisyhteisön vertaaminen Kuubaan. Näin pieniä kertomuksia (museo) tehdään ymmärrettäväksi suurten kertomusten (Kuuba) avulla ja niihin saadaan liitettyä arkikokemuksen ylittäviä merkityksiä. Äärimmäisen anti-castrolainen järjestö The Cuban American National Foundation järjesti mielenosoituksia museota vastaan, ja syytti museon johtajia "kaupankäynnistä Castron kanssa" (lehtiaineisto 3.9), koska esillä oli ollut nykykuubalaisia taideteoksia. Museon johtokunnasta eronnut 17 jäsenen muodostama "Comite del Rescate" järjesti tempauksen, jossa yli 30 taiteilijaa maalasi suuren seinämaalauksen Biskajanlahden rannalla protestiksi museon toiminnalle. Museoon jääneet johtokunnan jäsenet vertasivat maalausta kommunistiseen Kuubaan: "Kollektiivinen seinämaalaus jota he tekevät on aivan samaa, mikä Fidel Castrolla oli vuonna 1967, kun hän maalautti seinämaalauksen tukeakseen vallankumousta" (Lehtiaineisto 1.10).

Museon johtokunnasta kriisin seurauksena eronneiden jäsenten puheenjohtaja Margarita Ruiz totesi museon virallisen johtokunnan järjestämistä vaaleista: "Tämä ehdotus on samojen ihmisten marionettileikkiä... Aivan kuin Fidel ja Raúl Castro eroaisivat tehtävistään ja Fidelito [nuorempi Fidel] ottaisi vallan." (Lehtiaineisto 1.15) Ruizin mukaan "Museon kriisi on kuin Kuuban kriisin mikrokosmos", jossa "Fidel Castro ehdottaa vaaleja Kommunistisen puolueen kokouksessa" (Lehtiaineisto 1.16). Museon johtokunnan vaaleja pidettiin kehnosti järjestettyinä ja kulisseissa junailtuina. Kuuban sosialismin vaalijärjestelmä on symboli sille, kuinka huonosti asiat on järjestetty. Vuoden 1988 huutokaupan jälkeen museota uhkasi tilojen vuokrasopimuksen irtisanominen, mutta oikeusistuimessa Miamin kaupungin toimeenpanema vuokrasopimuksen purku todettiin laittomaksi vuonna 1991 ja museo sai jatkaa tiloissaan. Museon johtokunnan puheenjohtajana tuolloin toiminut Santiago Moralese totesi seuraavasti, kun tilojen irtisanominen oli todettu laittomaksi: "Miamin banaanitasavalta on lakannut olemasta tästä päivästä lähtien." Tällä hän viittasi siihen, että Miamin kaupunki olisi aiemmin taipunut museoon jäänyttä johtokuntaa vastustavien mielipiteiden edessä ja toiminut näiden painostuksen alla irtisanoessaan museon vuokrasopimuksen. Johtokunnasta eronneiden komitean puheenjohtaja Mignon Medrano puolestaan kommentoi päätöstä: "He ovat saattaneet voittaa oikeuden pysyä rakennuksessa, mutta he ja kaikki muutkin tietävät, että he eivät kuulu sinne. Tämä on

samanlainen tapaus kuin Kuubassa, kun taloja vietiin niiden laillisilta omistajilta ja annettiin takavarikoijille.” (Lehtiaineisto 3.5.)

Museosta tuli julkisten syytösten taistelukenttä ja samalla kävi selväksi, että yhteisen tulevaisuuden mahdollisuudet olivat heikot: jos Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon toimintaa tosiaan pidettiin yhtä moraalittomana kuin Fidel Castron vallankumouhallintoa, ei dialogi tällaisen tahon kanssa varmasti tulisi koskaan kysymykseen. Castro-vertauksia viljeltiin myös museon seinien ulkopuolella: El Nuevo Heraldin mukaan jopa Miamin kaupungin museon irtisanomisesta tuominnut tuomari vertasi kaupunkia kommunistiseen Kuubaan, koska syyt häädölle olivat päätöksen mukaan mielivaltaisia. Tähän kaupungin edustaja Miriam Alonso vastasi: ”Mitä tulee kommunisteihin vertaamiseen, minusta tuomari meni hieman liian pitkälle. On loukkaavaa, että hän vertasi meitä kommunistiseen hallintoon.” (Lehtiaineisto 3.5)

Miamin kuubalaisyhteisön tapa puhua museosta nousee siirtolaisyhteisön tavasta hahmottaa sosiaalisia ristiriitoja tilallisesti ja maantieteellisesti oman sijaintinsa kautta. Ulkopuolisuus suhteessa nyky-Kuubaan ja temporaalinen etäisyys suhteessa nostalgisoituun kotimaahan rinnastuu vastakkainasetteluihin paikallisissa konflikteissa. Kun vastapuoli halutaan nähdä erityisen negatiivisessa valossa, verrataan tätä Fidel Castroon, josta on muodostunut symboli kaikelle pahalle, jota Kuubassa on tapahtunut. Siirtolaisuuden paikkoja jäsentävä dynaaminen hierarkia korostuu ristiriitatilanteessa, jossa kuubalaisyhteisön sisäiset erot ja erimielisyydet nousevat kiistan kohteeksi. Kuuba on sekä äärimmäisen hyvä että äärimmäisen paha: hyvä on aito kuubalaisuus, lapsuuden ja nuoruuden kultainen Kuuba ennen vallankumousta, ja paha taas Castron Kuuban korruptoitunut sosialismi. Sosiaalisia suhteita hahmotetaan Kuuban ja Yhdysvaltain suhteen kautta – toisaalta vastapuolta mustamaalataan ja korostetaan, että sen määrittelemä kuubalaisuus on vääränlaista, toisaalta tätä korostetaan vertaamalla vastapuolen toimintaa kommunistiseen Kuubaan ja Fidel Castroon. Kommunisteihin ja nyky-Kuubaan vertaaminen on erittäin tehokas keino herättää tunteita ja keskustelua, sillä maanpaon ideologian hallitsemassa ilmapöyrässä tämä on äärimmäinen herjaus.

Huutokauppaa seuranneessa kiivaassa keskustelussa Kuuban valtio ja kuubalaisuuden määrittelyt nousivat yhtä keskeisiksi puheenaiheiksi kuin se, miten kukin itse asiassa oli huutokaupan tiimoilla toiminut. Huutokaupan sijaan puhuttiin kansallisyhteisöstä ja siitä

katkoksesta, jonka siirtolaisuus on Miamin kuubalaisten kansallistunteeseen tuottanut – ja toisaalta myös museosta puhuttiin kansallisuuden kautta, kansallistunteen kyllästämin käsittein. Puhe taulujen laillisista omistusoikeuksista, sananvapauden rajoittamisesta ja epädemokraattisista menettelyistä museon johtokunnassa saa merkityksensä suhteessa Kuuban valtion historiaan ja Miamin kuubalaissiirtolaisten sivullisuuden ja petetyksi tulemisen tunteisiin. Miamin kuubalaisten siirtolaisyhteisön sosiaaliset konfliktit nousevat myös siitä ristiriidasta, joka seuraa, kun solidaarisuus ja kansallistunne sitoutuvat kansallisvaltioon, joka on lakannut olemasta. Kun yhteisön sosiaalinen koheesio perustuu ruumiillistumattomalle integraatiolle, mutta maanpaossa eläville kansalaisille ei ole tarjolla kansallisvaltion infrastruktuuria ylläpitämään tietynlaista kansalaisuutta, syntyy ristiriitainen tilanne. Kuubalaissiirtolaiset kiinnittyvät kansallistunteessaan toisaalla sijaitsevaan kotimaahansa mutta toisaalta kokevat voimakkaita sivullisuuden tunteita suhteessa nykyiseen Kuuban kansallisvaltioon. Ensimmäisen aallon kuubalaissiirtolaiset kokevat olevansa osa kuubalaista kansakuntaa, mutta he ovat ulkopuolisia suhteessa Kuuban valtioon. Museon kautta he pyrkivät institutionalisoimaan sellaisen kuubalaisten yhteisön, johon halusivat kuulua.

7. Johtopäätökset: Yksi museo, liian monta Kuubaa

”Mutta tiedätkö Anni, se mitä Miamissa on tapahtunut on todella outoa. Havannassa, Kuubassa meillä oli fantastisia instituutioita. Ja ne toimivat täysin ammattimaisesti. Mutta ihmiset, jotka tulivat tänne, ovat samoja, jotka loivat nuo instituutiot: yläluokat, keskiluokat. He ovat onnistuneet erittäin hyvin rahan tekemisessä, mutta eivät instituutioiden luomisessa, ei minkäänlaisten. En tiedä miksi.”

(Humberto Calzada 11.12.2006)

Olen tässä tutkielmassa eritellyt sitä, kuinka kuubalaisen maanpaon yhteisö jäsentää suhdetta Kuubaan ja kuinka muisti ja muistaminen politisoituivat Miamiin vuonna 1973 perustetussa Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museossa. Minun on kuitenkin myönnettävä Humberto Calzadan tapaan, että museon lopettamisen syyt eivät vielääkään ole minulle täysin selviä. Kuubalaisten yhteisö Miamissa on niin vakiintunut, että on vaikea ymmärtää, miksi museoinstituution ylläpitäminen pankkien, koulujen ja sanomalehtien rinnalla osoittautui mahdottomaksi. Museosta, jonka piti olla kuubalaisia yhdistävä ja kulttuuria säilyttävä muistelun ja yhteen tulemisen paikka, tulikin Kuuban kriisin mikrokosmos, jossa pommit räjähtelivät ja taideteoksia tuhottiin. Esitän kuitenkin oman tulkintani siitä, mitä museolla tapahtui.

Pääasiallinen aineistoni koostuu kenttätyössä Miamissa keräämästäni arkistoaineistosta, johon kuuluu lehtijuttuja sekä Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon asiakirjoja, kentällä tekemistäni haastatteluista sekä omista havainnoistani. Museon toiminnassa mukana olleiden ihmisten haastattelut osoittautuivat tärkeimmiksi tietolähteiksi, kun yritin hahmottaa museon tapahtumia sosiaalisena toimintana ja ymmärtää intressejä yksittäisten henkilöiden toiminnan taustalla. John R. Eidsonin (2005, 556) mukaan menneisyyden representoinnin tavat ovat riippuvaisia siitä, minkälaiseen institutionaaliseen toimintaan sosiaalisilla ryhmillä on pääsy ja minkälainen auktoriteetti erilaisilla ryhmillä on menneisyyden julkiseen esittämiseen (mt., 557). Jos Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo nähdään tällaisena institutionaalisenä toimintana (mt., 559), yksi selitys sen toiminnan loppumiselle on se, että museon toimijoilla ei ollut riittävästi auktoriteettia yhteisössään menneisyyden julkiseen esittämiseen sellaisena, kuin he sen halusivat nähdä. Kolmannessa

luvussa esitin, että kuubalaissiirtolaisten sukupolvet eroavat toisistaan huomattavasti siinä, mistä syistä Kuubasta on lähdetty, ja että sukupolvien erojen avulla voidaan ymmärtää myös museon sisäisiä ristiriitoja ja museosta käytyä julkista keskustelua. Vuonna 1973 museon perustaneet kuubalaiset kuuluivat ennen lähtöään Kuuban eliittiin ja olivat ensimmäinen, kultaisten maanpakolaisten Yhdysvalloissa hyvin menestynyt sukupolvi, joiden suhde Kuubaan on edelleen hyvin intohimoinen (Pedraza 2006; Gomez 13.11.2006). Heidän toimintaansa ja julkista keskustelua Kuubasta kehystää kuubalaisen maanpaon ideologia (Pérez 1992), jonka kautta suhde Kuubaan määrittyy antagonistisena ja äärimmäisen vihamielisenä. Maanpaon ideologiassa Fidel Castron hahmo on metafora kuubalaisen maanpaon kärsimyksille ja kaikkea kommunikaatiota nykykuubalaisten kanssa tulee välttää. Maanpaon ideologia on kulttuurinen rakenne, joka sitoutuu jokaisen kuubalaisen maanpakolaisen elämään tämän subjektiivisissa elämäkokemuksissa, mutta johon voidaan ottaa erilaisia positioita (vrt. Sahlins 2000, 272).

Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon päämäärinä olivat muun muassa koota Kuubasta maan ulkopuolelle vuotaneet taideteokset yhteen paikkaan, rakentaa ja ylläpitää kuubalaista kulttuuria kotiinpaluuseen saakka ja tarjota paikka, jossa Kuubaa voidaan yhdessä muistella. Yhteisöllinen muisti julkisena narraationa on jatkuvan sosiaalisen neuvottelun kohteena (Fabian 2007, 92–93) ja ymmärrän tässä museotoiminnan tavoitteena juuri yhteisöllisen muistin julkiseksi tekemisen. Maurice Halbwachs'n kollektiivisen muistin määritelmän mukaan ihmiset muistavat ja paikallistavat muistonsa yhteisössä (1992, 38) ja yhteisön muisti pyrkii valikoitumaan niin, että yhteisön tasapaino säilyisi (1992, 182–183). Kollektiivinen muisti ja kansallisperintö tulee kuitenkin ymmärtää muuttuvina ja haastettuina monoliittisen funktionalismin sijaan. Olen esittänyt, että Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon toimintaa voidaan ymmärtää vastamuistin tuottamisena (Eidson 2005) suhteessa virallisen kuubalaisen menneisyyden määrittelyille, ja että maanpaon ideologia on keino hallita julkista yhteisöllistä muistia amerikankuubalaisessa yhteisössä.

Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museolla vuonna 1988 pidetty huutokauppa oli syynä koko museon toiminnan rappeutumiselle. Sikojenlahden prikaatin veteraanin Jose Juanan huutokaupan ulkopuolella polttama nykykuubalaisen taiteilijan teos symboloi maanpaon ideologian mukaan väärää ja epäautenttista, sosialistisen Kuuban kuubalaisuutta. Kun museolla esiteltiin kuubalaisia teoksia, tuotiin ne samalla julkiseen keskusteluun muistista, ja

Juara osoitti teollaan sen mistä ei saa puhua. Hän tuli kuitenkin myötävaikuttaneeksi lainsäädäntöuudistuksiin, jotka museon kriisistä seurasivat, ja joiden jälkeen taideteosten tuominen Kuubasta tuli lailliseksi ja rajattiin siis kauppasaarron ulkopuolelle ilmaisunvapauden nimissä. Vaikuttaa siltä, että maanpaon ideologia ei ole ollut tehokas poliittinen työkalu taistelussa sosialistista Kuubaa vastaan. Samalla sen tiukka kontrolli Miamin kuubalaisuuden julkista sfääristä vaikeutti Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon toimintaa kohtalokkaalla tavalla: kun kaikki sosialistisesta Kuubasta kotoisin oleva halutaan rajata autenttisen kuubalaisuuden ulkopuolelle, tullaan samalla marginalisoineeksi suuri osa niistä Miamin kuubalaisista siirtolaisista, jotka ovat ennen lähtöään eläneet ehkä vuosikymmeniä Castron Kuubassa. Maanpaon ideologian mukainen yhteisöllinen muisti ei tue heidän henkilöhistoriallista muistiaan. Julkisen muistin tiukka kontrolli esti sen, että museo olisi voinut julkisena instituutiona edustaa kuubalaisuutta, ja siitä tuli lopulta vain ensimmäisen aallon maanpakolaisten elitistinen taistelutanner.

Maanpaon ideologian taustalla on restoratiivisen nostalgian (Boym 2001) sävyttämä suhde menneisyyteen: kotimaata, josta lähdettiin, pyritään ylläpitämään kaikin keinoin nykyisyydessä, ja tämä tuottaa antagonistisen suhteen nyky-Kuubaan. Kun menneisyys halutaan määritellä nykyisyydestä käsin ja tietyn ideologian mukaisesti, on ideologian itse asiassa perusteltava, että kansallinen identiteetti ja sosiaalinen muisti ovat yhtä. Yhteisön menneisyyttä voitiin museoinstituutiossa julkisesti representoida vain kuubalaisen maanpaon ideologian määrittämissä rajoissa. Siirtolaismuseon suhde Kuuban kansallisvaltioon on vallankumouksen katkoksen ja maanpaon ideologian kautta välittynt, komplementaarinen ja epäsuora, mutta samalla sen toimintaa voidaan ymmärtää kansallisyhteisön rakentumisen sosiaalisista prosesseista. Miamin kuubalaisuus määritellään suhteessa Kuuban kuubalaisuuteen, mutta myös erillisyytenä suhteessa ympäröivään amerikkalaisuuteen. Yhdysvaltain hallituksen suhde maanpakolaisiin näyttäytyy Miamista yhtä petollisena kuin Castron suhde paenneisiin kuubalaisiin, onhan Yhdysvallat pettänyt kuubalaisten toiveet kotiinpaluusta kerta toisensa jälkeen. Nationalistinen taistelu jäsentää maanpaon historiaa, jossa Kuuban ja kuubalaisten elämä vallankumouksen jälkeen on ollut taistelua vapauden puolesta niin maahan jääneiden kuin lähteneidenkin osalta. Sama narratiivi nousee esiin keskusteluissa Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museosta ja erityisesti tavoissa, joilla museon kriisiä ja siihen johtanutta huutokauppaa selitetään.

Kuten tutkielman kuudennessa luvussa osoitin, sosiaalisia suhteita hahmotetaan kansainvälisten suhteiden kautta ja vapaustaistelun narratiivi jäsentää sitä, miten kuubalaisuutta Miamiassa määritellään. Nykykuubalaisen taiteen julkinen esillepano joko edistää ilmaisunvapautta tai rajoittaa sitä näkökulmasta riippuen. Henkilöhistorian ja maanpaon ideologian värittämän nationalistisen historiantulkinnan laajentuessa yleiseksi maailmanselitykseksi asioiden suhteet tulevat ymmärrettäviksi metonymisesti suhteessa kaikkea ympäröivään maanpaon kontekstiin. Sovittamaton ristiriita Kuuban menneisyyden ja nykyisyyden sekä nykyisen kotimaan Yhdysvaltojen välillä tekee mahdottomaksi sen, mitä museo yritti saada aikaan – paikkaa, jossa menneisyyden ja tulevaisuuden ristiriidat sovittaisiin nykyisyydessä yhdeksi kansalliseksi kertomukseksi. Johannes Eidson (2005, 558) puhuu affirmatiivisesta historiallisesta representaatiosta, jonka tavoitteena on saada yleisö samastumaan yhteisöllistä muistia tuottavaan instituutioon ja ylläpitämään sitä. Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo epäonnistui tässä tehtävässä. Vaikuttaa siltä, että vielä museota perustettaessa 1973 sen tavoitteet voitiin muotoilla yleisesti hyväksytyillä tavoilla, eikä niitä julkisesti juurikaan haastettu, mutta vuoteen 1988 mennessä museo menetti affirmatiivisuutensa.

Vaikka Kuuban ja Yhdysvaltain viralliset suhteet näyttävät viimein vuonna 2015 konkreettisia lämpenemisen merkkejä, eivät kaikki amerikankuubalaiset suunnittele muuttoa Miamiasta Havannaan. Heidän nuoruutensa ja sydämiensä Kuubaa ei enää ole valtiona olemassa, jos on koskaan ollutkaan. Ellei poliittinen järjestelmä tee täyskäännöstä, on vaikea uskoa, että maanpaon ideologia lakkaisi jäsentämästä vanhempien amerikankuubalaisten sukupolvien suhdetta Kuubaan. Kultaiset maanpakolaiset eivät saa menetettyä sosiaalista asemaansa takaisin diplomaattisuhteiden palatessa. Kauppasaarron purkaminen on heidän näkökulmastaan vain uusi osoitus siitä, että Yhdysvalloissa ei kuubalaisia ymmärretä, sillä ainoa todellinen ratkaisu olisi kaataa sosialistihallinto. On todennäköistä, että vasta tämän intohimon sukupolven vetäytyessä julkisesta keskustelusta maanpaon ideologian asema heikkenee amerikankuubalaisen ajattelun keskiössä.

8. Lähteet:

Allen, N. J. 2000. The Field and the Desk: Choices and Linkages. Teoksessa: *Anthropologists in a Wider World*. Dresch, Paul; Wendy James & David Parkin (toim.). New York: Berghahn Books.

Alonso, Ana María 1994. The Politics of Space, Time and Substance: State Formation, Nationalism, and Ethnicity. *Annual Review of Anthropology* Vol.23, pp. 379–405.

Amaro, Nelson & Alejandro Portes 1972. Una Sociología del Exilio: Situación de los Grupos Cubanos en los Estados Unidos. *Aportes* 23: 6–24.

Anderson, Benedict 1991 [1983]. *Imagined Communities*. London: Verso.

Anderson, Benedict 2002 [1992]. The New World Disorder. Teoksessa: Vincent, Joan (toim.): *The Anthropology of Politics: A Reader in Ethnography, Theory, and Critique*. Malden: Blackwell Publishers.

Anderson, John Lee 2003. The Old Man and the Boy. Teoksessa: Chomsky, Aviva; B. Carr & P. Smorkaloff (toim.): *The Cuba Reader: History, Culture, Politics*. Durham: Duke university Press. Pp.644–649.

Appadurai, Arjun 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of globalization*. Minnesota: University of Minnesota Press.

Assmuth, Laura ja Tapaninen, Anna-Maria 1994. Antropologian naisongelma. Teoksessa: Nisula, Tapio (toim.): *Näköaloja kulttuureihin – antropologian historiaa ja nykysuuntauksia*. Tampere: Gaudeamus. Sivut 136–195.

Autio, Petra M. 2001. Can Palau take Place on Guam? Migrants, tradition, and the dynamic hierarchy of places. Teoksessa: Siikala, Jukka (toim.): *Departures. How Societies Distribute Their People*. TAFAS 46. Helsinki: The Finnish Anthropological Society. Sivut 82–106.

Axel, Brian Keith 2004. The Context of Diaspora. *Cultural Anthropology* 19(1). Sivut 26–60.

Bloch, Maurice E. 1998. *How We Think They Think: Anthropological Approaches to Cognition, Memory, and Literacy*. Colorado: Westview Press.

Bloch, Maurice E. (1998 [1991]): Internal and External Memory: Different Ways of Being in History. Teoksessa: *Developing Anthropological Ideas: The Edward Westermarck Memorial Lectures 1983–97*. Transactions of the Finnish Anthropological Society No. 41. Sivut 143–166.

Blue, Sarah A. 2005. From Exiles to transnationals? Changing state policy and the emergence of Cuban transnationalism. Teoksessa: Fernández, Damián J. (toim.): *Cuba Transnational*. Tallahassee: University Press of Florida. Sivut 24–41.

Boym, Svetlana 2001. *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.

Brettell, Caroline 2003. *Anthropology and Migration: Essays on Transnationalism, Ethnicity, and Identity*. Oxford: AltaMira Press.

Brown, Anna & Eileen Patten 2013. *Hispanics of Cuban Origin in the United States, 2011*. Washington: PewResearch Center, Hispanic Trends Project, raportti saatavilla osoitteessa (6.1.2015): <http://www.pewhispanic.org/files/2013/06/CubanFactsheet.pdf>

Caldeira, Teresa Pires do Rio 2000. *City of Walls: Crime, Segregation, and Citizenship in São Paulo*. Berkeley: University of California Press.

Castro, Max J. 2000. The Trouble with Collusion – Paradoxes of the Cuban-American Way. Teoksessa: Damián J. Fernández & Madeline Cámara Betancourt (toim.): *Cuba, the Elusive Nation – Interpretations of National Identity*. Gainesville: University Press of Florida. Sivut 292–310.

Castro, Max 2007. Miami Vise. *The Nation* 14.5.2007. SIVUT?. Luettavissa myös verkko-osoitteessa (12.10.2009): <http://www.thenation.com/doc/20070514/castro>.

Castro Mariño, Soraya M. 2006. Cuban-U.S. Relations, 1989–2002 – A View from Havana. Teoksessa: H. Michael Erisman & John M. Kirk (toim.): *Redefining Cuban Foreign Policy – The Impact of the “Special Period”*. Gainesville: University Press of Florida.

Clifford, James 1997. *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Clifford, James 1997b. Spatial Practices: Fieldwork, Travel, and the Disciplining of Anthropology. Teoksessa Gupta & Ferguson (toim.): *Anthropological Locations*. Berkeley: University of California Press.

City of Coral Gables 2015. *Free Trolley Service* –verkkosivu, saatavilla osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://www.coralgables.com/index.aspx?page=325>

Des Chene, Mary 1997. Locating the Past. Teoksessa: Gupta, Akhil & J. Ferguson (toim.): *Anthropological Locations*. Berkeley: University of California Press.

DeSipio, Louis & Rodolfo O. de la Garza 2002. Forever Seen as New: Latino Participation in American Elections. Teoksessa: Suárez-Oroco, Marcelo M. & Mariela M. Páez (toim.): *Latinos: Remaking America*. Berkeley: University of California Press.

Dominguez, Virginia R. 1986. Marketing of Heritage. *American Ethnologist* 13(3).

Duany, Jorge 2000. Reconstructing Cubanness: Changing Discourses of National Identity on the Island and in the Diaspora during the Twentieth Century. Teoksessa: Fernández, Damián J. & Madeline Cámara Betancourt (toim.): *Cuba, the Elusive Nation – Interpretations of National Identity*. Gainesville: University Press of Florida. Sivut 17–42.

Duany, Jorge 2005. Revisiting the Cuban Exception: A Comparative Perspective on Transnational Migration from the Hispanic Caribbean to the United States. Teoksessa: Fernández, Damián J. (toim.): *Cuba Transnational*. Tallahassee: University Press of Florida. Sivut 1–23.

Duany, Jorge 2011. *Blurred Borders: Transnational Migration between the Hispanic Caribbean and the United States*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Dumont, Louis 1970. Religion, Politics, and Society in the Individualistic Universe. *Proceedings of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland No 1970*. Sivut 31–41.

- Eckstein, Susan & Lorena Barberia 2002. Grounding Immigrant Generations in History: Cuban Americans and their transnational ties. *IMR* Vol. 6 (3) (Fall 2002). Sivut 799–837.
- Eidson, John R. 2005. Between Heritage and Countermemory: Varieties of Historical Representation in a West German Community. *American Ethnologist* 32(4). Sivut 556–575.
- Fabian, Johannes 2007. *Memory against Culture: Arguments and Reminders*. Durham: Duke University Press.
- Fernández, Damián J. 2005. Introduction. Teoksessa: Fernández, Damián J. (toim.): *Cuba Transnational*. Tallahassee: University Press of Florida. Sivut xiiv–xviii.
- Fuentes, Ileana 2000. *To the Editors*. Mielipidekirjoitus Cubanet.org -sivustolla 4.2.2000. Saatavilla osoitteessa [avattu 28.1.2015]:
<http://www.cubanet.org/htdocs/CNews/y00/feb00/07e19.htm>
- García Canclini, Nestor 1997. Urban Cultures at the End of the Century: the Anthropological Perspective. *International Social Science Journal* 49 (3).
- Geertz, Clifford 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gott, Richard 2005. *Cuba: A new history*. New Haven: Yale University Press.
- Glick Schiller, Nina & Fouron, Georges 2002. Long-distance Nationalism Defined
 Teoksessa: Vincent, Joan (toim.): *The Anthropology of Politics: A Reader in Ethnography, Theory, and Critique*. Malden: Blackwell Publishers.
- Grenier, Guillermo J.. 1992. The Cuban-American Labor Movement in Dade County.
 Teoksessa: Grenier & Stepick (toim.): *Miami Now! Immigration, Ethnicity, and Social Change*. Gainesville: University Press of Florida. Sivut 133–159.
- Grenier, Guillermo J. & A. Stepick (toim.)1992. *Miami Now! Immigration, Ethnicity, and Social Change*. Gainesville: University Press of Florida.

Grenier, Guillermo J. & L. Pérez 1996. *Miami Spice: The Ethnic Cauldron Simmers*. Teoksessa: Pedraza, S. & Rumbaut (toim.): *Origins and Destinies: Immigration, Race, and Ethnicity in America*. Belmont: Wadsworth. Sivut 360–372.

Gupta, Akhil & James Ferguson (eds.) 1997. *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. Berkeley: University of California Press.

Gupta, Akhil & James Ferguson 1999. *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Berkeley: University of California Press.

Halbwachs, Maurice 1992. *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.

Handler, Richard 1985. On Having a Culture: Nationalism and Preservation of Quebec's Patrimoine. Teoksessa: Stocking, George W., Jr (toim.): *Objects and Others: Essays on Museums and Material Culture*. History of Anthropology Volume 3. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Hoskins, Janet 1993. *The Play of Time – Kodi Perspectives on Calendars, History, and Exchange*. Berkeley: University of California Press.

Immigration and Refugee Board of Canada 2007. *Cuba: Procedures followed to obtain an exit permit; procedures followed to extend an exit permit while outside of Cuba; consequences for returning to Cuba with an expired exit permit*, 9.1.2007, CUB101911.E. Luettavissa osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/469cd6cdc.html>

Immigration and Refugee Board of Canada 2007 [2]. *Cuba: Treatment of family members of persons who left Cuba to immigrate to other countries*, 31.1.2007, CUB102203.E Luettavissa osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/469cd6cf1e.html>

Immigration and Refugee Board of Canada 2008. *United States/Cuba: Whether the United States (US) deports Cuban nationals who do not have legal status in the US; if not, what happens to Cubans in the US who lose their permanent resident status or other legal status; whether Cubans with illegal status in the US can work and live in the US*, 31.1.2008, ZZZ102626.E. Luettavissa osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/47d654842d.html>

Immigration and Refugee Board of Canada 2009. *Cuba: Procedures that people who are Cuban by birth must follow in order to apply for Cuban citizenship after losing it by obtaining the citizenship of another country*, 2.4.2009, CUB103126.FE. Luettavissa osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a7040a7c.html>

James, Paul 1996. *Nation Formation: Towards a Theory of Abstract Community*. London: Sage.

James, Paul 2001. Relating Global Tensions: Modern Tribalism and Postmodern Nationalism. *Communal/Plural*, Vol. 9(1). Sivut 11–31.

Kapcia, Antoni 2006. Political Change in Cuba: The Domestic Context for Foreign Policy. Teoksessa: Ersiman, H. Michael & John M. Kirk (toim.): *Redefining Cuban Foreign Policy*. Gainesville: University Press of Florida.

Kapferer, Bruce 1997. *The Feast of the Sorcerer: Practices of Consciousness and Power*. Chicago: University of Chicago Press.

Kapferer, Bruce 2005. New formations of power, the oligarchic-corporate state, and anthropological ideological discourse. *Anthropological Theory* Vol 5(3): 285–299.

Kochman, Adrienne 2008. The Role of Ukrainian Museums in the United States Diaspora in Nationalising Ukrainian Identity. *Studies in Ethnicity and Nationalism: 8(2)*. Saatavilla osoitteesta (avattu 24.1.2015): <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/121411405/PDFSTART>

Low, Setha M. 1996. The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City. *Annual Review of Anthropology* 25: 383–409. Saatavilla osoitteesta (avattu 24.1.2015): <http://anthro.annualreviews.org/cgi/content/full/25/1/383>

Low, Setha M. 2001. The Edge and the Center: Gated Communities and the Discourse of Urban Fear. *American Anthropologist* 103 (1): 45–58.

Masud-Piloto, Félix Roberto 2003. From Welcomed Exiles to Illegal Immigrants. Teoksessa: Chomsky, Aviva; B. Carr & P. Smorkaloff (toim.): *The Cuba Reader: History, Culture, Politics*. Durham: Duke university Press. Sivut 561–565.

Méndez Rodenas, Adriana 2000. Bondage in Paradise: Fredrika Bremer's Travels to Cuba and the Inscaping of National Identity. Teoksessa: Damián J. Fernández & Madeline Cámara Betancourt (toim.): *Cuba, the Elusive Nation – Interpretations of National Identity*. Gainesville: University Press of Florida. Sivut 200–223.

Mendible, Myra 2001. Growing up Cuban in Miami. *Jouvert* 6 (1–2). Luettavissa osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://english.chass.ncsu.edu/jouvert/v6i1-2/mendib.htm>

Merriam-Webster Dictionary. *Nostalgia*. Saatavilla osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://www.merriam-webster.com/medical/nostalgia>

Moran, Cristina 2006 (julkaisematon). *Migration of a Cuban Family: Traumas and Triumphs*. Kurssiessee, University of Miami.

Ong, Aihwa 1999. *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*. Duke: Durham & London.

Pedraza, Silvia 1996. Cuba's Refugees: Manifold Migrations. Teoksessa: Pedraza, S. & Rumbaut (toim.): *Origins and Destinies: Immigration, Race, and Ethnicity in America*. Belmont: Wadsworth. Sivut 263–279.

Pedraza, Silvia 2000. The Last Wave: Cuba's Contemporary Exodus – Political or Economic Immigrants? Teoksessa: *Cuba in Transition*, Vol. 10. Proceedings of the Tenth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy.

Pedraza, Silvia 2007. *Political Disaffection in Cuba's Revolution and Exile*. New York: Cambridge University Press.

Pérez, Lisandro 1992. Cuban Miami. Teoksessa: Grenier, Guillermo J. & A. Stepick (toim.): *Miami Now! Immigration, Ethnicity, and Social Change*. Gainesville: University Press of Florida. Sivut 83–108.

Pérez, Louis A. 1999. *On Becoming Cuban: Identity, Nationality, & Culture*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

- Portes, Alejandro ja Richard Schauffler 1996. Language Acquisition and Loss Among Children of Immigrants. Teoksessa: Pedraza, S. & Rumbaut (toim.): *Origins and Destinies: Immigration, Race, and Ethnicity in America*. Belmont: Wadsworth. Sivut 263–279.
- Portes, Alejandro ja Alex Stepick 1993. *City on the Edge: The Transformation of Miami*. California: University of California Press.
- Portes, Alejandro & Zhou, Min 1994. Should Immigrants Assimilate? *Public Interest*, Summer 1994 (116), sivut 18–33.
- Sahlins, Marshall 1998. History and Structure. Teoksessa: *Developing Anthropological Ideas: The Edward Westermarck Memorial Lectures 1983–97*. Transactions of the Finnish Anthropological Society No. 41. Sivut 14–34.
- Sahlins, Marshall 2004. *Apologies to Thucydides: Understanding History as Culture and Vice Versa*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sahlins, Marshall 2005. *Culture in Practice: Selected Essays*. New York: Zone Books.
- Sanchez, Yoani 2009. *Cuban government further restricting Internet access for citizens*. Havana Journal, julkaistu 8.5.2009, osoitteessa [avattu 28.1.2015]:
<http://havanajournal.com/politics/entry/cuban-government-further-restricting-internet-access-for-citizens/>
- Sassen, Saskia & Portes, Alejandro 1993. Miami: A New Global City? *Contemporary Sociology* 22(4), sivut 471–477.
- Schulman, Howard & Jacqueline Scott 1989. Generations and Collective Memories. *American Sociological Review*, Vol 54, No 3, s. 359–381.
- Sider, Gerald M. & Gavin A. Smith 1997. *Between history and histories: the making of silences and commemorations*. Toronto: University of Toronto Press.
- Siikala, Jukka 2001. Introduction. Teoksessa: Siikala, Jukka (toim.): *Departures – How Societies Distribute their People*. TAFAS 46. Helsinki: The Finnish Anthropological Society.

- Siikala, Jukka 2001. Tilling the Soil and Sailing the Seas: Cadastral Maps and Anthropological Interpretations. Teoksessa: Siikala, Jukka (toim.): *Departures: How Societies Distribute their People*. The Finnish Anthropological Society TAFAS 46. Helsinki: The Finnish Anthropological Society.
- Spradley, James P. 1980. *Participant Observation*. Holt, Rinehart and Winston.
- Stepick, Alex 1991. The Haitian Informal Sector in Miami. *City & Society* Vol. 5(1), June 1991, sivut 10–22.
- Stepick, Alex & Carol Dutton Stepick 2002. Power and Identity: Miami Cubans. Teoksessa: Suárez-Oroco, Marcelo M. & Mariela M. Páez (toim.): *Latinos: Remaking America*. Berkeley: University of California Press.
- Stocking, George W., Jr. 1985. Introduction. Teoksessa: Stocking, George W., Jr. (toim.): *Objects and Others: Essays on Museums and Material Culture*. History of Anthropology Volume 3. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Tapaninen, Anna-Maria 1996. *Kansan kodit ja kaupungin kadut: Etnografinen tutkimus eteläitalialaisesta kaupungista*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Trouillot, Michel-Rolph 1997. Silencing the Past: Layers of Meaning in the Haitian Revolution. Teoksessa: Sider, Gerald M. & Gavin A. Smith (toim.): *Between history and histories: the making of silences and commemorations*. Toronto: University of Toronto Press. Sivut 31–61.
- Tweed, Thomas A. 1997. *Our Lady of the Exile: Diasporic Religion of the Cuban Catholic Shrine in Miami*. New York: Oxford University Press.
- UNHCR: *Refugees* -sivusto, saatavilla osoitteessa [avattu 28.1.2015]:
<http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>
- The United States Census Bureau. *American Factfinder*. Haku saatavilla osoitteessa [katsottu 5.4.2008]: http://factfinder.census.gov/servlet/ADPTable?_bm=y&-geo_id=05000US12086&-qr_name=ACS_2005_EST_G00_DP1&-ds_name=ACS_2005_EST_G00_&-_lang=en&-_sse=on.

U.S. Department of the Treasury 2001. *What You Need To Know About The U.S. Embargo*. Washington & Miami: Office of Foreign Assets Control.

Washington Post 2010. *10 years since the Elian Gonzalez incident*. Saatavilla osoitteessa [avattu 28.1.2015]: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/gallery/2010/06/20/GA2010062003705.html>

Watson, Rubie S. 1994. Memory, History and Opposition under State Socialism: An Introduction. Teoksessa: Watson, Rubie S. (toim.): *Memory, History and Opposition under State Socialism*. Santa Fe: School of American Research Press.

Luentolähteet:

Chomsky, Noam: *A Hemisphere of Our Own: U.S. Foreign Policy in Central America*, May 14, 1984. University of California Berkeley: Berkeley Language Center - Speech Archive SA 1521-1. URL: <http://www.lib.berkeley.edu/MRC/audiofiles.html#chomsky1>

Kapferer, Bruce: *Democracy, Wild Sovereignities, and the New Leviathan*. Esitelmä Helsingin yliopiston sosiaali- ja kulttuuriantropologian laitoksella 15.10.2005.

Pedraza, Silvia: *False Hopes: Political Disaffection in Cuba's Revolution and Exodus*. University of Chicago, 83rd Annual Spring Institute Lecture, 19.5.2006.

Tapaninen, Anna-Maria. *Muistin paikat, historian maisemat* –luentosarja. Helsingin yliopiston Renvall-instituutti. Kevät 2007.

Haastattelut:

Abella, Rosita, 14.11.2006, kotonaan South Miamissa.

Calzada, Humberto, 11.12.2006, kotonaan South Miamissa.

Fuentes, Ileana, 3.12.2006, kuubalaisessa ravintolassa Coral Gablesissa.

Gomez, Andy, 13.11.2006, työhuoneessaan University of Miamissa.

Moran, Cristina, 9.11.2006, University of Miami, South Miami.

Arkistolähteet (121 kpl):

Lehtiaineisto (71 kpl):

- 1 El Nuevo Herald (28 kpl)
- 1.1 Ann Macari: "El Museo Cubano pronto tendrá su casa" (31.5.1981)
- 1.2 Lourdes Meluza: "Inauguran Museo Cubano de Arte" (10.10.1982)
- 1.3 Lourdes Meluza: "Museo: testimonio del presente Cubano" (10.10.1981)
- 1.4 Norma Niurka: "Lo cubano en un museo 'vital'" (24.2.1984)
- 1.5 Norma Niurka: "Museo dara 'batalla cultural'" (24.2.1984)
- 1.6 Rafael Casalins: "El largo trecho de Minigallery y Museo" (26.3.1986)
- 1.7 "La contirbución de los artistas del Mariel" (26.3.1986)
- 1.8 KYSELY "OTRAS VOCES: El Museo Cubano" (12.4.1988)
- 1.9 Mirta Ojito: "Grupo pide renuncia de lideres del museo" (12.5.1988)
- 1.10 Luciano Garcia: "Pintan mural contra junta directive" (19.6.1988)
- 1.11 MIELIPIDEKIRJOITUS Jorge J. Clavijo " Otra vez el terror"
(10.5.1989)
- 1.12 PÄÄKIRJOITUS Carlos Alberto Montaner "Linchamiento Moral"
(10.5.1989)
- 1.13 Juan Manuel Cao "Había una vez..." (31.1.1990)

- 1.14 Mirta Ojito: "Atentado a Museo Cubano: Bomba causa destrozos, no heridos" (15.6.1990)
- 1.15 Cynthia Corzo ja Mirta Ojito: "Museo Cubano al borde de nueva polemica por su sobrevivencia" (26.3.1991)
- 1.16 Joel Gutierrez: "Museo vota por nuevos ejecutivos" (19.9.1991)
- 1.17 Miguel Gonzalez-Pando: "Reconciliación" (20.12.1994)
- 1.18 Liz Balmaseda "Nueva Directora de museo ha descolgado a la política" (8.2.1995)
- 1.19 Norma Niurka: "El Directora del Museo Cubano relata una historia de horror sobre la institución" (6.6.1999)
- 1.20 Norma Niurka: "Fundadores del Museo Cubano Perseveran" (13.7.1999)
- 1.21 Olga Connor: "Colecciones y valores: La hora del Museo Cubano" (??.1988)
- 1.22 Roberto Fabricio "Miami Necesita Esta Exhibicion" ? Ei pvm.
- 1.23 Armando Alvarez Bravo: "Arte Cubano en el Lowe" (10.12.2000)
- 1.24 Viviana Muñoz: "Crece malestar sobre incendio de negocios en la Calle Ocho" (21.11.2006)
- 1.25 Pablo Bachelet ja Frances Robles: "Dudan que Castro Vuelva a gobernar" (3.11.2006)
- 1.26 Wilfredo Cancio Isla: "Entierran simbólicamente a Castro en Miami" (9.11.2006)
- 1.27 Norma Niurka: "Esta en un Limbo la Collección del Museo Cubano " (30.5.1999)

- 1.28 Alvarez Bravo, Armando: “Las Dimensiones de la Obra de Manuel Mendive” (11.4.1999)
- 2 Diario las Americas (16 kpl)
- 2.1 “Lucida Exposición del Museo Cubano de Arte y Cultura” (26.7.1977)
- 2.2 Olimpia Rosado: “Proyectan Fundar con \$100 Mil el “Museo Cubano de Arte y Cultura”” (21.5.1981)
- 2.3 Ariel Remos “Concede el Municipio de Miami un Local para el Museo Cubano” (30.5.1981)
- 2.4 Olimpia Rosado: “Campana de Recaudación Realizada por los Amigos del Museo Cubano en Miami” (11.6.1981)
- 2.5 Ariel Remos: “Nueva Directiva del Museo Cubano de Arte y Cultura” (1.10.1981)
- 2.6 Olimpia Rosado “Explican y Orientan sobre el futuro del Museo Cubano de Arte y Cultura” (8.10.1981)
- 2.7 F Feria: “Honró el Museo Cubano de Arte y Cultura a sus Amigos y a sus Socios Benefactores” (21.11.1981)
- 2.8 olimpia Rosado: “Camino el museo Cubano se su Consolidación” (12.5.1982)
- 2.9 Ricardo Viera: “ Comienzan Trabajos de Estructuración del Museo Cubano de Arte y Cultura” (6.1.1982)
- 2.10 Ariel Remos: “Inaugurán el 10 de Octubre la Casa para el Museo Cubano” (24.9.1982)
- 2.11 Olimpia Rosado: “Nueva Directiva de Amigos del Museo Cubano de Arte y Cultura” (10.11.1983)

2.12 Olimpia Rosado: "Habla el Presidente del Museo Cubano sobre los Proyectos de la Institución" (25.2.1984)

2.13 Humberto Piñera: "El Museo Cubano de Arte y Cultura" (25.4.1986)

2.14 Ariel Remos: "Directivos del Museo Cubano hacen aclaración sobre el cuadro de Prío" (28.4.1988)

2.15 Juan Abreu: "El Museo Cubano de Arte y Cultura" (12.2.1995)

2.16 Alberto Muller: "El temor castrista al TV Martí" (5.12.2006)

3 The Miami Herald (12 kpl)

3.1 "Museum House Hunting" (12.12.1974)

3.2 Frank Soler "Black Cubans Plan to Share their Heritage" (1.4.1978)

3.3 Laurie Horn "Hispanics Denied Dade Art Grants" (5.5.1983)

3.4 Lourdes Fernandez "Young Cuban-Americans bring fresh ideas, new flair to museum" (14.1.1988)

3.5 Carl Goldfarb ja Karen Branch: "Judge orders halt to Miami's eviction of Cuban museum" (?5.1991)

3.6 "Museum peace?" (1.5.1988)

3.7 Carl Hiaasen: "Museum foes scrape up a new excuse" (29.12.1989)

3.8 Carl Goldfarb "Cuban museum will fight eviction" (30.12.1989)

3.9 Sergio Lopez-Miro: "The Cernuda affair" (ei pvm)

3.10 Rodrigo Lazo: "Fransisco Prío Dies, Served as Cuban Senator" (23.2.1988)

3.11 Pablo Bachelet: "Castro has 18 months to live, U.S. believes"
(13.11.2006)

3.12 Daniel Chang: "Fidel in Miami? Not the real one -- but a sculpture to be
burned, buried" (1.11.2006)

4 Miami New Times 4

4.1 Jim Mullin: "The Burden of a Violent History" (20.4.2000)

4.2 Lissette Corsa: "Art to Burn: Will the arrival of Cuban artist Manuel
Mendive provoke another fiery response from anti-Castro forces?" (8.4.1999)

4.3 Tuntematon kirjoittaja: "Free to speak fer mind" (12.6.1997)

4.4 Edward Lebow: "Cuba on Canvas" (15.10.1998)

5 La Nueva Cuba 2

5.1 Ricardo Pau-Llosa: "Cuba y sus Artistas: Los Peligros de la Continuidad"
(27.9.2002)

5.2 Armando Álvarez Bravo: "Arte Cubano en el Lowe" (10.12.2000)

6 New York Times 4

6.1 Jeffrey Schmalz: "In Miami, no Songs for Castro" (10.3.1989)

6.2 AP: "Miami Museum Defies City's Order to Vacate" (2.4.1991)

6.3 "Public Lives away from Haiti Discovering the politics of the possible"
(19.5.2001)

6.4 Linda Bird Franke: "Once a Stage, Now a Shrine". (16.6.2002)

- 7 Miami Mensual 2
- 7.1 Giulio V. Blanc: “La Generación de Miami” (ei pvm.)
- 7.2 Ramón Cotta: “El Museo Cubano de Arte y Cultura – una épica batalla por las raíces nacionales” (ei pvm.)
- 8 Miami Today 1
- 8.1 Petey Cox: “Cuban Museum aims to meet the needs of the next generation” (12.3.1987)
- 9 The Miami News 2
- 9.1 Kathleen Turner: “A Sanctuary at last for Cuba’s heritage” (5.10.1982)
- 9.2 Lyda Longa: “Cuban Museum president rejects reorganization plan” (7.10.1988)

Kirjeenvaihto (21 kpl):

1. Lähettäjä: Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo/Mignon Medrano, vastaanottaja: Father Vincent J. Sheehy, Miamin arkkipiispa, päivätty 7.8.1981.
2. Lähettäjä: Jorge L. Mas Canosa/The Cuban American National Foundation, vastaanottaja: Sr. Carlos Luis/Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo, päivätty: 27.2.1987.
3. Lähettäjä: La Nueva Generación/Roberto B. Oliva et al., vastaanottaja: Dr. Nunzio Mainieri ja Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtokunta, päivätty: 15.4.1987.
4. Lähettäjä: Ramón Cernuda, vastaanottaja: Don Antonio Prío Socarras, päivätty: 25.4.1988.
5. Lähettäjä: Cesar H. Odio, kaupunginjohtaja, City of Miami, vastaanottaja: Teresa Saldise, puheenjohtaja, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo, päivätty: 7.6.1988.

6. Lähettäjä: Cesar H. Odio, kaupunginjohtaja, City of Miami, vastaanottaja: asianajaja Leon Kellner, päivätty: 8.6.1988.
7. Lähettäjä: Mignon P. Medrano, vastaanottaja: Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtokunnan puheenjohtaja, päivätty: 16.7.1988.
8. Lähettäjä: Mignon P. Medrano, vastaanottaja: Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtokunta, päivätty: 30.8.1988.
9. Lähettäjä: Alberto J. Armada, City of Miami, vastaanottaja: Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtaja, päivätty: 2.12.1988.
10. Lähettäjä: Ramón Cernuda, vastaanottaja: Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtokunta, päivätty: 22.3.1989.
11. Lähettäjä: Eduardo Aviles Ramirez, vastaanottaja: Teresa Saldice, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon puheenjohtaja, päivätty: 2.4.1989.
12. Lähettäjä: Comité pro Rescate Museo Cubano, vastaanottaja: Vera Dubson, Selecta-lehden kustannustoimittaja, päivätty: 17.4.1989.
13. Lähettäjä: Lisandro Pérez, vastaanottaja: Teresa Saldice, päivätty: 11.5.1989.
14. Lähettäjä: Juan M. Salvat et al, vastaanottaja: Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtajat, päivätty: 20.5.1989.
15. Lähettäjä: Pedro Ramón Lopez, vastaanottaja: Juan Manuel Salvat, Universal Bookstore, päivätty: 24.5.1989.
16. Lähettäjä: epäselvä ryhmä, vastaanottaja: Teresa Saldice, päivätty: 5.6.1989.
17. Lähettäjä: Cesar H. Odio, kaupunginjohtaja, City of Miami, vastaanottaja: Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtaja, päivätty: 19.12.1989.
18. Lähettäjä: Eduardo de Zayas Gorrín, vastaanottaja: Osvaldo Monzón, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museon johtokunta ja johtaja, päivätty: 8.7.1990.
19. Lähettäjä: Lourdes Jofre-Collert, vastaanottaja: David Lawrence, The Miami Herald, päivätty: 10.6.1998.
20. Lähettäjä: Luis E. Delgado, vastaanottaja: Jose Garcia Pedrosa, kaupunginjohtaja, City of Miami, päivätty: 20.5.1998.
21. Lähettäjä: Dave Lawrence, The Miami Herald, vastaanottaja: Lourdes Joffre-Collert, päivätty: 12.6.1998.

Museon päämääriin liittyvät tiedonannot (6 kpl):

1. 24.3.1973, Memorandum (Confidential), Mignon Medranolta J.M. Casanovalle.
2. 24.2.1976, The Cuban Museum of Arts and Culture – Purpose, Impact, History, Budget.
3. 23.5.1988, Declaración del COMITE PRO-RESCATE DEL MUSEO CUBANO.
4. 1995, Cuban Museum of Arts and Culture – Mission Statement, Mandate, Purpose.
5. ?5.1996?, Museo Cubano de las Américas.
6. 11.9.1996, Declaración, Junta de Fideicomisarios del Museo Cubano de las Américas.

Lehdistötiedotteet (8 kpl):

1. 6.10.1982, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo.
2. ?.1982 (LUONNOS), Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo.
3. 28.4.1988, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo.
4. 1988?, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo.
5. 1988? (LUONNOS), Comite Pro Rescate Museo Cubano.
6. 18.6.1988, Comite Pro Rescate Museo Cubano.
7. 8.8.1988, Comite Pro Rescate Museo Cubano.
8. 30.11.1994, Kuubalaisen taiteen ja kulttuurin museo.

Museon johtokunnan kokouksen pöytäkirjat (14 kpl):

1. 7.4.1988
2. 20.4.1988
3. 3.5.1988
4. 10.5.1988
5. 15.7.1988
6. 28.10.1988
7. 17.11.1988
8. 13.3.1989
9. 12.4.1989
10. 17.4.1989

11. 16.1.1991
12. 6.3.1991
13. 28.3.1991
14. 22.5.1991

Muut alkuperäislähteet (5 kpl):

1. Comite Pro-Rescate Museo Cubano -ryhmän raportti, lähetetty El Nuevo Heraldille vuonna 1988, saatu Humberto Calzadalta 11.12.2006 haastattelun yhteydessä. Ei päivätty.
2. "Conversatorio sobre la poesía de Pura del Prado" -tapahtuman ohjelmalehtinen. Cuban Museum/Museo Cubano. 16.3.1997.
3. "The Bay of Pigs Museum and Library of the 2506 Brigade" -esite. Saatu museolta joulukuussa 2006.
4. "Bay of Pigs Museum & Library - Miami's Cold War Museum" -esite. Saatu museolta joulukuussa 2006.
5. "The Bay of Pigs Museum and Library - Brigade 2506 " -vihkonen. Saatu museolta joulukuussa 2006

Liite 1: Haastattelurunko

Aluksi on kerrottava jotain tutkimuksesta: Tutkin museota, koska minua kiinnostavat Miamin kuubalaiset, ja heidän identiteettinsä. Tutkin museota osana amerikankuubalaista identiteettiä, ja haluan selvittää, millä tavalla museon historia voi valaista Miamin kuubalaisten keskuudessa vallitsevia käsityksiä kuubalaisuudesta.

Personal data/Datos personales:

- Name, occupation, and time/place of birth? Nombre, ocupación, fecha y lugar de nacimiento?
- What is your nationality? Do you think of yourself as a Cuban or an American, or something else? Que es su nacionalidad? Se ve como un Cubano, un Americano o de algun otra nacionalidad?
- What is/was your personal relation with the museum? Que fue su relación personal con el museo?
- When did you work for the museum? Cuando trabajabas para el museo?
- Who was the director at the time? Quien fue el director/la directora en esa época?

The Cuban Museum of Arts and Culture/El Museo Cubano de Arte y Cultura:

- What was your motivation in working for the museum/ participation in the activities of the museum? Que fue su motivación personal en trabajar por el museo?
- Why do you think the Cuban museum was founded? Por que fundaron el museo Cubano?
- Why is it important to have “national museums” for immigrant groups? Por qué es tan importante de tener museos “nacionales” para inmigrantes?
- Did you work for the museum at the time of the auction, 22.4.1988? Trabajaba usted en el museo cuando ocurrió la subasta del año 1988?
- Please tell me what you remember about that period of time, or if you have no personal memories, what you think happened. Por favor cuenteme sus memorias de esa época, o si no tiene memorias personales, que piense usted es lo que ocurrió.
- What was your opinion of the auctioning paintings by artists still living in Cuba? Tuve/tiene usted opinion sobre la subasta de obras pintadas por artistas aún viviendo en la isla de Cuba?
- Do you remember the main arguments that were used at the time? Recuerda usted los argumentos principales que usaron en la controversia?
- Did you participate in the public discussion about the museum (newspapers, discussions, panels, etc)? Participó usted en la discusión publica sobre el museo (en periódicos, paneles de discusión etc)?

- Art and politics; what is the relation between these two? Can there be one without the other? Que es su opinion sobre la relación entre el arte y la política? Existen separadamente?
- Why do you think it had so many problems during its existence? Por que en su opinión tuvo el museo tantos problemas durante su existencia?
- Do you think the reasons for the existence of the museum changed at some point (different directors eg)? Piense usted que habia varias razones de existir para el museo(según el director por ejemplo)?
- Do you know about the current situation of the museum? Sabe usted de la situación hoy?

General about relations between US/Cuba /Las relaciones entre los EEUU/Cuba:

- Do you think that selling art should be included in the embargo, that selling Cuban art should be forbidden in the US? Cual es su opinión sobre la venta de arte Cubano en los EEUU?
- Why (not)? Por qué (no)?
- Could it be possible for a group of exiles to have a museum without some sort of political motivation? Seria posible de tener un museo en exilio sin motivación politica?
- What is the relation between Cubans in Cuba and Cubans in the US? (Is there a relation?)Cuál es la relación entre los cubanos en Cuba y los cubanos en los EEUU?
- Do you think that relations between the two countries or the split Cuban nation could be warmer, under what circumstances, and when? Piense usted que podrían mejorar las relaciones entre los dos países, cómo, y cuando?

End/Fin:

- Can I get back to you if I have something more to ask before I go back to Finland? Le puedo contactar si tengo más cuestiones antes de regresar a Finlandia?
- Thank you! Muchas Gracias!